

103 pav. Kapo Nr. 332 su geriamuoju ragu prie kairės kojos ir kitomis įkapėmis planas

Daug rečiau moterų kapuose pasitaiko pavienių karolių. Jų buvo 8 kapuose (Nr. 4, 140, 183, 186, 237, 252, 339, 353). Jiems nebūdinga kokia ypatinga laidosena ar radiniai; šie kapai neišsiskiria iš kitų. Matyt, gintarėlius-amuletus nešiojo apsaugoti nuo piktų dvasių ar ligų.

Vyrų kapuose, atvirkščiai, dažniausiai randama pavienių karolių-amuletų. Tik nedaugeliui ant kaklo uždėti trumpi keleto karoliukų vėrinėliai. Antai 20–25 m. vyro kape Nr. 54 rastas 6 nedidelių gintaro karoliukų vėrinėlis, o kape Nr. 246 — 3 karoliai ir žalvarinė įvija. Ilgiausias (11 smulkių stiklo ir 3 ar 5 sunykę alavo karoliai) aptiktas vyro kape Nr. 314. Juo buvo papuoštas 20–25 m. vyras. Labai retai karolius pririšdavo prie segių (k. Nr. 144) arba kovos peilio rankenos. Toks paprotys labiau buvo paplitęs žemaičių gyventoje teritorijoje nuo V–VI a. ir gyvavo bent iki XII a. [Tautavičius A., 1984, p. 113]. Prie kovos peilių arba kalavijų rankenų pririštų karolių randama daug kur Europoje [Luoto J., 1980, pav. 7, 9, 10; Csallány D., 1961; Weeck W., 1931]. Lietuvoje, be Plinkaigalio, kalkakmenio karolis rastas prikabinas prie dviašmenio kalavijo rankenos turtingame kunigaikščio kape Taurapilyje, Utenos raj. [Tautavičius A., 1972, p. 132, pav. 5].

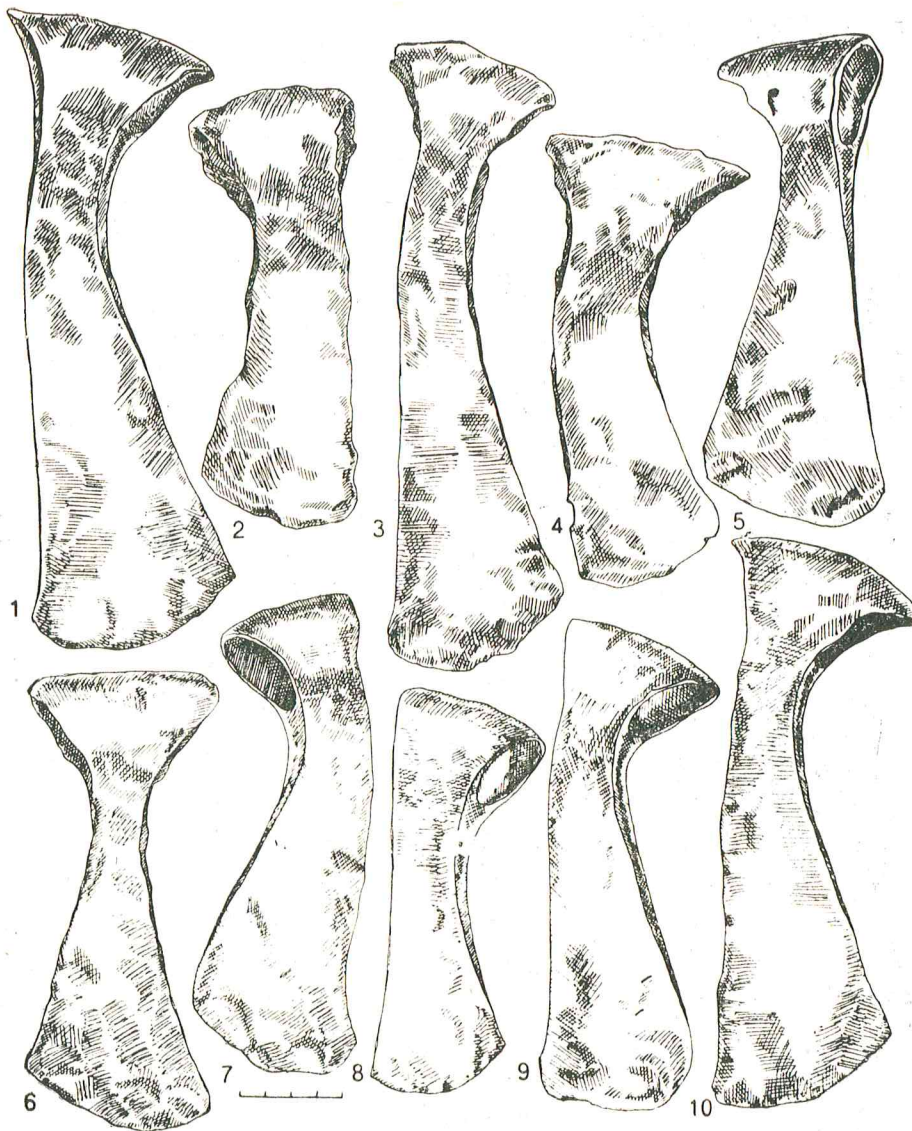
Buitinės apeiginės paskirties reikmenys yra geriamieji ragai. Tai gana didelė įkapė ir užima daug vietos. Todėl 6 iš 8 Plinkaigalioje rastų geriamųjų ragų apkalų buvo prie kojų (k. Nr. 2, 54, 59, 61, 64, 332) (pav. 103). Kape Nr. 80 rago angos apkalas gulėjo ant dešinio dubenkaulio, o kape Nr. 50 padėtas kairėje galvos pusėje su kitomis įkapėmis.

MATERIALINĖ KULTŪRA

DARBO ĮRANKIAI

Kirviai. Plinkaigalio gyventojai vartojo 2 tipų kirvius: siauraašmenius pentinius ir įmovinius (pav. 104, 105). Iš viso kapinyne aptikta 103 kirviai: 91 — kapuose ir 12 rasta atsitiktinai. Pasitaikė 67 siauraašmeniai pentiniai kirviai: 57 buvo kapuose, 10 rasta atsitiktinai. Aptikta 36 įmoviniai kirviai: 34 — kapuose ir 2 — atsitiktinai. Kadangi kiekviename vyro kape paprastai būna po kirvį, tai ir atsitiktinai aptiktuosius įtrauksiu į procentinį apskaičiavimą. Tad iš 127 vyrų kapų kirvių buvo 103 kapuose; vadinasi, 81,1% suaugusių vyrų palaidota su kirviais. Paprotys dėti kirvį į kapą susijęs, matyt, su to meto žemdirbystės lygiu.

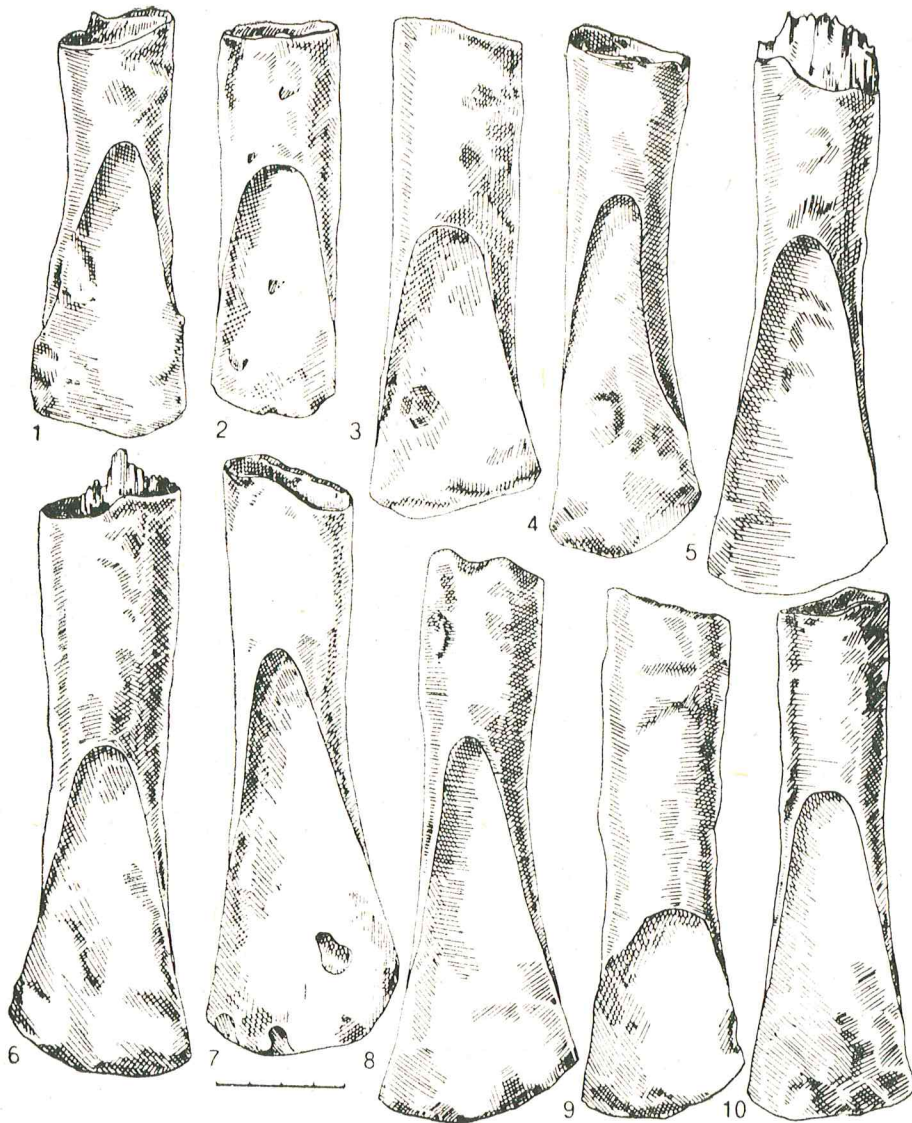
Siauraašmeniai pentiniai kirviai yra nuo 16 iki 25 cm ilgio, su ašmenimis — nuo 4,8 iki 7,6 cm pločio. Kirvakočių skylės dvejopos: apskritos ir ovalios. Apskritos yra nuo 2 iki 3,5 cm, ovalios — nuo 2×2,9 iki 3,2×3,6 cm. Kirviai masyvūs, dauguma kiek atlenkta į koto pusę pentimi ir į tą pačią pusę truputį paplatintais ašmenimis. Kai kurių jų korpuso priekinė dalis tiesi, daugumos profiluota, su pailgintu į abi puses arba koto link penties viršumi (pav. 104, 106). Didžiausias siauraašmenis pentinis kirvis aptiktas kape Nr. 365. Jis 25 cm ilgio korpusu, 7,6 cm pločio ašmenimis ir apskrita 3,4 cm skersmens skylė kotui. Mažiausias kirvis įdėtas į 30–35 m. vyro kapą Nr. 228. Jis 16 cm ilgio, 5,4 cm pločio ašmenimis. Skylė kotui apskrita, 3,1 cm dydžio. Pavieniai Plinkaigalio kapinyne siauraašmeniai

104 pav. Siauraašmeniai pentiniai kirviai: 1 — k. Nr. 194, 2 — k. Nr. 146, 3 — k. Nr. 164, 4 — k. Nr. 153, 5 — k. Nr. 180, 6 — k. Nr. 178, 7 — k. Nr. 70, 8 — k. Nr. 57, 9 — k. Nr. 42, 10 — k. Nr. 156

pentiniai kirviai yra tiesiu, siauru korpusu, į abi puses plėtėjanciais ašmenimis ir ovalia kirvakočio skylė. Jie artimi rytų Lietuvoje paplitusiai šių kirvių formai [LAB, 1961, pav. 202], galbūt ir patekę iš ten. Tokių kirvių rasta kapuose Nr. 2, 17, 78, 176, 178, 180, 356. Rytų Lietuvos klasikinės formos kirvio pavyzdys yra iš kapo Nr. 176. Jis 19 cm ilgio, 6,8 cm pločio ašmenimis, 6 cm ilgio pentimi. Skylė kotui ovali, 2,2×3,0 cm skersmens. Kirvis aptiktas 20–25 m. vyro kape kartu su VI a. daiktais, kaip antai: žalvarine lankine žieduotąja sege, storagale apyranke daugiakampiais galais, peiliu, geležine diržo sagtimi ir keletu žalvarinių įvijų.

20 Plinkaigalio siauraašmenių pentinių kirvių buvo ištirta metalografiškai [Stankus J., 1986, pav. 3]. Nustatyta, kad juos kalė 4 technologiniais būdais. 6 pagaminti laisvo kalimo būdu iš gerai nuo šlako priemaišų išvalytos geležies kritės (k. Nr. 148, 153, 164, 176, 194, 228). 2 kirviai nukalti iš plieno (k. Nr. 176 ir 180), 3 — iš „pakietinės“ geležies (k. Nr. 37, 80, 172). Kirvio iš kapo Nr. 42 ašmenys buvo įanglinti, o iš kapų Nr. 21, 22, 178, 201, 215 suvirinti iš 2 juostų — geležinės ir plieninės arba iš 2 plieninių juostų. Iš 3 skirtingo metalo juostų suvirintų kirvių aptikta kapuose Nr. E (degintinis kapas), Nr. 154, 233 [Stankus J., 1986, p. 52, 54–58].

105 pav. Įmoviniai kirviai: 1—k. Nr. 170, 2—k. Nr. 270, 3—k. Nr. 254, 4—k. Nr. 316, 5—k. Nr. 312, 6—k. Nr. 342, 7—k. Nr. 49, 8—k. Nr. 24, 9—k. Nr. 32, 10—k. Nr. 259

Apskritai Plinkaigalio siaurašmeniai pentiniai kirviai nuo kitų Lietuvoje rastų V—VI a. kirvių kuo ypatingai nesiskiria. Jie tokio pat dydžio, masyvumo. Gal kiek ryškiau profiliuotu korpuso priekiu; o tai būdinga kaip tik vidurio Lietuvos kapinynų kirviams. Profiliuotu korpusu jų rasta gretimame Pašušvio kapinyne [Kowalski J. M., 1981, p. 52, pav. 1d], Kairėnėlių [Stankus J., 1984, pav. 11], Obelių, Ukmergės raj. [Urbanavičius V., 1984, p. 97; Urbanavičius V., Urbanavičienė S., 1988, p. 14—15, pav. 10 : 6, 11 : 5], bei kitų vidurio Lietuvos kapinynų V—VI a. kapuose.

Įmoviniai kirviai (36 vienetai) yra nuo 12,5 iki 22 cm ilgio, 3,2—6,5 cm pločio

ašmenimis ir nuo 2,5 iki 3,6 cm skersmens skykle kotui (pav. 105). Daugiau kaip pusės jų korpusas tarp įmovos ir ašmenų yra susiaurintas. Tai būdinga IV—VII a. kirviams [LAA, 1978, p. 113]. 11 čia rastų kirvių be ryškesnio susiaurinimo. Šonai tiesūs, kartais net ašmenys nepaplatinti, tokio pat pločio kaip ir įmova. Tai būdinga patiems trumpiausiems kirviams. Antai 40—45 m. vyro kape Nr. 270 rastas 12,5 cm ilgio kirvis buvo 3,7 cm pločio ašmenimis ir tokio pat skersmens įmova. Šiame kape jis vieništelė įkapė, todėl tiksliau datuoti negalima. Kitas toks kirvis yra iš 50—55 m. vyro kabo Nr. 280. Jis 14,8 cm ilgio, 4,68 cm pločio ašmenimis bei 3,7 cm skersmens įmova. Įkapių komp-

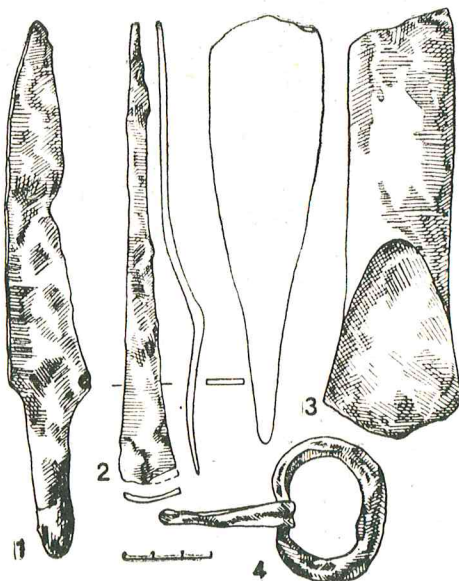

106 pav. Siauraašmenis pentinis kirvis vyro kape Nr. 362 in situ

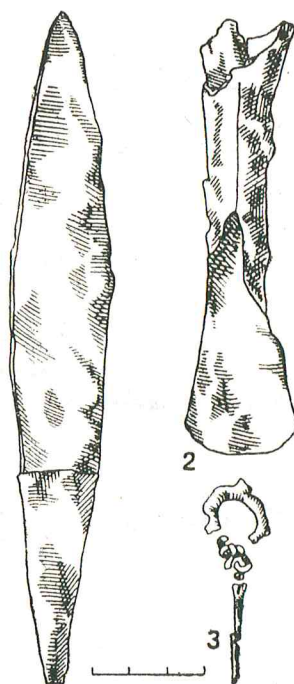
lektą sudarė peilis, skobtas ir geležinė diržo sagtis storesne priekine dalimi (pav. 107). Kapas datuotinas Va. pirmąja puse. Be jau minėtų, kirvių lygiais šonais aptikta kapuose Nr. 232, 266, 267, 288, 292, 293, 318, 320. Chronologiškai šie kapai ankstyvesni ir datuoti III–V amžiumi.

Atskirai reikia paminėti įmovinį miniatiūrinį kirvelį iš senesnio nei 55 m. vyro kapo Nr. 310. Jis 12 cm ilgio, 2,9 cm pločio ašmenimis ir 1,4 cm skersmens įmova (pav. 108 : 2). Miniatiūrinį kirvelių, nors ir retai, randama Lietuvos V–IX a. kapinyuose. Pvz., Jauneikiuose, Jonišio raj., tokių kirvelių aptikta kapuose Nr. 123, 217, 311 bei atsitiktinai. Jie nuo 9,7 iki 14,3 cm ilgio, nuo 2,5 iki 4 cm pločio ašmenimis [Vaškevičiūtė I., 1985, p. 54]. Tūbausiuose, Kretingos raj., kape Nr. 53 rastas 9,7 cm ilgio kirvelis [Rimantienė R., 1968, p. 193, pav. 12 : 8]. Jie kaldinti labai kruopščiai, laikantis visų būtinų gamybos technologijos sąlygų. Tokius kirvius galėjo naudoti smulkiems medžio darbams.

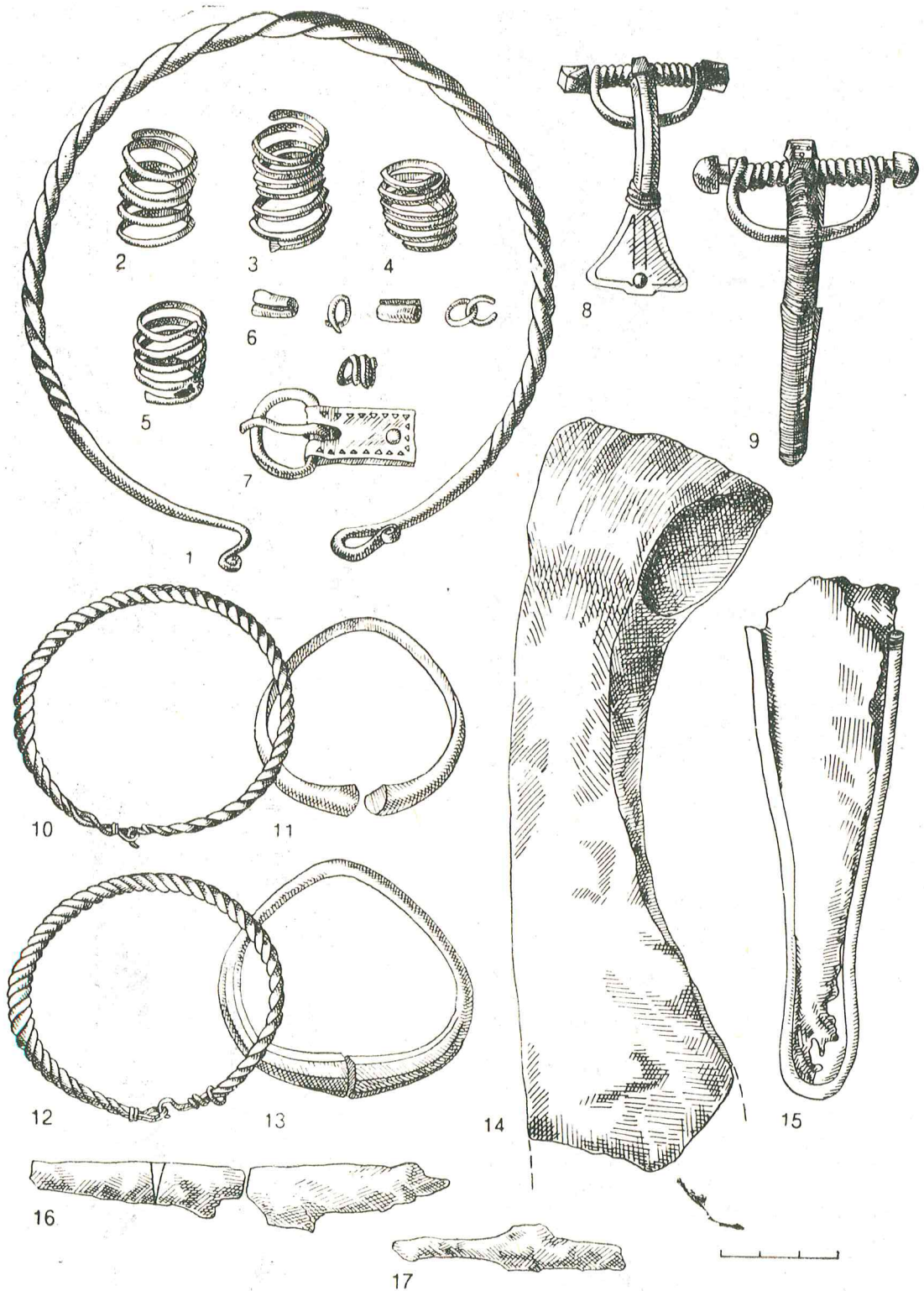
Metalografiškai ištirti 3 Plinkaigalio kapinyne įmoviniai kirviai (k. Nr. 24, 36, 50) [Stankus J., 1986, p. 52, pav. 2]. Kirvis iš kapo Nr. 36 pagamintas laisvu geležies kalimu [Stankus J., 1986, p. 52], iš kapo Nr. 50 — 2 skirtingo me-

107 pav. Kape Nr. 280 įkapės: 1 — peilis, 2 — skobtas, 3 — įmovinis kirvis, 4 — gel. diržo sagtis

108 pav. Kape Nr. 310 įkapės: 1 — peilis, 2 — miniatiūrinis įmovinis kirvelis, 3 — gel. lazdelinio smeigtuko liekanos

109 pav. Kapo Nr. 37 inventorių: 1 — sid. antkaklė tordiruotu lankeliu su kilpe ir kaubuku galuose, 2—5 — žalv. įvijiniai žiedai, 6 — galvos dangos papuošimas — žalv. tūtelės ir grandelės bei įvijos fragmentas, 7 — žalv. diržo sagtis, 8, 9 — žalv. lankinės segės (trikampe kojele ir ilga kojele lieta užkaba), 10, 12 — žalv. vytinės apyrankės, 11, 13 — žalv. storagalės apyrankės, 14 — siauraašmenis pentinis kirvis, 15 — kovos peilio žalv. makštų galo apkalas, 16, 17 — peilių dalys

talo, iš kapo Nr. 24 — 3 — geležies ir plieno — juostų suvirinimu [Stankus J., 1986, p. 56—57].

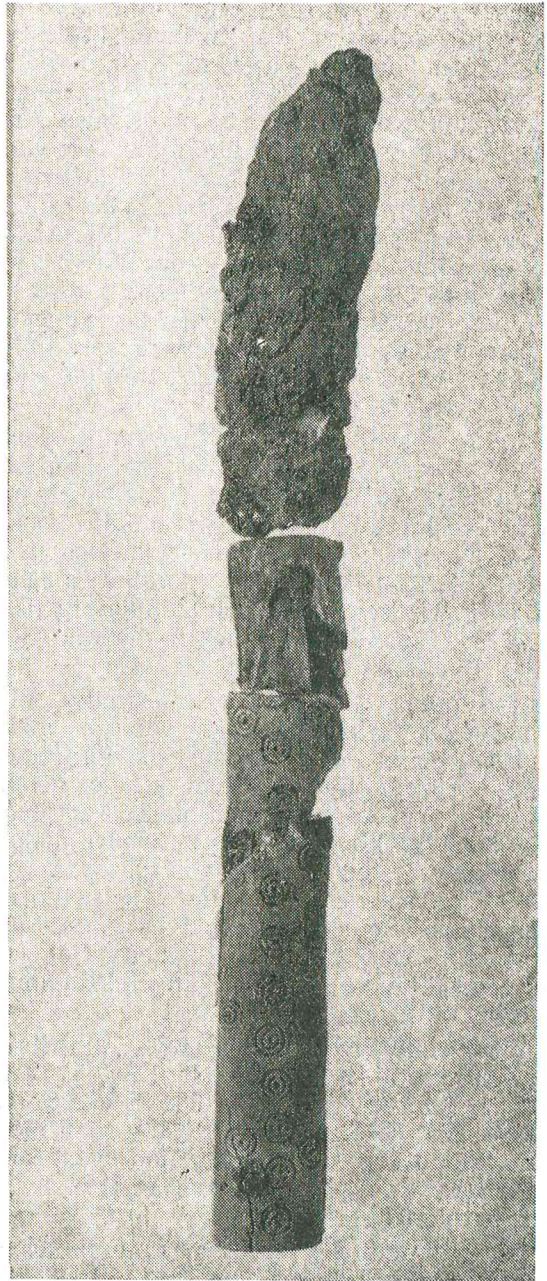
Kai kada mirusiesiems į kapus dėjo susidėvėjusius ar aplūžusius kirvius. Antai kapuose Nr. 37, 211, 212 ir 228 siauraašmeniai pentiniai kirviai buvo nutrūkusiais ašmenimis. Kad šių defektų nepastebėtų gentainiai, mirusiojo artimieji slėpė kirvių ašmenis: dėjo kirvį ašmenimis žemyn (k. Nr. 37) (pav. 109) arba pakišdavo ašmenis po galva (k. Nr. 212), po koja (k. Nr. 228). Vienas atsitiktinai rastas kirvis buvo perdirtas iš kaplio, pasukus jo ašmenis 90° kampu.

Kirvį į kapą dėjo su kotu. Tai rodo medienos liekanos įmovoje ar kirvakočio skylėje. Kape Nr. 306 pastebėta lenkto koto liekanų, užsikonseravusių ties įmova. Į kapuose Nr. 2 ir 130 rastų pentinių kirvių kotus buvo įkalti geležiniai pleištai.

Peiliai. Tai universalūs darbo įrankiai ir buitinės paskirties reikmenys, užėmę ir tebeužimančius svarbią vietą priešistorinio ir dabartinio žmogaus gyvenime.

Plinkaigalio kapinyne aptikti 79 darbo peiliai: 72 buvo kapuose, 7 rasti atsitiktinai. Taigi su peiliu palaidota 21,8% visų mirusiųjų nepriklausomai nuo amžiaus. Darbo peilių daugiau dėjo į vyrų kapus. Jų rasta 56 vyrų ir 12 berniukų kapų. Peilis lenkta nugarėle, sprendžiant iš kitų įkapių, buvo moters kape Nr. 29. Suardytame kape Nr. 326 mirusiojo lyties nustatyti nebuvo galima.

Peiliai yra nuo 10,6 iki 28 cm ilgio, 1,1—3 cm pločio geležte ir 0,3—0,6 cm storio nugarėle. Geležtės skersinis pjūvis yra aukšto lygiašonio trikampio formos. Peiliai dažnai būna blogai išlikę, perlūžę, ištrupėjusiais ašmenimis arba nulūžusiu smaigaliu bei įkote. Kai kurie iš jų atrodo ilgai naudoti, išdilusiais ašmenimis. Visi peiliai įtveriamieji, dauguma buvę su medinėmis rankenomis, kartais į kapus dėti odinėse makštyse. Peilių su odinių makštų liekanomis rasta kapuose Nr. 14, 85. Kapuose Nr. 61, 106, 332 aptikta peilių su kaulinėmis rankenomis. Vienas iš jų su įtveriamą rankena (k. Nr. 61) ir 2 su kriaunomis, perkaltomis kniedėmis (k. Nr. 106 ir 332) (pav. 110). 45—50 m. vyro kape Nr. 106 rasta įmovinis kirvis, kovos ir darbo peilis, sidabrinė atvežtinė segė auksuota zoomorfine galvute [Kazakevičius V., 1983b, p. 189—196], odinis diržas, puoštas žalvariniais ir alavinių apkalėliais-kūgeliais, su geležine sagtimi, dar 2 neaiškios paskirties žalvariniai apkalėliai ir gintaro karolis. Peilis blogai išlikęs, apie 19 cm ilgio, 7—8 cm ilgio geležte, 11 cm ilgio bei 19 cm pločio ir 1,2—1,3 cm storio kraunomis, kurios ornamentuotos akutėmis. Kapas datuojamas apie 500 m. [Kazakevičius V., 1983b, p. 190]. Kitas toks peilis aptiktas turtingame 35—40 m.

110 pav. Peilis ornamentuotomis kriaunomis iš kapo Nr. 106

vyro kape Nr. 332 [Kazakevičius V., 1987, p. 50]. Peilis 25,5 cm ilgio: 12,5 cm ilgio ir 2,1 cm pločio geležte ir 13 cm ilgio kotu. Kriaunos 2,4 cm pločio ir 1,5 cm storio, neornamentuotos. Kapas datuotinas V a. antrąja puse. Tai Lietuvos archeologinėje medžiagoje ankstyviausi peiliai su kriaunomis. Dažniau tokius peilius į kapus dėjo tik nuo XIV amžiaus.

Pagal geležtės formą Plinkaigalio darbo peilius galima suskirstyti į 2 grupes: tiesia nugarėle

ir lenkta nugarėle. Pirmai grupei priklauso absoliuti peilių dauguma. Kai kurių nugarėlė ties smaigaliu yra truputį palenkta. Tokių peilių rasta kapuose Nr. 291, 293, 303, 310, kurie yra ankstyvesni ir datuojami V a. pirmąja puse. Analožiškų aptikta Maudžiorų kapinyne. Jie vadinami peiliais gluosnio lapo pavidalo geležte ir datuojami IV a.—V a. pradžia, pabrėžiama reta jų forma [Valaška V., 1984, p. 10]. Antrai grupei skiriamas peilis, rastas kape Nr. 29, yra 27,2 cm ilgio, 2,8 cm pločio geležte ir 0,48 cm storio nugarėle. Per visą geležtės ilgį nugarėlė smarkiai lenkta, įkotelė neišsiskiria. Šis peilis greičiausiai buvo specialios paskirties, gal todėl ir įdėtas į moters kapą.

Metalografiškai ištirti 9 Plinkaigalio darbo peiliai (k. Nr. 29, 70, 106, 144, 148, 152, 223, 245, 246) [Stankus J., 1986, p. 60—61]. Jie pagaminti 4 technologiniais būdais: nukalti iš plieno (iš k. Nr. 148) ir „paketinės“ geležies (iš k. Nr. 106, 152, 223, 245, 246), su įanglintais ašmenimis (iš k. Nr. 70) bei suvirinti iš dviejų (iš k. Nr. 29) ir trijų skirtingo metalo juostų (iš k. Nr. 144) [Stankus J., 1986, p. 52—62].

Darbo peilių su makštimis pasitaiko labai retai. Antai iš 72 kapuose rastų peilių su makštimis buvo tik iš kapų Nr. 14 ir 85. Pirmajame aptiktas 19,8 cm ilgio, 1,96 cm pločio geležte ir 0,4 cm storio nugarėle peiliukas. Ant jo geležtės gerai išliko užsikonservavusios makštų odos liekanų ir dalis medinio koto. Antrajame kape — Nr. 85 — rasta 14,5 cm ilgio peilio dalis, ant kurios geležtės taip pat pastebėta odos liekanų. Abu rasti berniukų kapuose. Gal juos įdėjo vietoj kovos peilių — kaip ginklų simbolių, todėl ir su makštimis?

Pjautuvai atrietais smaigaliais. Jų rasta 19 Plinkaigalio moterų kapų (k. Nr. 1, 9, 63, 82, 97, 99, 121, 139, 140, 177, 186, 190, 224, 225, 330, 345, 347, 355, 361). Tai sudaro 20% visų moteriškos lyties kapų. Dar 1 toks pjautuvas aptiktas atsitiktinai, trijų smaigaliai nulūžę, ir neišku, ar pjautuvai šio tipo.

Pjautuvai nedideli, tiesia linija nuo įkotelės galo iki smaigalio 15,2—25 cm ilgio, 1,7—2,7 cm pločio geležte ir iki 0,5 cm storio nugarėle. Geležtės išlenktos lanku ir pereina į įkotelę nesudarydamos jokio kampo. Smaigaliai smarkiai atrietai (pav. 111).

Didžiausias Plinkaigalio pjautuvas rastas vyresnės nei 55 m. moters kape Nr. 190. Jis buvo drauge su 2 gintaro ir 5 molio (?) karolių bei žalvarinės įvijos vėrinėliu, žalvariniu įvijiniu žiedu, smiltainio akmens verpstuku ir geležinės sagties liekanomis. Pjautuvas 25 cm ilgio, 2,14 cm pločio nuo ilgo naudojimo sudilusia geležte. Vienas mažiausių pjautuvų įdėtas į moters kapą Nr. 1. Jo inventorių, be minėto pjautuvo, su-

darė: žalvarinė lankinė ilgakojė segė ir 2 žalvarinės juostinės apyrankės. Pjautuvas 15,2 cm ilgio, geležtė 2,25 cm pločio, nugarėlė 0,29 cm storio.

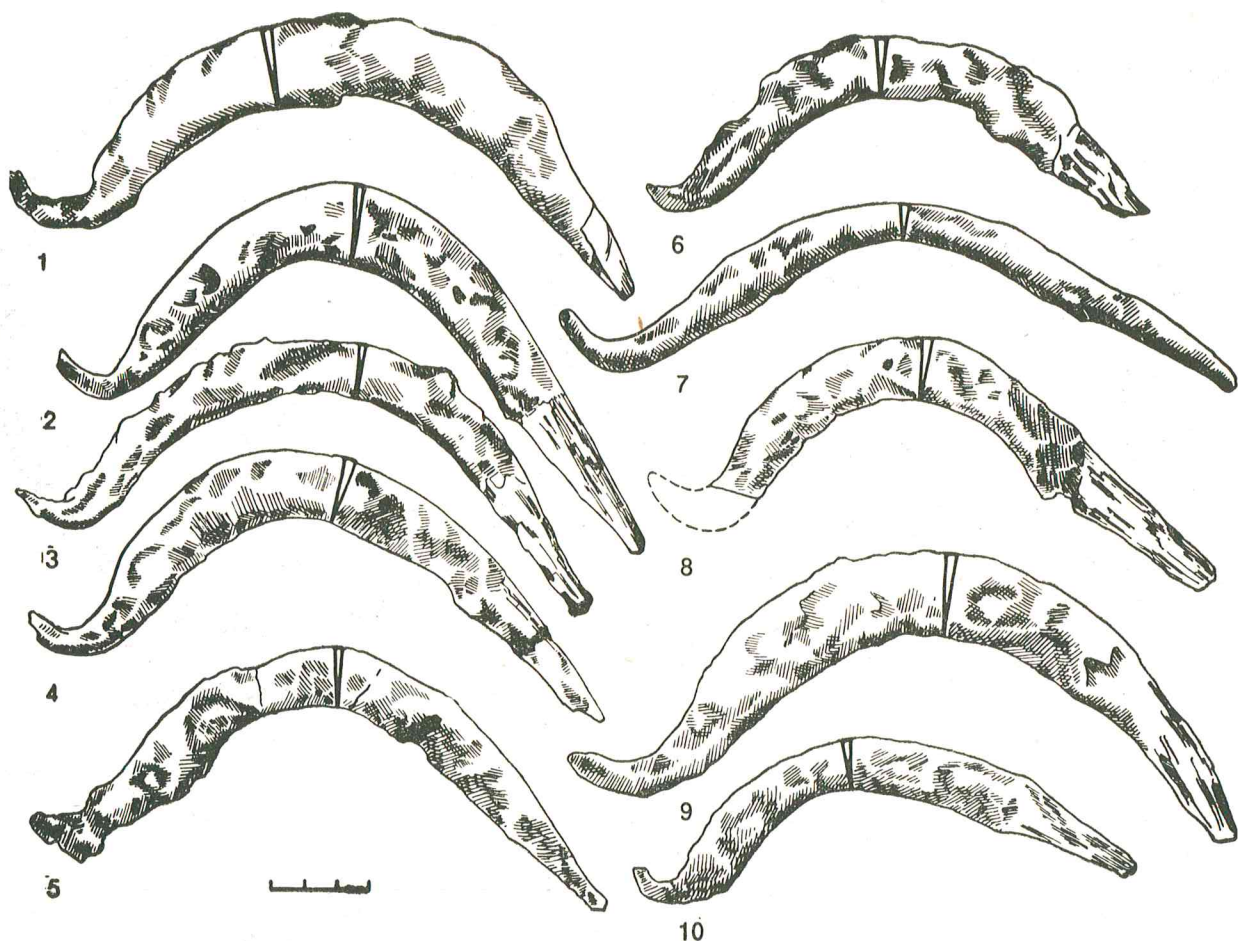
Metalografiškai ištirti 6 pjautuvai iš kapų Nr. 99, 139, 140, 177, 186, 190 [Stankus J., 1986, p. 60—61, pav. 4 : 3—8]. 4 iš jų pagaminti laisvu metalo kalimu: iš geležies — aptikti kapuose Nr. 139, 186 ir 190, iš plieno — kape Nr. 99. Iš „paketinės“ geležies padarytas kape Nr. 177 aptiktas pjautuvas, o įanglinant geležį — kape Nr. 140 [Stankus J., 1986, p. 52—56].

Pjautuvai atrietais smaigaliais archeologinėje literatūroje vadinami lietuviškais arba netgi žiemgališkais [Puzinas J., 1938, p. 97—98; LAA, 1978, p. 120; Граудонис Я., 1985, с. 33]. Pagrindinės jų radimo vietos yra vidurio Lietuva ir lietuviškoji Žiemgalos dalis. Antai vidurio Lietuvos kapinyuose jų aptikta V—VI a. kapuose: Plinkaigalyje, kaip jau minėta, — 20, Pašušvyje — 10 [LAA, 1978, p. 120, žem. 67 : 1; Zaborski A., 1905, p. 147; Kowalski J. M., 1981, pav. 1 : 6], Kairėnėliuose — 4 [Stankus J., 1984, p. 69]. Žiemgaloje daugiausia tokių pjautuvų — 5 — rasta Jauneikiuose [Vaškevičiūtė I., 1985, p. 54]. Pavienių žinoma iš rytų Lietuvos: Aukštadvario piliakalnio [Daugudis V., 1962, p. 53, pav. 8 : 10], Neravų [Kuncienė O., 1982, p. 45, pav. 3], Vilkonių, Švenčionių raj. [LAA, 1978, p. 120], ir Zabieliškių, Šalčininkų raj. [Butėnienė E., 1974, p. 54], pilkapynų. 4 tokie pjautuvai rasti Latvijoje: Madalanų ir Tervetės piliakalniuose, Kakužėnų ir Stūrių kapinyuose [Граудонис Я., 1985, с. 31, рис. 4 : д], 2 žinomi iš Baltarusijos vakarinių rajonų (Гуревич Ф. Д., 1962, с. 61, рис. 49 : 9), pavienių aptikta Smolensko srityje [Минасян Р. С., 1978, с. 79, рис. 3 : г].

Šio tipo pjautuvai — baltiškas žemdirbystės įrankis. Dėl jų kilmės yra nuomonių, kad tai žiemgalių išradimas [Граудонис Я., 1985, с. 33] ir kad genetiškai jie susiję su ankstesnio chronologinio laikotarpio pjautuvais ir peiliais-pjautuvėliais [Волкайте-Куликаускаене Р., 1985, с. 11—12]. Pjautuvus atrietais smaigaliais V—VII a. vartojo lietuviai, aukštaičiai, ir žiemgaliai [LAA, 1978, p. 120].

Peiliai-pjautuvėliai. Plinkaigalio kapinyne rasti 8 (k. Nr. 234, 235, 257, 264, 267, 316, 316A, 1 atsitiktinai): 5 buvo vyrų kapuose ir 1 — moters kape (Nr. 316). Kape Nr. 235 palaidotojo lytis neiški, nes kapas apardytas ir nelikę lyčiai nustatyti reikalingos osteologinės medžiagos. Dar vienas toks įrankis aptiktas atsitiktinai.

Šie darbo įrankiai nuo 14,7 iki 23,6 cm ilgio tiesia linija, 1,5—2,7 cm pločio geležte ir iki 0,4 cm storio geležtės nugarėle. Jie tiesiais ar-

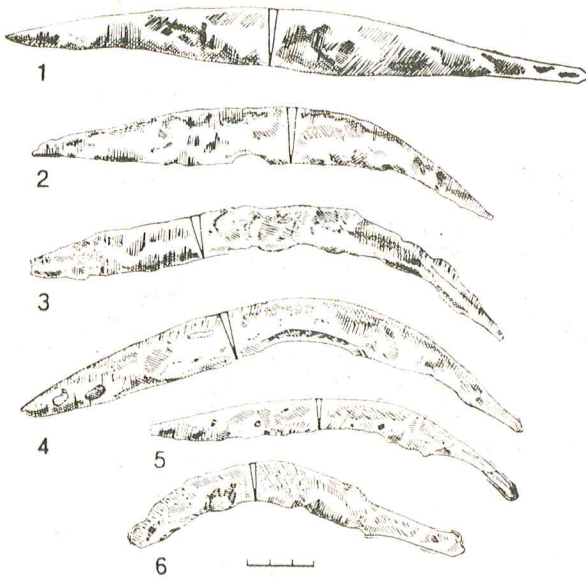
111 pav. Pjautuvai atrietais smaigaliais: 1 — k. Nr. 361, 2 — k. Nr. 186, 3 — k. Nr. 177, 4 — k. Nr. 140, 5 — k. Nr. 347, 6 — k. Nr. 82, 7 — k. Nr. 63, 8 — k. Nr. 99, 9 — k. Nr. 97, 10 — k. Nr. 330

ba truputį įgaubtais ašmenimis, gaubta nugarėlė ir ašmenų link nulenкта įkote (pav. 112 : 2—5).

Didžiausias peilis-pjautuvėlis rastas 50—55 m. vyro kape Nr. 257. Jis 23,6 cm ilgio, geležtė 2,52 cm pločio, nugarėlė 0,4 cm storio. Daugiau įkapių šiame kape nebuvo. Vienas mažiausių tokių įrankių aptiktas dvigubame kape Nr. 316. Jis įdėtas 40—45 m. vyrui kartu su įmoviniu kirviu. Peilis-pjautuvėlis 14,7 cm ilgio, geležtė 2,19 cm pločio, nugarėlė 0,35 cm storio. Kitas rastas tame pačiame kape prie 35—40 m. moters griaučių. Jis 20 cm ilgio, geležtė 1,7 cm pločio, nugarėlė 0,38 cm storio. Įkapių komplektą sudarė žalvarinė antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku ir yla (pav. 60 : 2,3). Šis kapas yra V a. vidurio.

Metalografiškai ištirtas tik 1 peilis-pjautuvėlis iš kabo Nr. 235. Jis nukaltas iš „pakietinės“ žaliavos — plieno ir geležies juostelių [Stančkus J., 1986, p. 55, pav. 4 : 9].

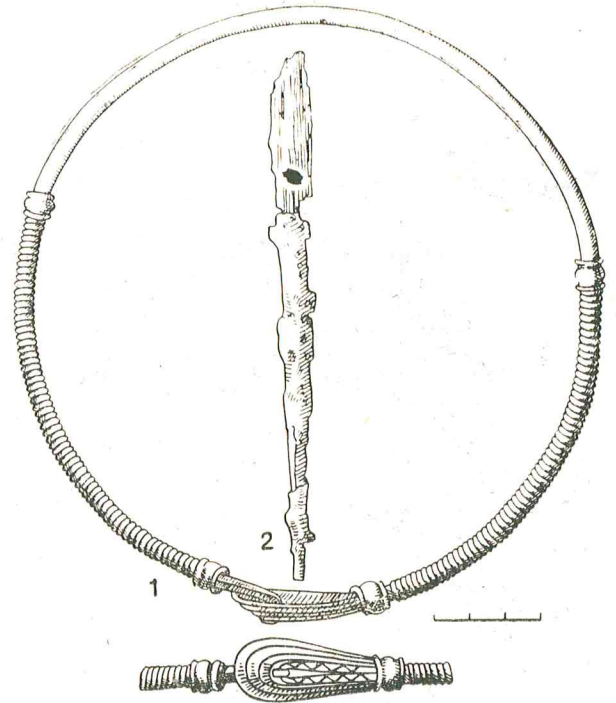
Dabar Lietuvoje 35 radimo vietose aptikta daugiau kaip 110 peilių-pjautuvėlių [Volkaitė-Kulikauskienė R., 1984a, p. 79]. Jie skiriami į 4 grupes. Paplitę visoje respublikoje, išskyrus pajūrį ir Užnemunę [Volkaitė-Kulikauskienė R., 1984a, pav. 6]. Latvijoje peilių-pjautuvėlių aptikta 35 paminkluose: Dignajos, Kamardės, Sėlpilio, Tervetės piliakalniuose, Spietinių gyvenvietėje, Ruokių plokštiniame kapinyne, Gailišių, Buokių, Melderiškių, Pungų pilkapynuose, Lazdinių, Strautės akmeniniuose kapinyuose bei kitur [Граудонис Я., 1985, c. 27—28; И-ЭАП, 1985, рис. 42]. Jie paplitę šiaurės Baltarusijos senojo geležies amžiaus paminkluose. Ten jų aptikta apie 15 [Шадыро В. И., 1985, c. 57, рис. 34]. Žinoma iš vidurio Baltarusijos brūkšniuotosios keramikos kultūros srities [Митрофанов А. Г., 1978, рис. 19 : 5—8, 21 : 2—6, 14—16], aptinkama Smolensko srityje, Dauguvos aukštupyje [Станкевич Я. В., 1960, c. 89]. Apskritai šio tipo derliaus nuėmimo įrankiai būdingi tik

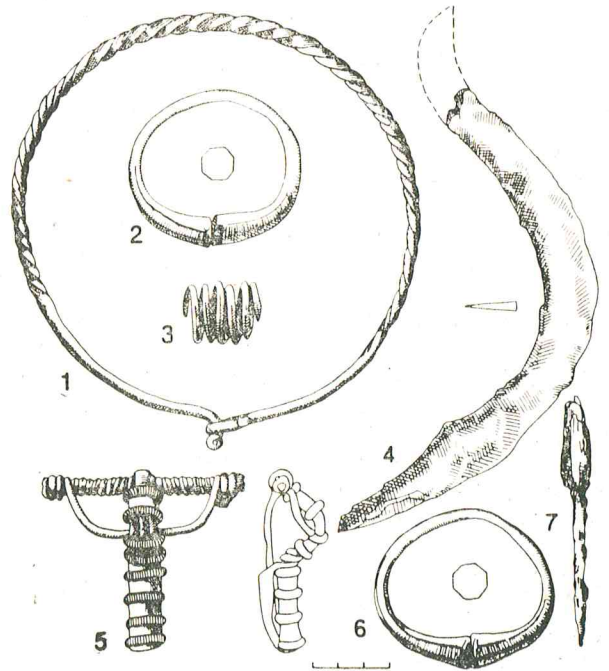
112 pav. Peilis lenkta nugarėle, peiliai-pjautuvėliai, pjautuvėliai: 1—k. Nr. 29, 2—k. Nr. 234, 3—k. Nr. 235, 4—k. Nr. 257, 5—k. Nr. 267, 6—k. Nr. 355

vakariniams miškų zonos rajonams [Шадыро В. И., 1985, с. 58], t. y. baltų apgyventam arealui [Граудонис Я., 1985, с. 27]. Ravienuų peilių-pjautuvėlių rasta Estijoje [Минасян Р. С., 1978, с. 78], netgi Suomijoje [Граудонис Я., 1985, с. 28]. Jie datuojami I—IV a. [Moora H., 1938, p. 42, 68]. Remiantis Plinkaigalio medžiaga, pvz., įkapėmis iš kapo Nr. 316, jų vartojimo laiką reikėtų pratęsti iki V a. vidurio.

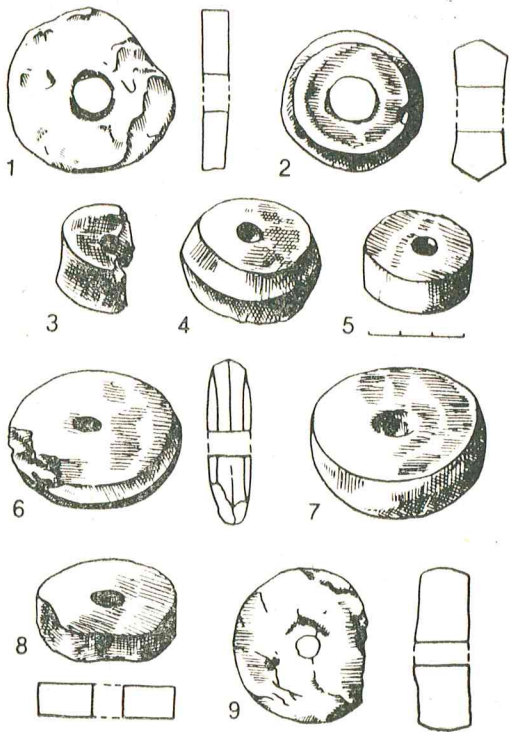
Ylos. Jų rasta 54 moterų kapuose ir 4 — atsitiktinai. Taigi 55,7% visų moterų palaidota su yla. Ylos labai blogai išlikusios, sunykusios arba sutrupėjusios, todėl sunku nustatyti tikrą jų ilgį. Sveikesnės yra apie 11—15 cm. Antai kape Nr. 18 rasta 14,6 cm, kape Nr. 29—12,9 cm, kape Nr. 140 — 11,9 cm ilgio yla. Įkotės paprastai yra keturkampio skersinio pjūvio, „darbinės“ dalys apskritos. Ylos buvo su mediniais, retai — su kauliniais koteliais, kurie iki 5 cm ilgio, nuo 1 iki 2,3 cm storio. Gerai išlikusi yla rasta 25—30 m. moters kape Nr. 274. Ji 14,5 cm ilgio, mediniu 5 cm ilgio ir 2,3 cm storio koteliu. Mirusioji papuošta V a. skiriama žalvarine šaukštine antkakle (pav. 113 : 1). Kitame, 20—25 m., moters kape Nr. 139 yla taip pat išliko neblogai. Ji su mediniu koteliu, nulūžusiu smaigaliu, 9,52 cm ilgio. Kotelis apie 4 cm ilgio ir 1,2 cm storio. Kitą šio kapo inventorių sudarė: pjautuvas atriestu smaigaliu, žalvarinė antkaklė tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku galuose, žalvarinė žieduotoji segė, 2 žalvarinės storagalės apyrankės ir įvijinis žiedas (pav. 114). Kapas datuotinas VI amžiumi. Yla su kauliniu

113 pav. Kapo Nr. 274 įkapės: 1 — žalv. šaukštinė antkaklė, 2 — yla

114 pav. Yla su išlikusiu mediniu koteliu ir kiti k. Nr. 139 radiniai: 1 — žalv. antkaklė tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku, 2, 6 — žalv. storagalės apyrankės, 3 — žalv. įvijinis žiedas, 4 — pjautuvas, 5 — žalv. lankinė žieduotoji segė, 7 — yla

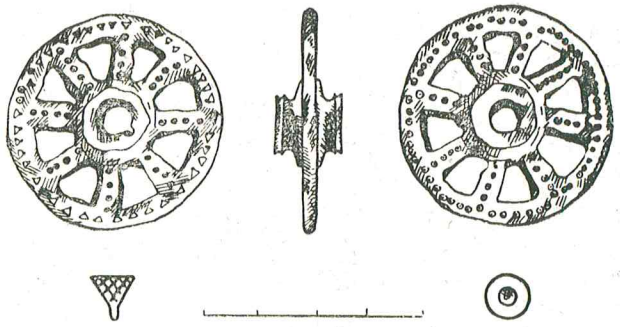
115 pav. Verpstukai: 1—k. Nr. 224, 2—k. Nr. 225, 3—k. Nr. 330, 4—k. Nr. 190, 5—k. Nr. 26, 6—k. Nr. 41, 7—k. Nr. 127, 8—k. Nr. 207, 9—k. Nr. 46

kotelui buvo įdėta 20–25 m. moteriai į kapą Nr. 311. Ji 11,2 cm ilgio, kotelis 4,7 cm ilgio ir apie 1 cm storio. Sprendžiant iš kitų gana gausių įkapių, kapas datuotinas IV a. antrąja puse.

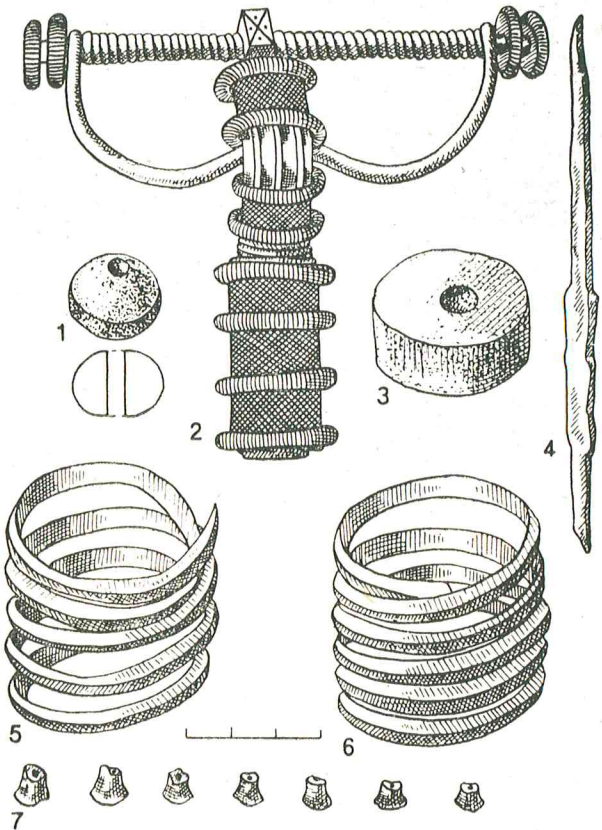
Plinkaigalio kapinyno ylos nesiskiria nuo kitų I tūkstantmečio Lietuvos, kitų baltų gyventų plotų tyrinėtuose kapinyuose randamų šių tradicinių moterų darbo įrankių.

Verpstukai. Tai irgi tradiciniai moterų darbo įrankiai. Plinkaigalyje jų rasta 20 kapų (Nr. 25, 41, 46, 111, 115, 126, 127, 179, 186, 190, 207, 224, 225, 251, 330, 337, 339, 341, 347, 355), padaryti iš minkšto smiltainio (12 verpstukų) ir molio (7 verpstukai) (pav. 115). Kape Nr. 115 rastas žalvarinis ratelis-verpstukas (pav. 116) [Kazakevičius V., 1983 a, pav. 4].

Verpstukai dviejų formų: žemo cilindro ir dvigubo nupjauto kūgio, nuo 3,7 iki 6 cm skersmens ir nuo 1,1 iki 2,98 cm storio. Skylutė koteliiui iki 1,5 cm skersmens. Vienas didžiausių verpstukų rastas 30–35 m. moters kape Nr. 341. Čia buvo molinis ritinio formos 6 cm skersmens ir 2,98 cm storio su 0,7 cm skersmens skylute verpstukas, žalvarinė lankinė segė lenkta kojele, 2 juostinės apyrankės ir žalvarinės įvijios, 21 cilindro bei rutulio formos stiklo karolių vėrinys. Vienas mažiausių tokių įrankių rastas 7,5–8 m. mergaitės kape Nr. 46 (pav. 117 : 3).

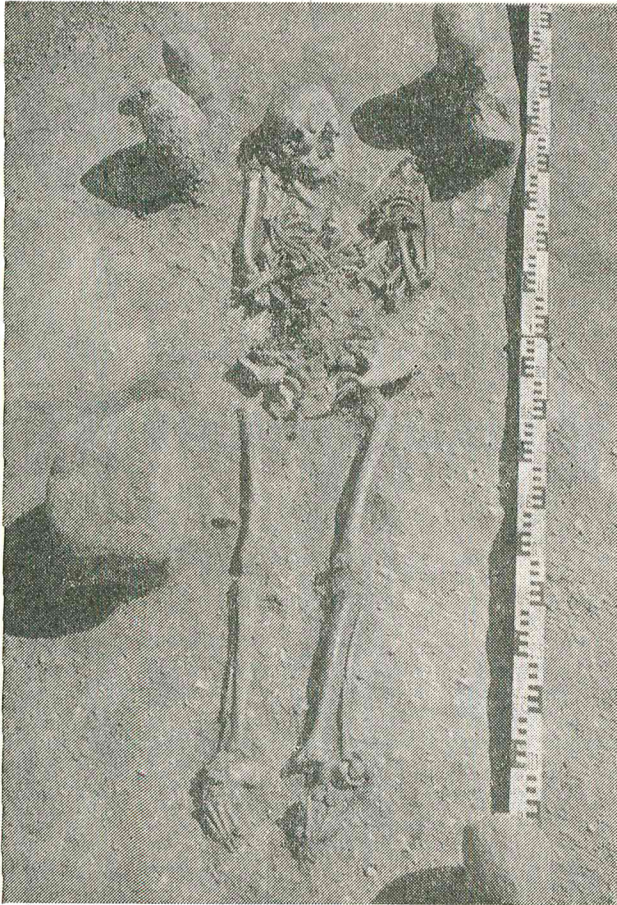
116 pav. Žalv. ratelis-verpstukas iš kapo Nr. 115

117 pav. Mergaitės kapo Nr. 46 įkapės: 1— gintaro karolis, 2— žalv. lankinė žieduotoji segė, 3— kalkakmenio verpstukas, 4— yla, 5, 6— žalv. įvijinės apyrankės, 7— alavo karoliai

Jis ritinio formos, iš smiltainio, 3,72 cm skersmens ir 1,54 cm storio. Be jo, kape buvo žalvarinė lankinė žieduotoji segė, rutulio formos gintaro karolis-amuletas ir 10 nupjauto kūgio formos alavo karolių, yla ir 2 žalvarinės įvijinės apyrankės. Abu šie kapai datuoti VI amžiumi.

Įdomiausias Plinkaigalio verpstukų kolekci-joje yra žalvarinis verpstukas-ratelis iš kapo

118 pav. 20—25 m. moters kapas Nr. 115

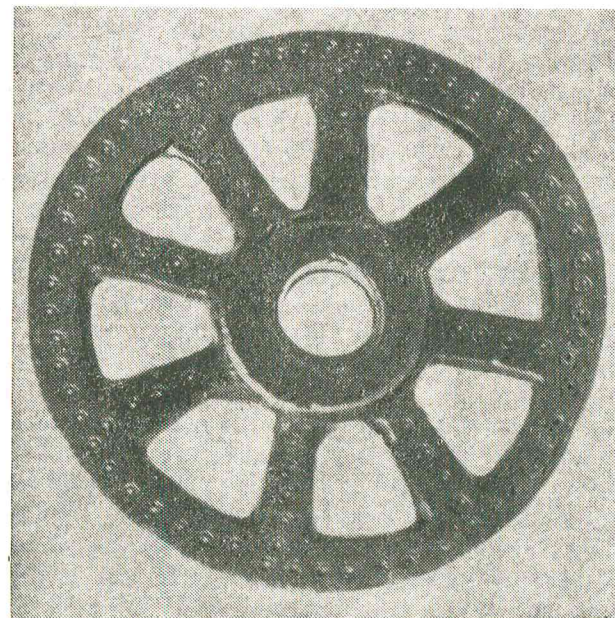
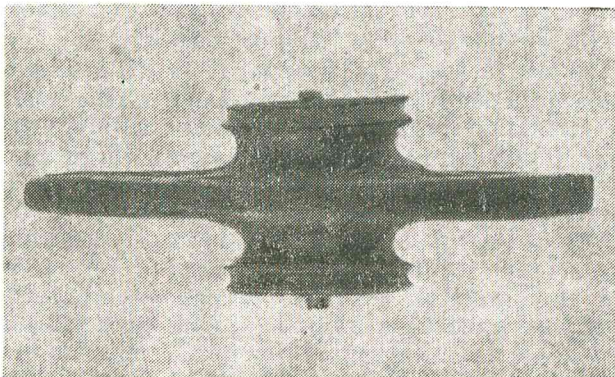
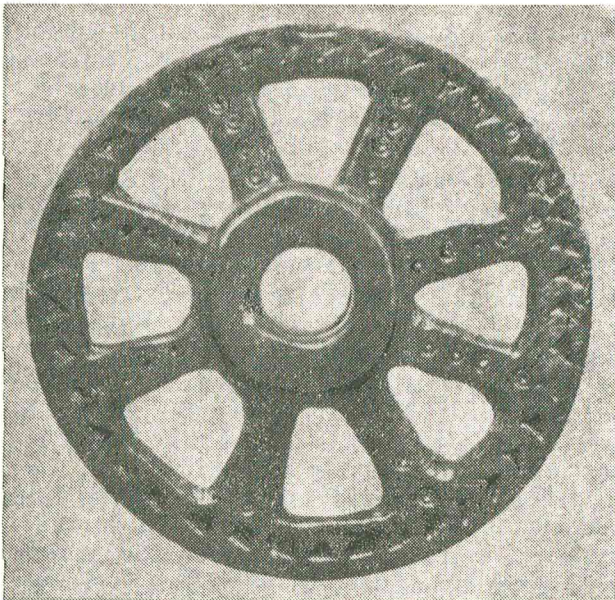
Nr. 115. Šis neabejotinai ne pagal paskirtį naudotas importinis daiktas rastas viename turtingiausių Plinkaigalio kapinyno moters kapų. 20—25 m. moteris palaidota kapinyno viduryje, 200×80 cm dydžio ir 110 cm gylio stačiakampėje duobėje, su karstu, paguldyta aukštiešniškai, galva į rytus, rankos sudėtos ant krūtinės, kojos ištiestos. Kapo duobės dugne pakraščiuose gulėjo 6 akmenys (pav. 118). Kaklą puošė 4 eilių 140 alavo ir 16 gintaro karolių vėrinys. Ant abiejų riešų užmauta po 4 juostines ir po 2 storagales apyrankes. Be to, kairės rankos pirštus puošė 2 įvijiniai žiedai, dešinės — vienas. Skersai juosmens į drabužius įsegtos 2 lankinės žieduotosios segės (sidabrinė ir žalvarinė), sujungtos 57 cm ilgio dviguba žalvarine grandinėle. Drabužių puošė dar 9 žalvarinės įvijios, gulėjusios taip pat skersai juosmens. Kairėje liemens pusėje rastas dar 1 įvijinis žiedas, įdėtas į kapą greičiausiai kaip papildoma įkapė. Yla gulėjo įstrižai dešinio dubenkaulio. Kiek žemiau dubens, prie šlaunikaulių rastas didelis gintaro karolis ir žalvarinės grandinėlės dalių. Išorinėje

dešinio šlaunikaulio pusėje, ties keliu ant briaunos stovėjo žalvarinis ratelis-verpstukas su medinio kotelio liekanomis „stebulėje“ (pav. 119). Jis 4,07 cm skersmens, su 8 stipinėliais ir stebulėle, kuri 1,38 cm ilgio, su lankainiais galuose. Ašies skylutė 0,6 cm skersmens. Ratlankį ir stipinėlius puošė dvigubų akyčių ir profiliuotų trikampėlių ornamentas, skirtingas abiejuose ratelio šonuose.

Artimiausia analogija yra latvių archeologės Elvyros Šnuorės (Šnore) 4-ojo dešimtmečio viduryje Luozbergių, Duobelės raj., V—VII a. kapinyne atsitiktinai aptiktas žalvarinis ratelis (LA, 1974, p. 334). Jis 4,0 cm skersmens, su 0,7 cm ašelių skylute ir 8 stipinėliais, su lankainiu viename šone, iš abiejų pusių ornamentuotas dvigubų akelių eilėmis (pav. 120). Tai vienintelis į Plinkaigalyje rastą panašus ratelis ne tik baltų žemėse, bet ir kitur Europoje. Analogiškų nepavyko aptikti Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpio archeologinėje literatūroje. Be abejo, tai iš svetur patekę kulto vežimėlių rateliai. Miniatiūrinių kulto vežimų rasta Štrėtvėgo (Austrija) kapinyne, Gornja Radgonos (Jugoslavija) nekropolyje, datuojamame VII a. pr. Kristų, ir kitur. Tačiau chronologinis laikotarpis per daug ilgas, kad Plinkaigalio ratelį-verpstuką ir Luozbergių ratelį būtų galima lyginti su Pietų Europoje aptiktų kulto vežimų ratais.

Akmeniniai Plinkaigalio verpstukai yra ritinio, o moliniai ir ritinio (k. Nr. 41, 207, 341), ir dvigubo nupjauto kūgio formos (k. Nr. 127, 225, 330). Iš smiltainio ir kalkakmenio padarytieji buvo labiau paplitę žemaičių teritorijoje. Štai Požerės, Šilalės raj., kapinyne aptikti 29 akmeniniai verpstukai [Tautavičius A., 1984, p. 105]. Rytų Lietuvoje dažniau pasitaiko molinių. Aukštadvario, Trakų raj., piliakalnio tyrinėtojo Vytauto Daugudžio duomenimis, senovinėje gyvenvietėje prie piliakalnio rasti 168 sveiki ir 109 fragmentai, piliakalnyje — 27 sveiki ir 12 verpstukų dalių. Tai didžiausia Lietuvoje vieno archeologijos paminklo šių dirbinių kolekcija. 38 verpstukai aptikti Neravų, Trakų raj., pilkapynė. Kai kuriuose degintiniuose kapuose jų buvo iki 4 [Kuncienė O., 1982, p. 47, pav. 5]. Juodonių, Rokiškio raj., V—VIII a. gyvenvietėje rasta 15 molinių verpstukų. Dalis jų ornamentuotų [Nakaitė L., 1959, p. 142, pav. 3:1—4]. Užnemunėje taip pat vyrauja moliniai. Jų randama įvairių laikotarpių piliakalnių kultūrinio sluoksnio horizontuose [Kulikauskas P., 1982, p. 48—51, pav. 42, 43, 122—124, 159:1—4]. Apskritai beveik kiekviename Lietuvos V—VIII a. archeologijos paminkle tarp kitų darbo įrankių randama ir verpstukų.

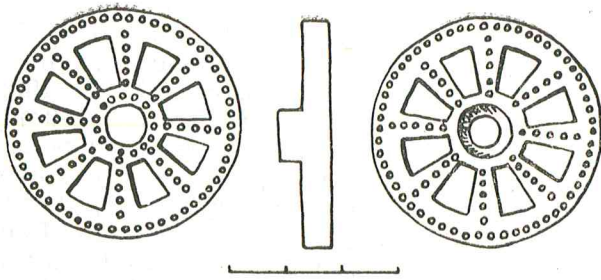
Iš molio, akmens, rečiau rago arba kaulo padarytų verpstukų plačiai randama ir Latvijos

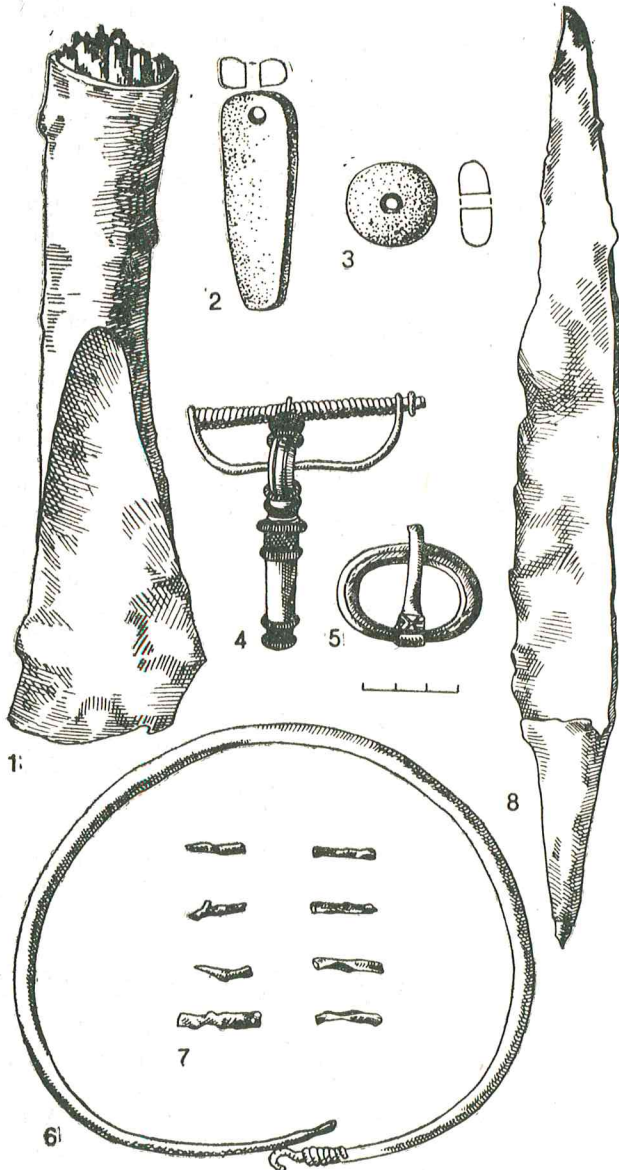
piliakalniuose bei gyvenvietėse [Stubavs A., 1976, lent. XIII; Mugurėvičs E., 1977, p. 78, 79, lent. IX]. Piliakalniuose ir kapinyuose aptinkama rečiau [Moora H., 1938, p. 565; LA, 1974, p. 154, lent. 37 : 10—15]. Itin gausu jų Baltarusijoje brūkšniuotosios keramikos kultūros srityje, iš kur įvairių muziejų saugyklose saugoma daugiau kaip 500 verpstukų [Митрофанов А. Г., 1978, с. 40, рис. 26—30]. Dnepro—Dauguvos kultūros paminkluose šiaurės Baltarusijoje rasta daugiau kaip 50 [Шадыро В. И., 1985, с. 82—84, рис. 57—59]. Žinoma jų ir vakarų baltų gyventuose plotuose. Rytų Europos miškų zonoje tai gana plačiai paplitęs darbo įrankis.

Galastuvai. Plinkaigalyje jų rasta 4 vyrų kapuose (Nr. 50, 92, 327, 332). Galastuvai nuo 7,2 iki 13,4 cm ilgio, stačiakampio arba kvadratinio skersinio pjūvio, nuo 1,45×1,45 iki 2,47×1,78 cm dydžio, į galus šiek tiek smailėjantys. 2 iš jų su žalvarinėmis kilpomis pakabinti (k. Nr. 50 ir 92) ir 1 — su geležine (k. Nr. 332). Kape Nr. 327 rastas galastuvus yra su skylute viename gale (pav. 121 : 2). Kape Nr. 92 palaidotam 50—55 m. vyrui jis padėtas tarp kojų po kapliu ir kovos peiliu (pav. 122). Galastuvus 9,8 cm ilgio, su ilga — 6,5 cm — žalvarine kilpa. Visi Plinkaigalio galastuvai padaryti iš raudono aleurito, kuris atvežtas greičiausiai iš šiaurės vakarų Baltijos jūros pakrančių, galbūt ir iš Skandinavijos salų.

Galastuvai Lietuvos archeologijos paminkluose — nedažnai randami darbo įrankiai. Ypač nedaug turime importinių, pagamintų iš aleurito. Vienas toks įdėtas į Krikštonių, Lazdijų raj., pilkapyje palaidoto turtingo kario kapą [Kulikauskas P., 1959, p. 75, pav. 4 : 7], keletas aptikta Rūdaičiuose, Kretingos raj. [LAB, 1961, p. 308, pav. 211 : 1,2]. Iš vietinio smiltainio pagamintų galastuvų pasitaiko dažniau. Antai Taurapilyje, Utenos raj., pilkapyje Nr. 5 aptiktame „kunigaikščio“ kape buvo iš vietinio akmens padarytas galastuvus be skylutės pakabinti [Tautavičius A., 1981, p. 29, pav. 28]. Tokių su viename gale išgręžta skylute arba be jos, kartais su žalvarine arba geležine kilpele aptikta Kurmaičiuose-Pajuodupyje, Kretingos raj. [Stankus J., 1988, p. 37—38, pav. 6 : 24], Maudžiorų dviejuose V a. pradžios kapuose ir atsitiktinai [Valatka V., 1984, p. 14, pav. 8 : 1], Pagrybyje [Vaitkunskienė L., 1982, p. 50], Plaučiškiuose, Pakruojo raj. [Patkauskas S., 1980, p. 52], Lumpėnų, Šilutės raj., kape Nr. 5 [Moora H., 1938, p. 567], Žviliuose, Šilalės raj. [Vaitkunskienė L., 1986, p. 75], bei kitur. Jų taip pat randama piliakalniuose ir gyvenvietėse [LAB, 1961, p. 308]. Apskritai V—VI a. kapinyuose

120 pav. Žalv. ratelis iš Luozbergių, Duobelės raj., Latvijoje

121 pav. Kapo Nr. 327 radiniai: 1 — įmovinis kirvis, 2 — akmeninis galąstuvas, 3 — gintaro karolis, 4 — sid. žieduotoji segė, 5 — žalv. diržo sagtis, 6 — sid. antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, 7 — gel. vinutės, 8 — kovos peilis

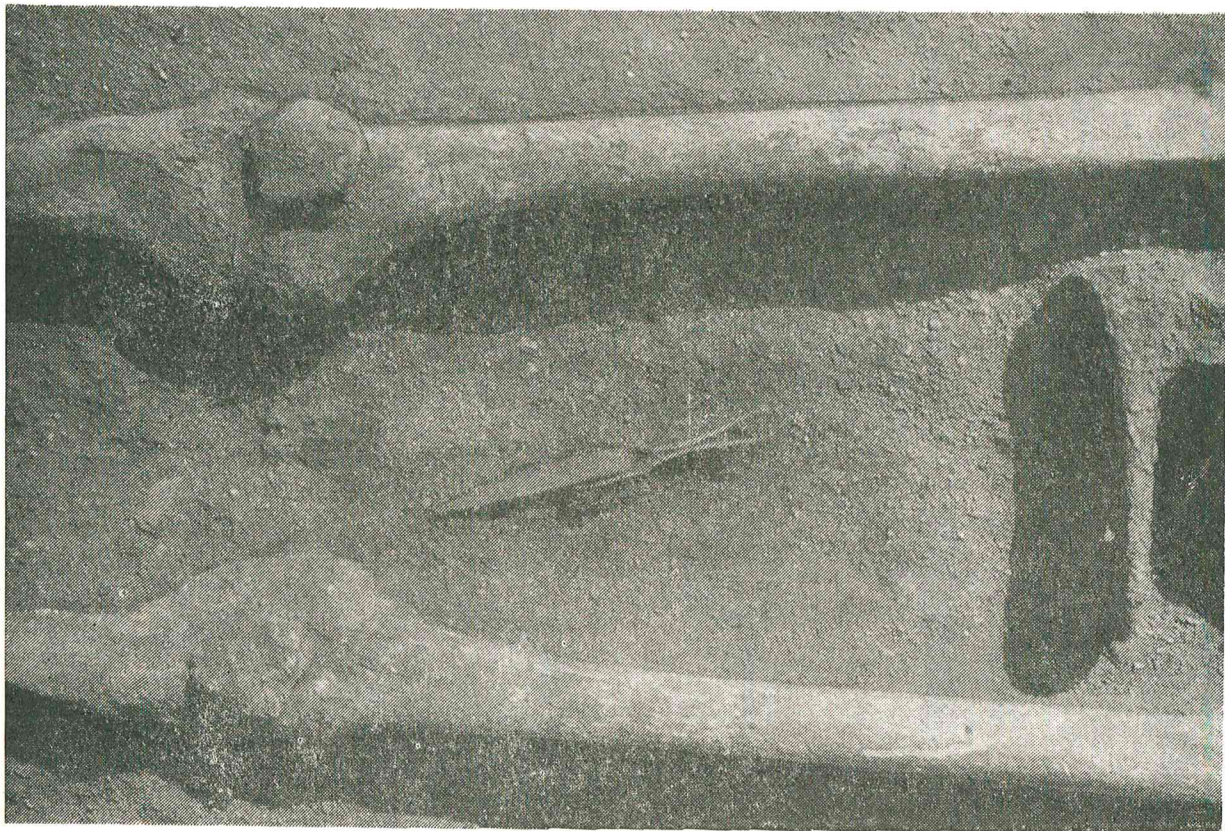
galąstuvų randama retokai. Dažniau jų į kapus pradedama dėti nuo VII—VIII a., kai kuriuose kapinyuose aptinkama net po keliolika [Patkauskas S., 1978, p. 148; Gabriūnaitė K., Rickevičiūtė K., 1980, p. 73; 1982, p. 60].

Nedaug galąstuvų ir kitose baltų žemėse: pvz., Latvijoje [Moor H., 1938, p. 566; LA, 1974, p. 155, lent. 37 : 29; Stubavs A., 1976, lent. XII : 20, 21], Lenkijos šiaurės vakaruose — buvusiose jotvingių žemėse [Jaskanis J., 1961, lent. I : 9, IV : 8; 1970, lent. II : 8], buv. Rytų Prūsijoje [Gaerte W., 1929, pav. 194 : a].

Kapliai. Plinkaigalyje aptikti 3. Vienas buvo 50—55 m. vyro kape Nr. 92 (pav. 123 : 3), antras — 40—45 m. moters kape Nr. 4, trečias rastas atsitiktinai. Jie nuo 15,5 iki 16,5 cm ilgio, ašmenys nuo 5 iki 6,1 cm pločio, skylė kotui ovali, nuo 2,6×3,3 iki 3×3,7 cm dydžio. Antai kape Nr. 4 aptiktas kaplys buvo 15,9 cm ilgio, 5,2 cm pločio ašmenimis bei 2,9×3,9 cm skylė kotui. Be jo, įkapių komplektą sudarė žalvarinė lankinė segė trikampėje kojele, yla, žalvarinis įvijinis žiedas ir gintaro karolis.

Kapliai, kaip ir galąstuvai, V—VIII a. Lietuvos archeologijos paminkluose nėra labai dažni darbo įrankiai. Antai žemaičių kapinyuose vienintelis kaplys rastas Kaštaunalių, Šilalės raj., VII—VIII a. kape Nr. 34 [Vaitkunskienė L., 1984, p. 83, pav. 8]. Pavienių aptikta Pašušvyje [LAB, 1961, p. 308, pav. 209 : 11], Juodonių piliakalnio gyvenvietėje [Nakaitė L., 1959, p. 140, pav. 2 : 1], Smilgelių, Pasvalio raj., kapinyne [LAB, 1961, p. 308]. Kiek daugiau jų žinoma iš šiaurės Lietuvos — žiemgalių teritorijos. Vien Jauniukuose rasti 23 kapliai [Vaškevičiūtė I., 1985, p. 54—55, pav. 4 : 4,5 : 1,7 : 3], Stungiuose, Joniškio raj., — 3 moterų kapuose [Dakanis B., 1986, p. 46]. Dažniau nei kitur kaplių aptinkama ir Latvijoje — Žiemgaloje, rečiau — Latgaloje [Moor H., 1938, p. 507, lent. XXXVI : 2,4; LA, 1974, p. 148, lent. 36 : 11, 12]. Matyt, paprotys dėti kaplius į moterų kapus buvo paplitęs tarp žiemgalių. Tarp aukštaičių jis dar nebuvo išsigalėjęs. Tai rodo vyro kape aptiktas kaplys.

Skobtai. Tai medžio apdirbimo įrankiai, skirti smulkiems daiktams daryti. Plinkaigalyje jų rasta vyrų kapuose Nr. 2, 59 (pav. 124 : 3) ir Nr. 280. Išlikusios metalinės dalys yra nuo 12,6 iki 18 cm ilgio, ašmenys truputį gaubti, nuo 1,6 iki 2,0 cm pločio, korpusas stačiakampio skersinio pjūvio, išlenktas. Koteliai buvę mediniai, sunykę, todėl jų ilgis ir storis neaiškūs. Antai kape Nr. 2 aptikta skobto metalinė dalis; ji 18 cm ilgio, ašmenys 1,8 cm pločio. Korpusas stačiakampio skersinio pjūvio, 0,96×0,56 cm, išlenktas, ant įkotės yra medinio koto liekanų. Be skobto, kape rasta daug kitų įkapių [Jovaiša E.,

122 pav. Raudono aleurito galąstuvus kape Nr. 92 in situ

1978, p. 173—174] (pav. 125). Kapas datuojamas VI a. pirmąja puse.

Skobtai yra labai reti darbo įrankiai; jų aptinkama toli gražu ne visuose V—VIII a. kapinyuose. Juos dėjo greičiausiai tik į medžio darbus dirbusių vyrų kapus. Antai Didkiemio, Šilalės raj., kapinyne kape Nr. 6 aptiktas skobtas ir kaltelis — abu medžio apdirbimo įrankiai. Čia palaidotą žmogų tyrinėtojai laiko amatininku [Statkevičius V., 1976, p. 2, 5].

Baltarusijoje brūkšniuotosios keramikos kultūros srityje rasti 3 skobtai: 1 iš jų buvo Gorodiščios piliakalnio viršutiniame kultūrinio sluoksnio horizonte, 2 — to paties piliakalnio papėdės gyvenvietėje [Митрофанов А. Г., 1978, с. 109, рис. 58 : 11]. Dar vienas į skobtą panašus dirbinys aptiktas gyvenvietėje prie Nižniaja Toščicos kaimo [Митрофанов А. Г., 1978, с. 109]. Latvijoje tokių darbo įrankių iki šiol nerasta.

Lenkena. Ji aptikta vyro kape Nr. 232. Tai dvirankis medžio drožimo įrankis 1,9 cm pločio ašmenimis, 6,58 cm ilgio rankenų įklotėmis. Rankenos buvusios medinės, neišlikusios (pav. 126).

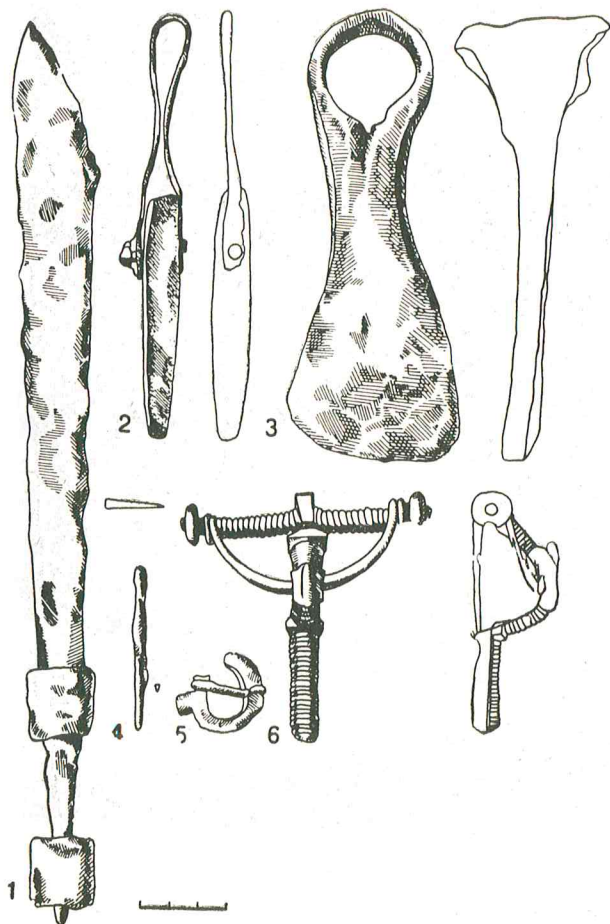
Lietuvos archeologijos paminkluose lenkenų aptikta nedaug. Iš šio laikotarpio — V—VI a. — artimiausia analogija rasta Kairėnėlių, Radviliš-

kių raj., vyro kape Nr. 14 [Stankus J., 1984, pav. 11 : 5]. Keletas jų aptikta Latvijoje I tūkstantmečio pirmosios pusės ir vidurio archeologijos paminkluose, pvz., Gailysių I iš akmenų krautame pilkapyje, Maskatužiuose, Perliukalnyje; žinoma iš Araišių ežero salos pilies tyrinėjimų [LA, 1974, p. 110, 154, lent. 27 : 6, 36 : 8] ir iš kitur. Lenkenų padaugėja vėlyvojo geležies amžiaus Latvijos paminkluose; ten jų skaičiuojama dešimtimis. Vien Martinsaloje rasta apie 50 [LA, 1974, p. 237]. Vakarų baltų genčių teritorijoje lenkena aptikta Nikutowen* vietovėje, buv. Rytų Prūsijoje [Gaerte W., 1929, p. 244, pav. 194 : c]. Jų žinoma ir iš atokesnių rajonų, kaip antai, aukštutinės Okos baseino paminklų [Никольская Т. Н., 1959, с. 64, рис. 28 : 8].

Bemaž nepakitusios lenkenos išliko iki mūsų dienų. Etnografinėje medžiagoje pusapskritės naudojamos iš šulų sustatyto indo vidui išdailinti [Milius V., 1983, p. 65—66, pav. 14 : 2].

Skiltuvai. Plinkaigalio kapinyne jų rasta po vieną vyrų kapuose Nr. 232 ir 234 (pav. 127).

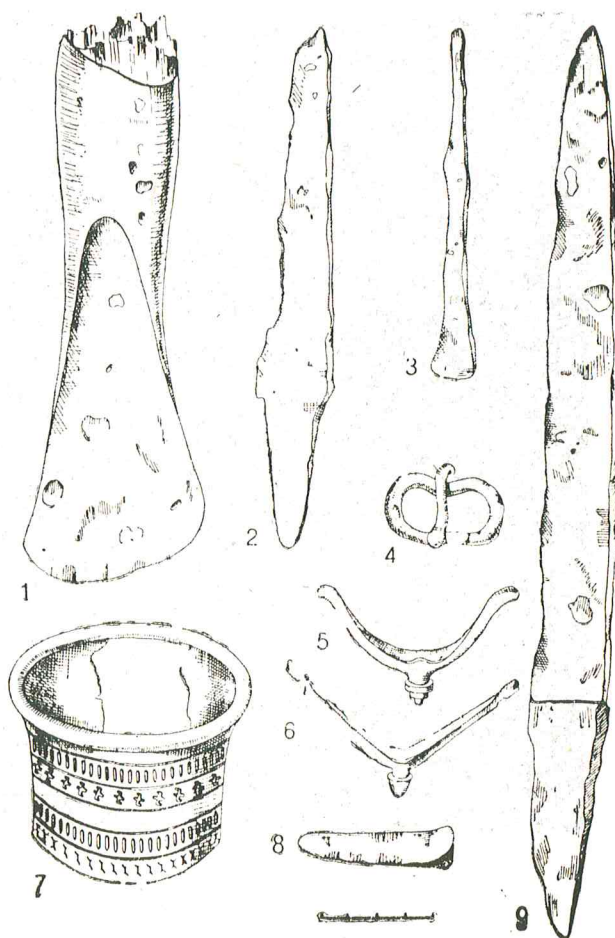
* Kadangi buv. Rytų Prūsijos dauguma vietovardžių išnykę arba pakeisti, tai paliekama netranskribuota jų forma.

123 pav. Kapo Nr. 92 radiniai: 1 — kovos peilis, 2 — aleuri-
to galąstuvus, 3 — kaplys, 4 — ylos ar smeigtuko fragmentas,
5 — gel. diržo sagtis, 6 — žalv. lankinė ilgakojė segė lieta
užkaba

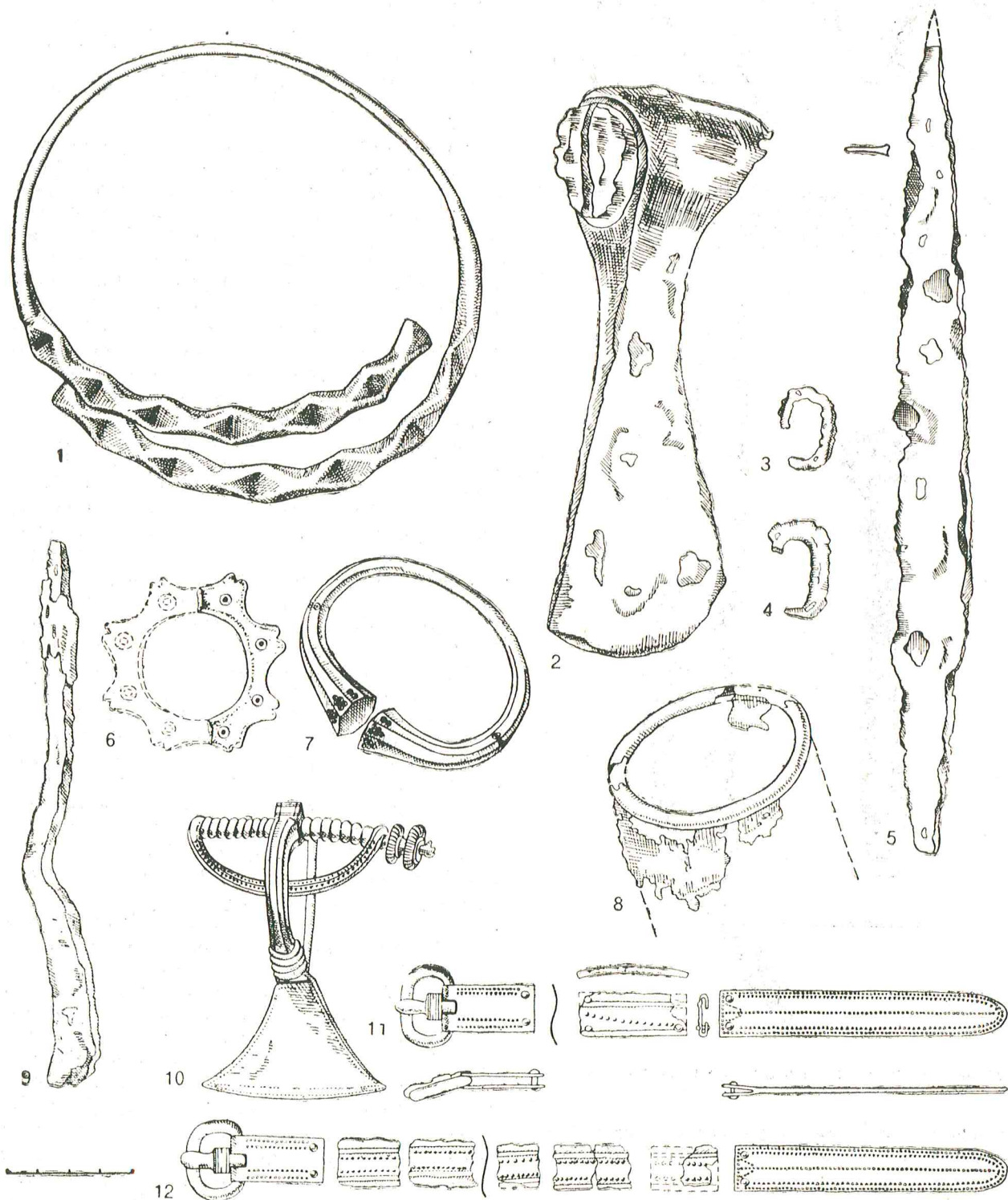
Tai geležiniai 12—12,78 cm ilgio, trapecijos for-
mos, stačiakampio skersinio pjūvio įrankiai su
kilpa (žiedu) viename gale. Jais braukdavo per
specialius akmenis (akmeninius skiltuvus), iš-
skeldavo kibirkštį ir uždegdavo pintį. Antai
20—25 m. vyro kape Nr. 234, skiriamame laiko-
tarpui apie 400 m., skiltuvus rastas drauge su
peiliu-pjautuvėliu. Tuo pačiu laikotarpiu datuo-
tinai ir dvigubas kapas Nr. 232, kuriame buvo
įmovinis kirvis, lenkena, balto metalo auksuo-
tų kabučių vėrinys ir geležinis lazdelinis smeig-
tukas (pav. 57).

Lietuvoje šių skiltuvų analogijų žinoma tik
iš Miežionių, Švenčionių raj., pilkapyno. Antai
pilkapio Nr. 3 kape Nr. 2 buvo siauraašmenis
pentinis kirvis, akmeninis galąstuvus, neaiškaus
geležinio dirbinėlio dalių ir minėtas skiltuvus
[Kaczyński M., 1963, p. 124, pav. 18 : 1]. Tokių
skiltuvų retai aptinkama ir kitose baltų bei kai-
mytinių genčių teritorijose. Pvz., Latvijoje jų

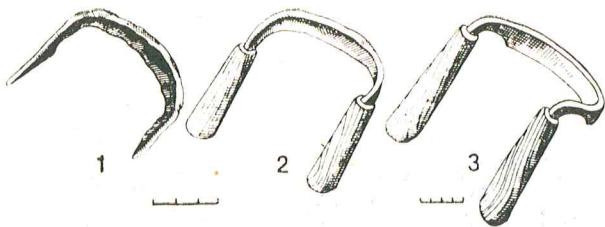

124 pav. Kapo Nr. 59 radiniai: 1 — įmovinis kirvis, 2 —
peilis, 3 — skobtas, 4 — gel. diržo sagtis, 5, 6 — gel. penti-
nai, 7 — sid. geriamojo rago apkalas, 8 — gel. diržo galo
apkalas, 9 — kovos peilis

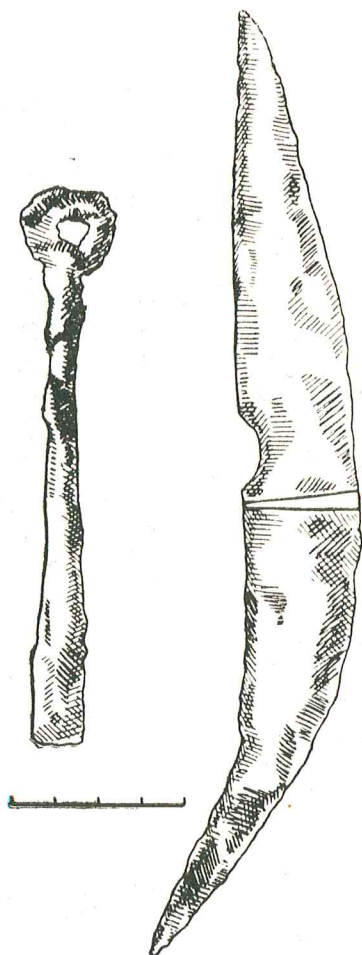
rasta Kivčių [Шноре Э., Цимермане И., 1966,
с. 178, рис. 1 : 10] ir Spietinių gyvenvietėse [Dai-
ga J., Atgāzis M., 1964, p. 6—8]. Panašaus į skil-
tuvą dirbinio fragmentas aptiktas Kerkūzų I gy-
venvietėje [Vasks A., 1986, p. 127, pav. 23 : 8].
II—III a. kape Šveicarijos pilkapyme (Lenkijoje)
rastas dar vienas toks dirbinys. Jų žinoma iš
šiaurės vakarų Lenkijos tyrinėtų I tūkstantme-
čio pirmosios pusės Juzdikių [Marciniak J., 1950,
p. 60, lent. XIX : 10] ir Suchovolės kapinynų
[Okulicz J., 1959—1960, p. 236, lent. LVI : 7].
Toks skiltuvus aptiktas ir Rozenau, buv. Rytų
Prūsijos, vietovėje [Gaerte W., 1929, p. 196, pav.
146 A : c; Engel C., 1935, pav. 44]; Baltarusijoje
rastas Abidnios, Mogiliovo srities, gyvenvie-
tėje [Шноре Э., Цимермане И., 1966, с. 178],
Smolensko srityje, taip pat Slobodos Glušicos
gyvenvietėje [Трегьяков П. Н., Шмидт Е. А.,
1963, с. 114, рис. 4, 59 : 3]. Šiuos darbo įrankius

125 pav. Kapo Nr. 2 inventorius: 1 — sid. antkaklė ruplėtais galais, 2 — siauraašmenis pentinis kirvis, 3, 4 — gel. dirželių sagtys, 5 — peilis, 6 — kaulinio amuleto pusė, 7 — žalv. storagalė apyrankė, 8 — sid. geriamojo rago apkalas, 9 — skobtas, 10 — žalv. lankinė segė trikampe kojele, 11, 12 — dirželių žalv. sagtelės ir apkalai

126 pav. Lenkena iš kapo Nr. 232 (1), jos rekonstrukcija (2), XX a. 2—3 dešimtmečio lenkena iš Kupiškio raj. Simonų apyl. Adomynės k. (3) (savininkė Eleonora Senvaitytė) (iš etnografinės J. Morkūnienės rinkinių)

127 pav. Skiltuvas ir peilis-pjautuvėlis iš kapo Nr. 234

vartojo I tūkstantmečio pirmojoje pusėje ir viduryje. Vėliau tokios formos skiltuvų neaptinkama.

GINKLAI

Ginklai yra svarbi baltų materialinės kultūros dalis, savo reikšme nenusileidžianti kitoms jos dalims. Dažni kariniai konfliktai ir gobikiš-

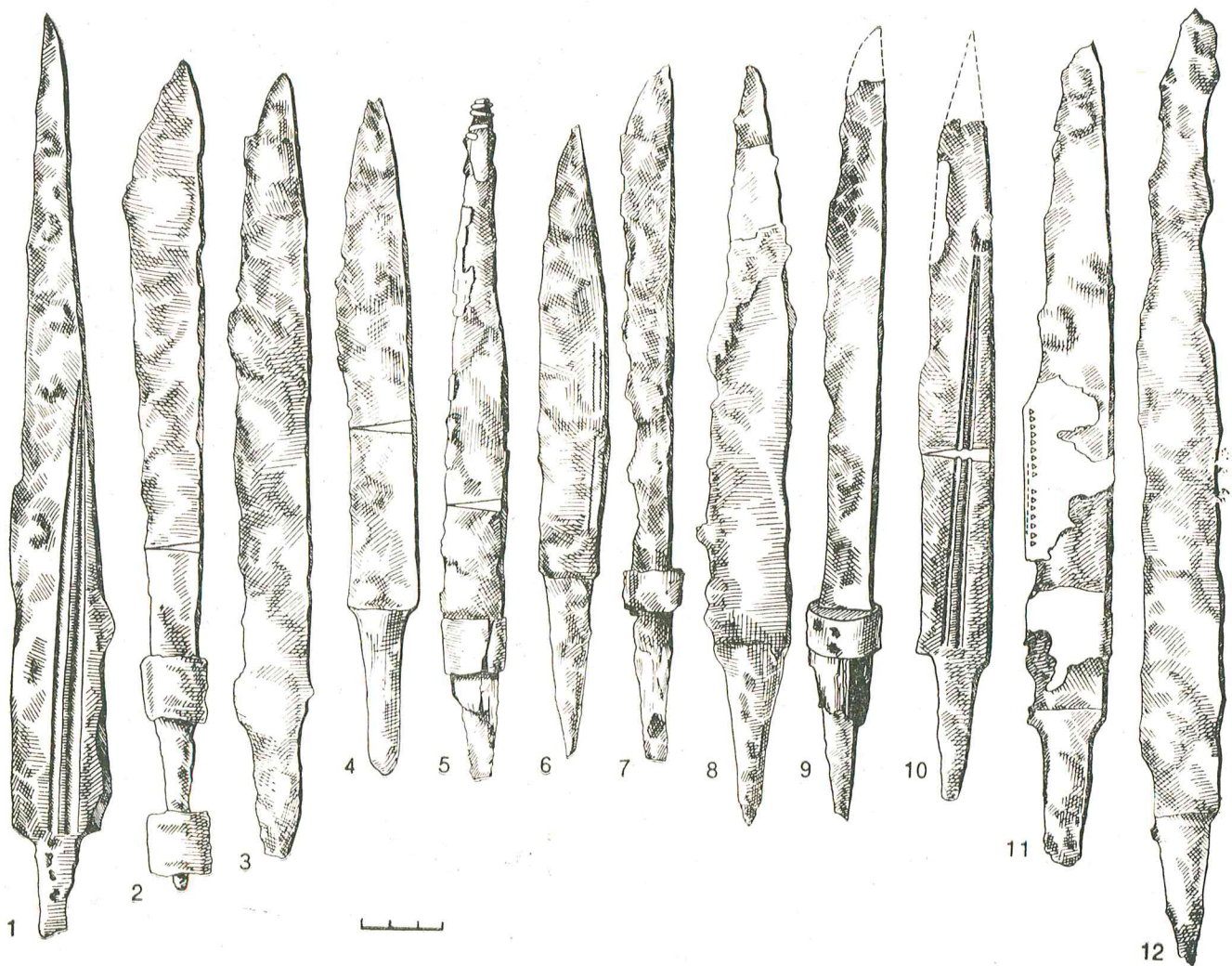
ki žygiai ginklus iškėlė į vieną gretą su pagrindiniais gamybinių jėgų rodikliais — darbo įrankiais.

Plinkaigalio kapinyno ginklai nei įvairūs, nei jų daug. Daugiausia aptikta kovos peilių — 41, rasti vos 6 ietigaliai, kalavijas ir 2 strėlių antgaliai.

Kovos peiliai. Jų aptikta 39 vyrų kapuose ir 2 rasti atsitiktinai. Taigi 32,5% visų suaugusių vyrų palaidota su kovos peiliais. Šie ginklai yra nuo 25 iki 46,8 cm ilgio, nuo 2 iki 3,8 cm pločio geležte ir nuo 0,3 iki 0,9 cm storio nugarėle (pav. 128). Dauguma jų nesiskiria nuo darbo peilių. Ašmenys lygiagretūs nugarėlei ir tik ties smaigaliu apvalėja. Tokiais peiliais pjovė ir dūrė. Kovos peilių geležtė nenugaląsta, kaip dažnai būna darbo peilių. Ant kai kurių rankenų uždėti geležiniai ir žalvariniai apkalai-žiedai joms sutvirtinti. Apkalų buvo ant kovos peilio koto iš kapų Nr. 92, 178, 223 ir ant 1 atsitiktinai rasto. Antai kape Nr. 178 palaidoto 35—40 m. vyro kovos peilis buvo 28 cm ilgio, 2 cm pločio geležte ir 0,4 cm storio nugarėle. Ant rankenos uždėtas geležinis 1,86 cm pločio apkalas-žiedas. Kitas įkapes sudarė siauraašmenis pentinis kirvis ir žalvario dirbiniai: lankinė ilgakojė segė, storagalė apyrankė bei 5 įvijos. Kapas datuotinas VI amžiumi. 40—45 m. vyras, palaidotas kape Nr. 223, buvo ginkluotas 27 cm ilgio kovos peiliu, imautu į odines (?) makštis ir ant smaigalio užvyniota žalvarine viela — makštų antgaliu. Kotas sutvirtintas ir papuoštas žalvariniu 2,1 cm pločio apkalu-žiedu. Be šio ginklo, kape aptiktas pentinis kirvis, darbo peilis, sidabrinė lankinė segė trikampe kojele, geležinė diržo sagtis ir žalvarinė tūtelė (pav. 129). Kape Nr. 92 aptiktas kovos peilis, ant kurio rankenos abiejų galų buvo du 2,5 cm pločio ir 2,2 cm skersmens apkalai-žiedai. Pagal jų atstumą rankena turėjo būti 15 cm ilgio.

Į kapų Nr. 45 ir 52 kovos peilius reikia atkreipti ypatingą dėmesį. Jų forma skiriasi nuo kitų. Šių peilių geležtės nugarėlė ne lygiagreti, o nuo įkotės laipsniškai smailėjanti ir prie smaigalio tampanti beveik ylos pavidalo. Tokiais ginklais negalima pjauti, tik durti. Be to, ant geležčių šonų buvo po 2 griovelius (pav. 130 : 1). Šiuos ginklus reikia vadinti **durklais**. Antai apardytame vyro kape Nr. 45 toks durklas 39 cm ilgio, geležtė ties įkote 3,6 cm pločio. Be jo, kape buvo darbo peilis, įmovinis kirvis, 3 žalvarinės lankinės ilgakojės segės ir žalvarinė storagalė apyrankė bei 3 žalvarinės diržo ir dirželių batų aulams suveržti sagtelės. Tai VI a. pirmosios pusės kapas. Kape Nr. 52 rasto durklo išlikusi tik 27,5 cm ilgio dalis.

V—VIII a. Lietuvos kapinynuose ornamentuotų kovos peilių aptinkama retai. Plinkaiga-

128 pav. Plinkaigalio kapinyne aptikti kovos peiliai: 1 — k. Nr. 45, 2 — k. Nr. 92, 3 — k. Nr. 351, 4 — k. Nr. 80, 5 — k. Nr. 223, 6 — k. Nr. 289, 7 — k. Nr. 178, 8 — k. Nr. 327, 9 — atsitikt. rastas, 10 — k. Nr. 52, 11 — k. Nr. 79, 12 — k. Nr. 329

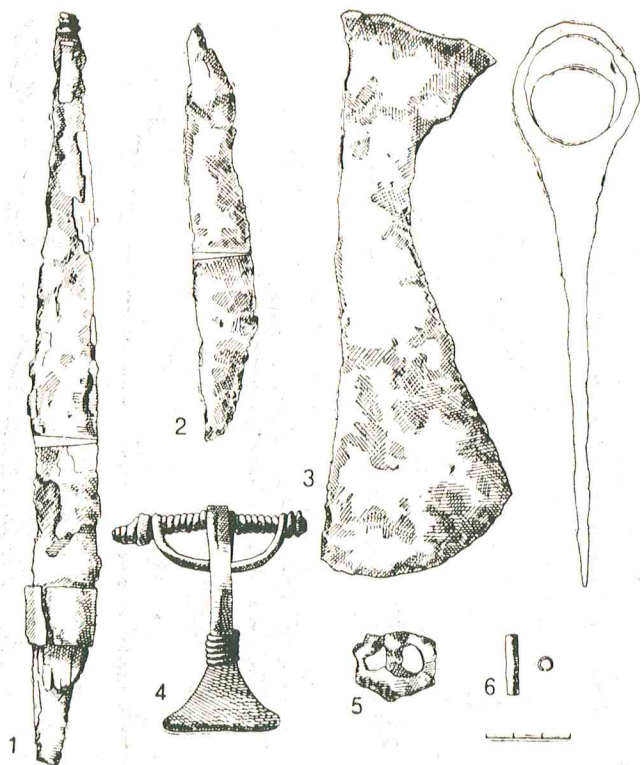
lyje rastas tik 1 peilis puošta geležte. Kape Nr. 289 aptikto peilio geležtė ties nugarėle iš abiejų šonų ornamentuota dviem smulkių įkardėlių eilėmis.

Taip pat retai ant kovos peilių pastebima užsikonservavusių makštų liekanų. Jų buvus rodo tik žalvariniai makštų galų apkalai. Odinių makštų liekanų pastebėta ant peilių iš kapų Nr. 79, 107, 215 ir 223, medinių — ant peilio iš kapo Nr. 50. Pirmajame (Nr. 79) rastas 33,5 cm ilgio peilis 3,63 cm pločio geležte ir 0,5 cm storio nugarėle. Odinės makštys papuoštos išpaustų ar išpjautų trikampių eile ir viename šone susiūtos. Matyti siūlės dygsniai (pav. 131 : 9). Kape Nr. 107 aptiktas makštų angos cilindro formos apkalėlis. Makštų siūlė buvo sukabinta žalvarinės vielos sankabomis. Vien makštų galo apkalas iš žalvarinės juostelės rastas 8–8,5 m. berniuko kapo Nr. 37 galvūgalyje. Galbūt jam

įdėtos tik makštys — berniukas simboliškai apginkluotas (pav. 109 : 15). Kape Nr. 223 aptiktas peilio odinių makštų galas buvo sustvirtintas — apvyniotas žalvarine trikampo skersinio pjūvio viela (pav. 129 : 1).

Kovos peilių V–VI a. kapuose aptinkama nelabai dažnai. Daugiau jų pasitaikė vidurio Lietuvos kapinyuose, kur nebuvo papročio vyrams į kapus dėti ietis. Bet ir čia kovos peilis turėjo būti visų pirma pagalbinis, tarsi atsarginis (savigynos) ginklas. Netekus kitų tuo metu vartotų ginklų ar sulūžus jiems, kovos peilis likdavo paskutinė viltis apsiginti.

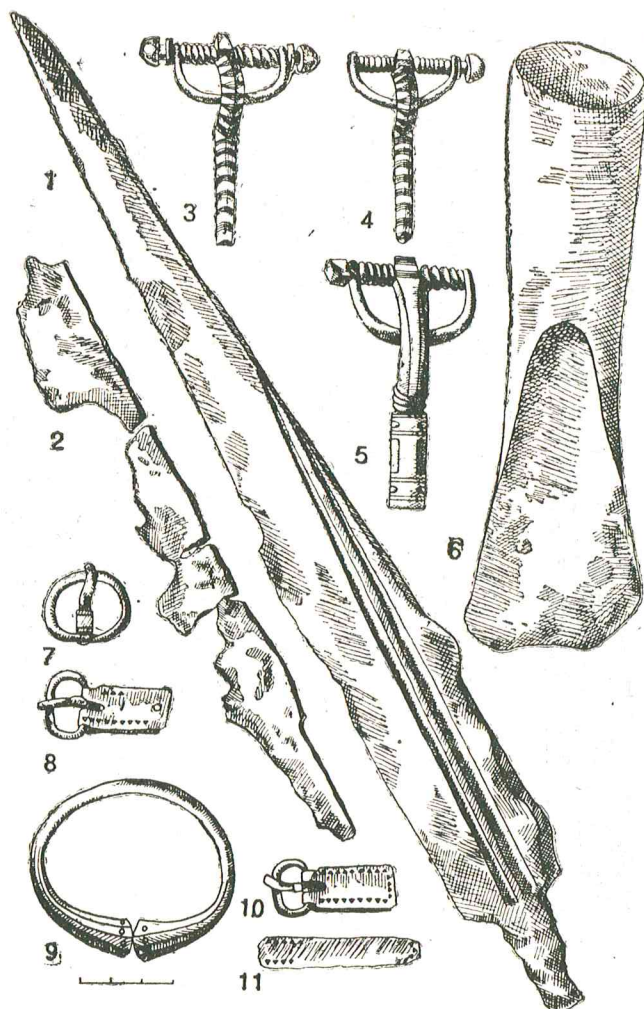
Lietuvoje III–VIII a. kapinyuose rasta apie 100 kovos peilių [Казакявичюс В., 1988, с. 82]. Iki I tūkstantmečio vidurio juos vartojo retai, tik nuo IV–V a. ribos — dažniau. Daugiausia kovos peilių (41) rasta Plinkaigalyje. 23 aptikti Javneikių V–VII a. kapuose [Vaškevičiūtė I.,

129 pav. Kapo Nr. 223 inventorius: 1 — kovos peilis, 2 — peilio fragmentas, 3 — siauraašmenis pentinis kirvis, 4 — žalv. lankinė segė trikampė kojele, 5 — gel. diržo sagtis, 6 — žalv. tūtelė

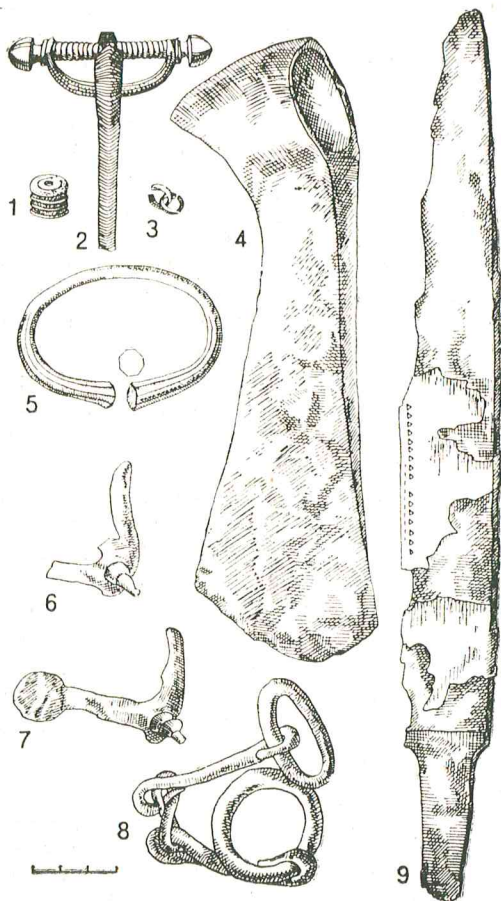
1986, p. 44, 45]. Pavienių žinoma iš Akmenių, Kelmės raj., 5 rasti Veršvuose, Kaunas, 6 — Pašušvyje, 4 — Greižėnuose, Tauragės raj. [Bezenberger A., 1900, p. 138, 141, pav. 53], po 3 — Tūbausiuose, Kretingos raj. [Rimantienė R., 1968, p. 199], Vilkiatinyje, Varėnos raj. [Kulikauskas P., 1977, p. 96—97], Kairėnėliuose [Stankus J., 1984, p. 67] ir kitur. Durklo pavidalo kovos peilių Lietuvoje rasta Greižėnuose [Bezenberger A., 1900, p. 138, 141, 150, pav. 53], Šarkų, Šilalės raj., kapinyno kapuose Nr. 9 ir 23 [Tautavičienė B., 1984, p. 29], Jauneikių kape Nr. 27. Paskutiniais metais 5 durklai aptikti Vidgirių, Šilutės raj., kapuose Nr. 1, 2 (2 vnt.) ir Nr. 3 bei Sodėnų, Tauragės raj., kape Nr. 8 [Šimėnas V., 1988a, p. 92; 1988, p. 96, pav. 10].

Kovos peiliai nebuvo plačiai paplitęs ginklas ir kituose baltų kraštuose: Latvijoje, buv. Rytų Prūsijoje, dalyje Baltarusijos. Antai Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, dažniausiai jų randama I tūkstantmečio vidurio ir antrosios pusės kapuose, retai pasitaiko lobiuose [Urtāns V., 1977, pav. 52 : 20], piliakalniuose [Stubavs A., 1976, lent. IX : 17]. Peilių rasta Buokių, Jakobilio raj., Geistautų, Liepojos raj., Zieduonskuolos, Bauskės raj., Ūsinių, Uogrės raj., ir kituose kapinyuose. Jų forma ir ilgis nesiskiria

130 pav. Kapo Nr. 45 radiniai: 1 — durklas, 2 — darbo peilio dalys, 3—5 — žalv. lankinės ilgakojos segės lieta ir lenkta užkaba, 6 — įmovininis kirvis, 7, 8, 10 — žalv. dirželių sagtelės, 9 — žalv. storagalė apyrankė, 11 — žalv. dirželio galo apkaliukas

nuo Lietuvoje aptiktųjų. Kai kurie iš jų, ypač iš Žiemgalos, yra su rankenų apkalais-žiedais [LA, 1974, lent. 39 : 15]. Latvijoje durklų nerasta, nežinoma jų ir ornamentuotomis geležtėmis. Daugiau ir įvairesnės formos kovos peilių aptikta vakarų baltų gyventose teritorijose. Dažnai pasitaikė puoštų geometriniu ornamentu. Iš Rytų Prūsijos skelbtos archeologinių tyrinėjimų medžiagos susidaro išpūdis, kad vakarų baltų ginkluotėje tarp kovos peilių vyravo durklai (pav. 131, 132). Jų rasta I tūkstantmečio vidurio ir antrosios pusės kapuose Detlevruh [Hollack E., 1914, p. 267], Grebiethen [Heydeck J., 1888, lent. VI : 4, VIII : d], Trentitten [Peiser F., 1914, p. 329], Hoch Schnakeiken [Ehrlich B., 1931, p. 25, pav. 3], Friedrichsthal [Bujack J., 1891, lent. IV] ir kt. Dar keletas durklų aptikta Macharren kapinyne. Iš išlikusių kai kurių „Prussia“ muziejaus

131 pav. Kapo Nr. 79 radiniai: 1 — gintaro karolis, 2 — žalv. lankinė ilgakojė segė lieta užkaba, 3 — žalv. grandelės, 4 — siauraašmenis pentinis kirvis, 5 — storagalė apyrankė, 6, 7 — gel. pentinas, 8 — gel. trinariai žąslai, 9 — kovos peilis

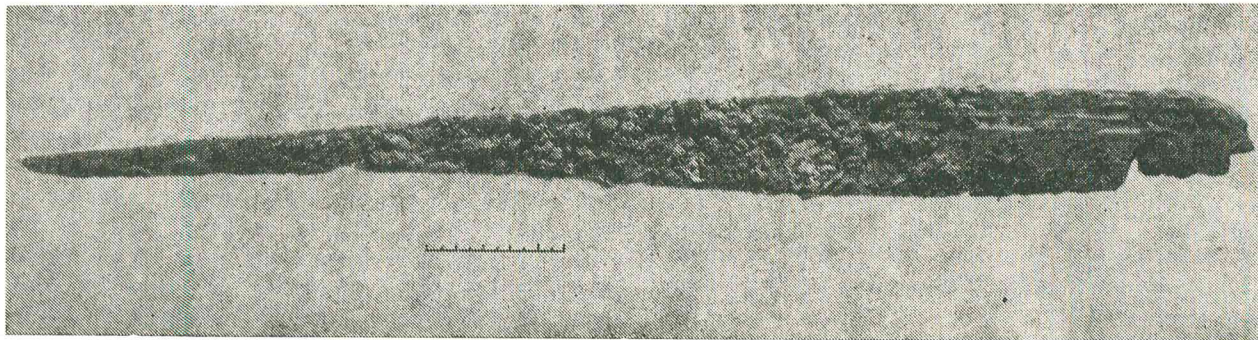
inventorių knygų žinoma, kad šių ginklų rasta kapuose Nr. 154, 159, 187 ir kt. Daugelio kovos peilių geležtės puoštos geometriniais ornamentais: zigzaginėmis linijomis, taškučiais ir netgi stilizuotomis gėlytėmis.

Pševorsko kultūros kapuose ilgesnių nei 30 cm peilių randama jau nuo m. e. pradžios. Jie taip pat galėjo papildyti ginkluotę [PZP, 1981, p. 81, lent. 8]. Ugrų-suomių žemėse, Estijoje, kovos peilių aptinkama rečiau. Antai, remiantis estų ginklų tyrinėtojo Mačio Mandelio (Mati Mandel) duomenimis, I—VIII a. archeologijos paminkluose rasta tik apie 30 kovos peilių. Tarp jų yra importuotų iš vakarų baltų teritorijų [Mandel M., 1977, p. 239, 244—252]. Suomijoje kovos peilių pasitaiko neretai. Helmerio Salmo (Salmo) duomenimis, VI—VIII a. kapuose rasta maždaug 175 [Salmo H., 1938, p. 340—342]. Jie skirstomi į 6 tipus. Ankstyviausių kovos peilių Suomijoje atsirado apie 400 metų. Bet labiausiai jie paplito tiksliai VII a. [Salmo H., 1938, p. 131]. Germanų genčių žemėse tiek Skandinavijoje, tiek ir Vakarų Europoje šiuos ginklus pradėjo plačiai vartoti V a. pabaigoje [Salmo H., 1938, p. 157], o kai kur Šiaurės Europoje nuo VII a. pradžios jie išstūmė iš ginkluotės net dviąšmenius kalavijus [Gjessing G., 1934, p. 82].

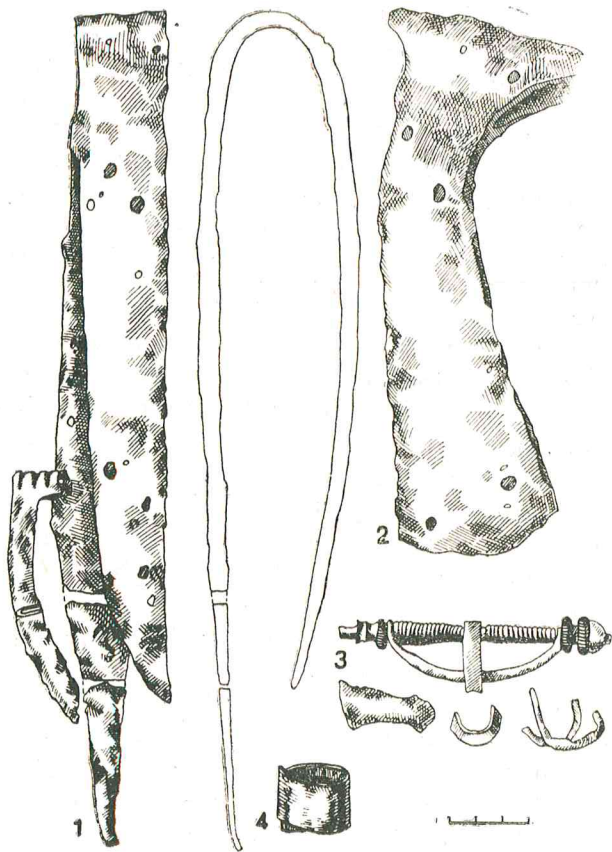
Taigi kovos peilius vartojo daugelis Europos genčių. M. e. pradžioje dar retai, vėliau, nuo I tūkstantmečio vidurio,— dažniau.

Kalavijas. Jis rastas VII a. degintiniame kape Nr. E; vienašmenis, 60 cm ilgio, 3,4 cm pločio geležte ir 0,75 cm storio nugarele. Be kalavijo ir geležinio makštų galo apkalo, kape aptikta apdegusios žalvarinės lankinės skliutakojės segės liekanų ir siauraašmenis pentinis kirvis. Kalavijas ritualiniais tikslais sulenkintas. Buvo lenkiamas neištrauktas iš makštų, todėl jos sulaužytos. Ant rankenos uždėtas žalvarinis 2,07 cm pločio apkalas-žiedas (pav. 133 : 4).

Vienašmeniai kalavijai Lietuvoje nėra labai dažnas ginklas. Dabar žinoma truputį daugiau kaip 100. Pagrindinės jų radimo vietos yra vakarų Lietuva: kuršių ir skalvių teritorija. Šių kalavijų atsitiktinai rasta Barvuose [Salmo H.,

132 pav. Durklas iš Dobroje (Hünenberg) kapinyno kapo Nr. 1 (buv. Rytų Prūsija)

133 pav. Degintinio kapo Nr. E įkapės: 1, 4 — vienašmenis kalavijas su gel. makštų apkalais, 2 — siaurašmenis pentinis kirvis, 3 — žalv. skliutakojės segės dalis

1938, pav. 45], Bikavėnuose, abu Šilutės raj., Kašučiuose, kapuose Nr. 10, 14, 25 ir 2 atsitiktinai [Radzvilovaitė E., 1970, p. 70], Kiauleikiuose, kapuose Nr. 2, 5, 7, 15, 16, 34, 39, 40, 42 ir 1 atsitiktinai [Danilaitė E., 1961, p. 120, pav. 3; Šimėnas V., 1986, p. 68], Laiviuose, kapuose Nr. 4, 64 ir 1 atsitiktinai [Kazakevičius V., 1981a, p. 56], Lazdininkuose 34 vyrų kapuose ir 2 atsitiktinai (visi Kretingos raj.), Palangoje 18 kapų [Volkaitė-Kulikauskienė R., 1964, p. 198, 203, 204, 224, pav. 3; 1970, p. 188, 190] ir kitur. Daug mažiau jų pasitaikė vidurio Žemaitijoje. 1980—1982 m. tyrinėtame Pagrybio, Šilalės raj., kapinyne aptikta 11 V—VI a. vienašmenių kalavijų [Vaitkunsienė L., 1982, p. 50—51; 1984b, p. 100]. Kitur Lietuvoje rasta pavienių šios rūšies ginklų [Kazakevičius V., 1981, pav. 12; Vaškevičiūtė I., 1986, p. 45, pav. 1 : 2; Szukiewicz W., 1900, lent. I : 4; Kuncienė O., 1973, p. 107—108; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1964, p. 203, 224; 1970, p. 170].

Lietuvai gretimose baltų gyventose teritorijose vienašmenių kalavijų daugiausia rasta buv.

Rytų Prūsijoje: literatūroje paminėta apie 30 [Kazakevičius V., 1981, p. 53; Кулаков В. И., 1982, c. 12]. Daugiausia jų, net 11, aptikta Benkenstein kapinyne. 4 iš jų buvo sidabrinėmis ornamentuotomis plokštelėmis kaustytose makštyse [Ehrlich B., 1931, p. 18; Urbańczyk P., 1978, p. 109—110, 132]. Latvijoje žinoma pavienių šios rūšies ginklų, kurie formos išbaigtumu prilygsta Lietuvos pajūrio kalavijams. Toks ginklas rastas Geistautų, Liepojos raj., VI a. kapinyne kape Nr. 2 [LA, 1974, lent. 40 : 16—27]. Dauguma šių ginklų yra tarsi pereinamosios iš kovos peilių į kalavijus formos, ir Latvijos archeologai vadina juos „skramasaksi“ [LA, 1974, p. 156]. Tokie ginklai 45—50 cm ilgio. Ant rankenų dažnai būna uždėti geležiniai ar žalvariniai žiedai-apkalai.

Be Rytų Pabaltijo, vienašmenių kalavijų žinoma Šiaurės Europoje. Pvz., Suomijoje jie net iki 1 metro ilgio, datuojami merovingų laikotarpio pabaiga, t. y. apie 700 m. [Salmo H., 1938, p. 160—164, 342; Kivikoski E., 1973, lent. 58 : 523]. Švedijoje aptinkama VII—VIII a. kapuose [Nerman B., 1969, lent. 203 : 1683—1687, 255 : 2063; 1975, p. 61, 73, 83]. Žinoma jų Danijoje [Gjessing G., 1934, p. 86], Norvegijoje [Gjessing G., 1934, p. 82—101, lent. XXIII, XXIV, XXIX, XXX]. Vakarų Europoje kalavijų tiesia nugarele aptinkama labai retai.

Ietigaliai. Vidurio Lietuvos kapinynuose jų rėta. Plinkaigalyje buvo rasta tik 6 (k. Nr. 153, 228, degintinis kapas Nr. F (2 vnt.), Nr. G ir 1 atsitiktinai). Ietigaliai dvejopi: rombo formos ir lauro lapo pavidalo plunksna.

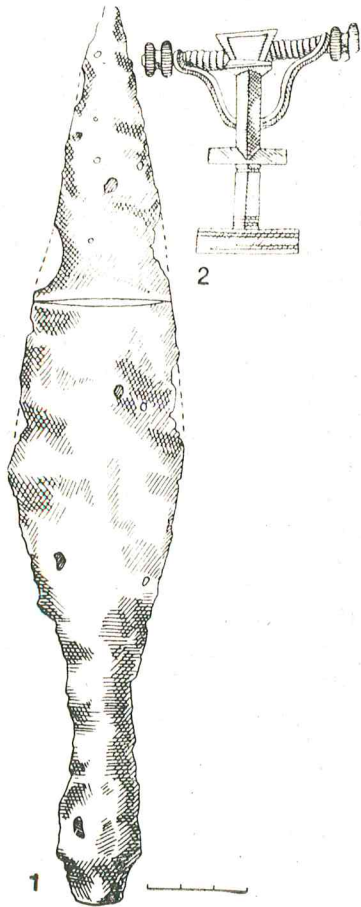
Ietigalių rombo formos plunksna rasta griautiniame kape Nr. 153 (1 vnt.) ir degintiniame kape Nr. F (2 vnt.) (pav. 73: 5,6). Jie nuo 10,6 iki 16,5 cm ilgio, nuo 2,5 iki 3,3 cm pločio plunksna ir nuo 1,6 iki 2,2 cm skersmens įmova. Pagal laidoseną ir įkapes kapai su ietigaliais datuoti VII amžiumi.

Tokių ietigalių Lietuvoje aptikta maždaug 80, ir jie datuojami IV—VII a., skiriami Id potipiui [Казакьявичюс В., 1988, c. 29—32]. Gretimose Lietuvai teritorijose jų žinoma iš Latvijos [Moora H., 1938, pav. 76 : 2, 3, lent. XXXVII : 28; LA, 1974, lent. 29 : 9, 31 : 11, 12, 39 : 13], taip pat Baltarusijos rytų Lietuvos tipo pilkapiuose [Гуревич Ф. Д., 1962, рис. 52 : 1; LAB, 1961, pav. 214 : 4], pavienių rasta jotvingių genčių teritorijoje Lenkijos šiaurės vakaruose [Jaskanis J., 1961, lent. VII : 6; PZP, 1981, lent. XXXIV : 23] ir prūsų genčių kapinynuose buv. Rytų Prūsijoje [Gaerte W., 1929, pav. 195 : d; PZP, 1981, lent. XXXIII : 16]. Apskritai ietigaliai rombo formos plunksna VI—VIII a. Europoje buvo plačiai paplitę.

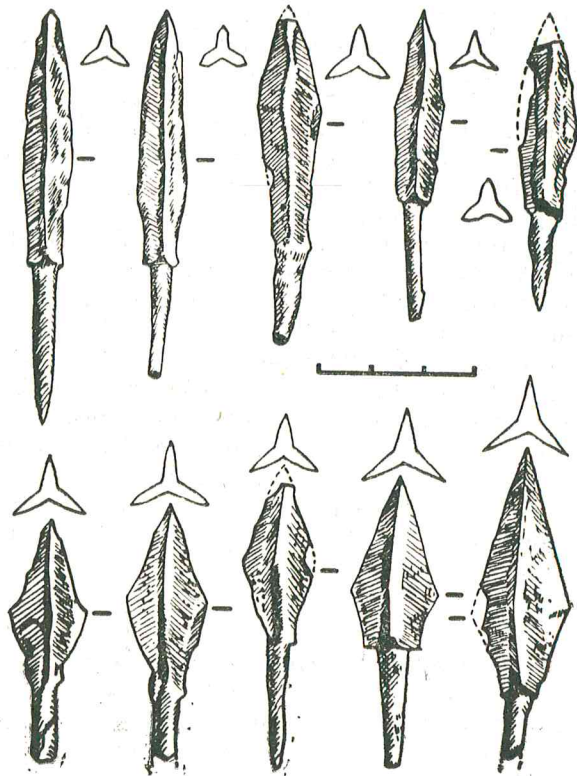
Ietigalių lauro lapo pavidalo plunksna buvo griautiniame kape Nr. 228, degintiniame kape Nr. G ir 1 rastas atsitiktinai. Jie nuo 14,3 iki 28 cm ilgio, nuo 3,3 iki 5 cm pločio plunksna ir nuo 1,5 iki 2,4 cm skersmens įmova. Antai kape Nr. 228 30—35 m. vyras palaidotas su sidabrine antkakle tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku galuose, žalvarine lankine laipteline sege, 2 žalvariniais įvijiniais žiedais platesne vidurine įvija, siaurašmeniu pentiniu kirviu, kovos peiliu šiek tiek platėjančiu smaigaliu, geležine diržo sagtimi, gintaro karoliu, keletu žalvarinių įvijų ir ietigalių (pav. 69). Ietigalis lauro lapo pavidalo plunksna su tokia pat laipteline sege aptiktas ir kape Nr. G (pav. 134). Abu kapai yra VII amžiaus.

Lietuvoje rasta apie 60 šio tipo ietigalių, ir jie datuojami IV—VIII a., skiriami IV tipo b rotirpiui [Казакявичюс В., 1988, с. 45—48].

Ietigaliai lauro lapo pavidalo plunksna buvo paplitę gana didelėje teritorijoje. Jų randama vidurio Latvijos ir rytų Latgalos VII—VIII a.

134 pav. Degintinio kape Nr. G įkapės: 1 — ietigalis lauro lapo pavidalo plunksna, 2 — žalv. lankinė laiptelinė segė

135 pav. Tribriauniai strėlių antgaliai iš Aukštadvario, Trakų raj., piliakalnio

kapuose [Urtans V., 1962, lent. X : 7—10; LA, 1974, p. 157, lent. 39 : 3], aptinkama I tūkstantmečio antrosios pusės piliakalnių kultūriniam sluoksnyje [Stubavs A., 1976, lent. VI : 9]. Panašių randama Estijoje; čia jie skiriami VII a. [Lõugas V., 1973, p. 122—124, pav. 5 : 12, 13, 23]. Aptinkama Suomijoje VII—VIII a. kapinyuose [Salmo H., 1938, p. 198—199, lent. XXIV : 4, XXXII : 1, 3; Kivikoski E., 1973, lent. 62 : 545, 546]. Švedijoje dažniau pasitaiko Gotlande, įdėtų į VI—VII a. kapus [Nerman B., 1969, lent. 62, 138 : 1212—1218, 139, 140]. Danijoje tokie ietigaliai buvo paplitę VI—IX a. [Ellehaug M., 1948, p. 15, pav. 9], Norvegijoje aptinkama VI—VII a. kapuose [Gjessing G., 1934, p. 44—45, lent. VII].

Strėlių antgaliai. Tai smurtinės mirties liudytojai iš kapų Nr. 162 ir 336. Tribriauniai rombo formos strėlių antgaliai buvo įstrigę į kairį šlaunikaulį (k. Nr. 162) (pav. 62) ir tarp stuburo slankstelių juosmens srityje (k. Nr. 336) (pav. 65 : 9). Jie 4,95 ir 6,5 cm ilgio, skersiniame pjūvyje su 3 briaunelėmis, sudarančiomis trispnyglę žvaigždutę. Tokie antgaliai nebūdingi ne tik baltų, bet ir kitoms Rytų Europos gentims. Tačiau Lietuvoje jų nemaža (pav. 135). Antai Aukšta-

dvario piliakalnio kultūriniame sluoksnyje, datuojamame I tūkstantmečio viduriu ir antrąja puse, rasti 32 tribriauniai strėlių antgaliai [Казакявичюс В. К., 1986, c. 241]: 24 — rombo formos plunksnele ir 8 — siaura tribriaunė plunksnele (pav. 135). Pavienių tokių antgalių aptikta Kunigiškių-Pajevonio, Vilkaviškio raj., piliakalnio papėdėje, taip pat Vilniuje, Gedimino pilies kalne [Holubovičiai E. ir V., 1941, lent. IV : 10]. Ne Lietuvoje, pvz., Latvijoje, buv. Rytų Prūsijoje, Estijoje tokių strėlių antgalių nerasta. Nedaug (apie 20) jų aptikta Nemuno ir Dniepro tarpupyje [Перхавко В. Б., 1979, c. 50]. Rėta jų ir kitur Rytų Europos miškų zonoje. Geležiniai tribriauniai strėlių antgaliai tipiškai klajoklių gentims ir buvo paplitę didelėse Azijos teritorijose. Nuo I tūkstantmečio vidurio iki IX a. ypač būdingi Rytų Europos pietų sritims [Медведев А. Ф., 1966, c. 60, табл. 12 : 17, 18, 15, 18, 30 : 19].

RAITELIO IR ŽIRGO APRANGA

Pentinai. Tai vieninteliai raiteliui skirtini daiktai. Jų rasta 6 kapuose (Nr. 50, 52, 59, 65, 79, 332) ir 1 atsitiktinai. 7 buvo žalvariniai ir 5 geležiniai (pav. 136).

Pagal Rytų Europos pentinų klasifikaciją [Перхавко В. Б., 1978] Plinkaigalio pentinai yra 5 tipų. Ankstyviausias iš jų 1981 m. atsitiktinai aptiktas XXIX perkasoje. Tai geležinis pentinas plokščiu stačiakampio skersinio pjūvio lankeliu, atlenktais ienelių galais. Atstumas tarp galų 7 cm. Spygliys — 2,06 cm ilgio kūgio formos daugiakampis. Ties spygliu ant lankelio yra nedidelė kryžma (pav. 136 : 1). Pagal V. Perchavkos klasifikaciją tai V tipo A variantas, datuotinas III—IV amžiumi. Tokių pentinų Lietuvoje tėra keletas. Vienas iš jų rastas Gibaičiuose, Šiaulių raj. [Tarvydas B., 1933, p. 5, pav. 3], kitas — Eitulionyse, Trakų raj., pilkapio Nr. I kape Nr. 1 [Bliujus A., 1982, p. 45]. Latvijoje tokių buvo Saukos kapinyne [Moora H., 1938, p. 528, lent. XXXII : 6], Kentės piliakalnyje [Stubavs A., 1976, lent. XI : 9, 10]; Baltarusijoje jų žinoma iš brūkšniuotosios keramikos kultūros Dedilovičių, Minsko srities, ir Dniepro—Dauguvos aukštupio kultūros Čaplino, Gomelio srities, piliakalnių [Žak J., 1959, p. 88—90, pav. I : f, m]. Dar vienas V tipo A varianto pentinas aptiktas Černiachovo kultūros Belaja Cerkovės, Kijevo srities, kapinyne [Перхавко В. Б., 1978, c. 122]. Plinkaigalio pentinui artimiausia analogija yra pentinas iš Kentės piliakalnio Latvijoje [Stubavs A., 1976, lent. XI : 10]. Dar vienas daugiakampiu spygliu rastas Moythienen kapinyne kape Nr. 27 buv. Rytų Prūsijoje ir da-

tuojamas III a. [Jahn M., 1921, p. 35, pav. 60]. Apskritai žinoma 13 šio varianto pentinų, ir jie laikomi baltiškais [Перхавко В. Б., 1978, c. 122].

Plinkaigalyje atsitiktinai rastas pentinas datuotinas ne ankstesniu laikotarpiu kaip IV amžius.

Kapuose Nr. 59 ir 79 aptikti 3 geležiniai pentinai skirtini V tipo B variantui (pagal V. Perchavką). Kape Nr. 59 buvo 1 šio varianto pentinas pusapvalio skersinio pjūvio lankeliu, atriestais ienelių galais ir profiliuotu spygliu. Atstumas tarp ienelių galų 7,2 cm, spygliys 1,77 cm ilgio (pav. 124 : 5,6). Kape Nr. 79 rasti 2 apnykę to paties varianto pentinai nulūžusiomis ienelėmis, maždaug 1,5 cm ilgio spygliu. Jie buvo įdėti į V a. vidurio—antrosios pusės 50—55 m. vyro kapą kartu su žalvarine lankine ilgakoje sege, sidabrine storagale apyranke, siaurašmeniu pentiniu kirviu, geležiniais trinariais žašlais, kovos peiliu ornamentuotose odinėse makštyse, gintaro karoliu, geležine diržo sagtimi ir žalvarinės grandinėlės dalimi (pav. 131).

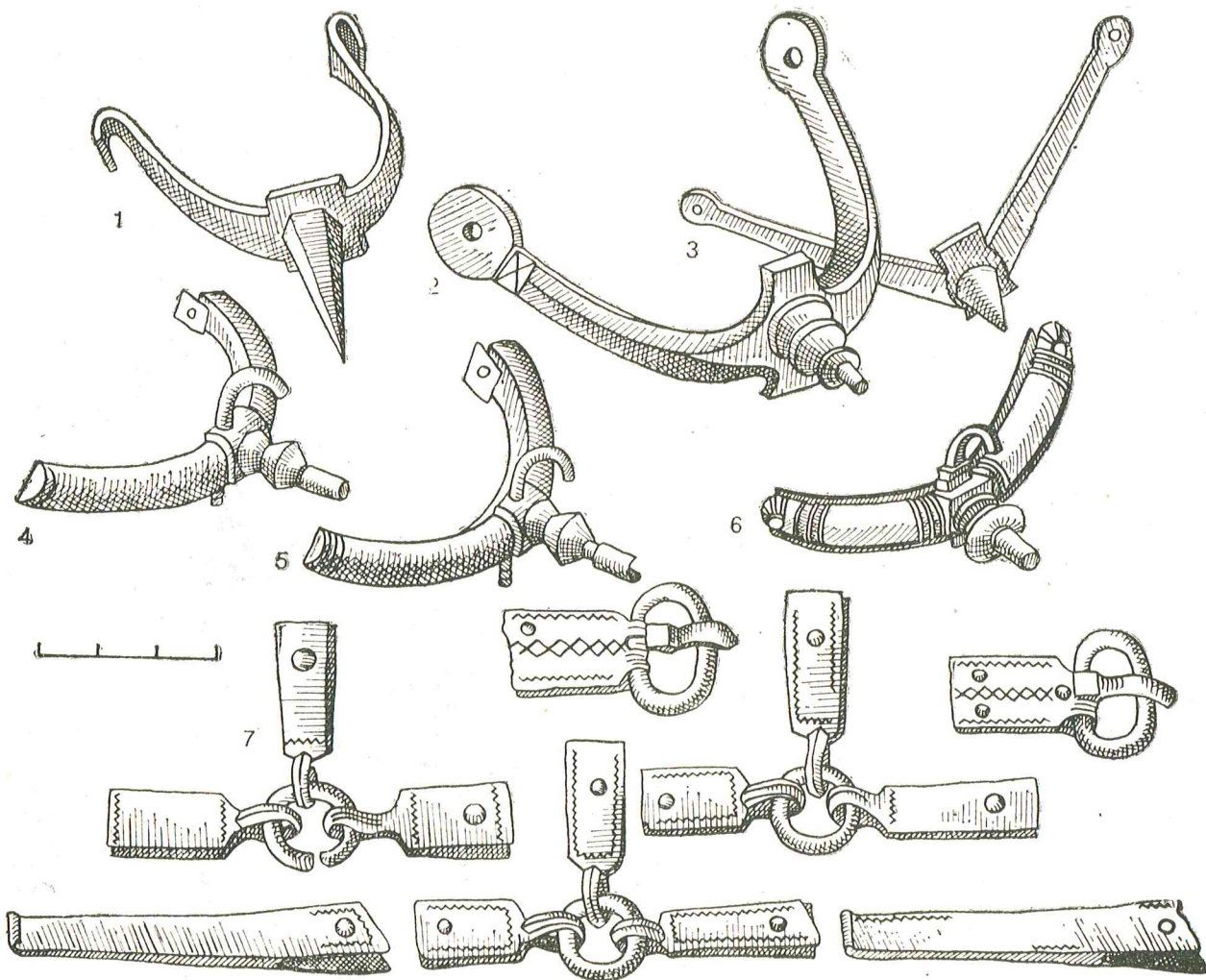
Šio varianto pentinų Lietuvoje rasta daugiau — net keliolika. Antai Reketės, Kretingos raj., kapinyne buvo 5 tokie pentinai [Navickaitė-Kuncienė O., 1968, p. 175, pav. 33, 48 : 4]. Keletas jų aptikta Pagrybio kapinyne [Vaitkuskienė L., 1982, p. 52; 1984, p. 100], pavienių žinoma iš Rubokų [Bezenberger A., 1909, p. 164, pav. 140], Sauginių [Merkevičius A., 1984, p. 58—59, pav. 21 : 2], Požerės [Tautavičius A., 1984, p. 98—99, pav. 6 : 7], Rūdaičių [Michelbertas M., 1968, p. 83] kapinynų, Bagočių, Vargėnos raj. [Таутавичюс А. З., 1959, c. 135; Гуревич Ф. Д., 1962, c. 63, рис. 47 : 2], Eitulionių [Bliujus A., 1980, p. 55], Vaitiekūnų, Radviliškio raj. [Varnas A., 1984, p. 30], pilkapynų ir kitur.

Latvijoje dažniau jų randama rytinėje dalyje, taip pat Dauguvos baseino paminkluose [LA, 1974, p. 155; Stubavs A., 1976, lent. XI : 8; Шноре Э., 1962, c. 578], Baltarusijoje — brūkšniuotosios keramikos kultūros srityje, pvz., Lobenščinos piliakalnyje, Gorodiščios gyvenvietėje ir piliakalnyje [Митрофанов А. Г., 1978, рис. 25 : 1, 52 : 19, 54 : 6, 58 : 27—29], Smolensko srityje, Bancerovo—Tušemlios—Koločino tipo paminkluose, kaip antai: Demidovkos, Nakvasino, Cerkoviščės piliakalniuose [Перхавко В. Б., 1978, c. 122] ir kitur.

Tokių pentinų pasirodė apie IV a., ir juos vartojo iki VI—VII amžiaus. Lenkų tyrinėtojo J. Žako nuomone, tai irgi baltiškos kilmės dirbiniai, gaminti vietos amatininkų (Žak J., 1959, p. 90, 91).

Plinkaigalyje rasti šio tipo pentinai pagal kapų inventorių datuoti V—VI amžiumi.

Penktas geležinis pentinas rastas proje su V

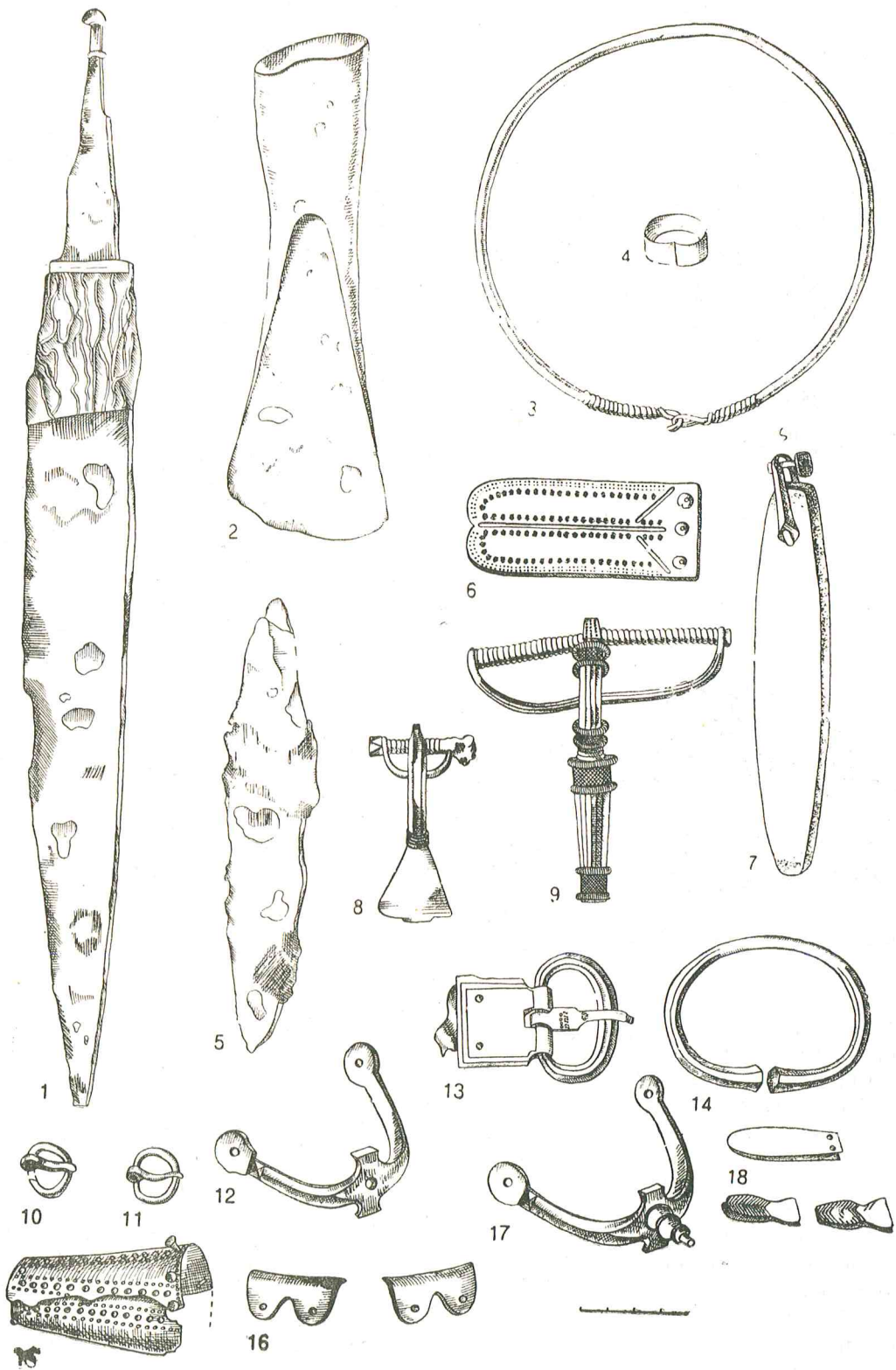

136 pav. Pentiniai ir dirželių jiems pritvirtinti apkalai, skirs tikliai, sagtys: 1 — atsitikt. rad., 2 — k. Nr. 50, 3 — k. Nr. 59, 4, 5, 7 — k. Nr. 65, 6 — k. Nr. 332

tipo B varianto pentinu kape Nr. 59 (pav. 124). Tai trikampio formos dirbinys pusapvalio skersinio pjūvio lankeliu ir profiliuotu spygliu. Atstumas tarp ienelių galų 8,19 cm, spyglys 1,2 cm ilgio. Ienelių galai ne atriesti, o išploti, buvę su kniedėmis dirželiams pritvirtinti (pav. 136 : 3). Analogijų jam nėra nei kitur Lietuvoje, nei kaimyninėse baltų žemėse. Jis netelpa taip pat ir į V. Perchavkos klasifikaciją. Pagal kapo inventorių datuotinas laikotarpiu apie 500 metus.

Žalvarinių pentinų aptikta kapuose Nr. 50, 52, 65 ir 332. Jų būta po du, išskyrus kapą Nr. 52, kur vyresniam nei 55 m. vyrui įdėtas pentinas, žalvarinė lankinė ilgakojė segė, juostinė apyrankė, siauraašmenis pentinis kirvis, kovos peilis-durklas ir darbo peilis, 4 įvijiniai ir juostinis žiedai, žalvarinė sagtelė su diržo galo apkalu ir geležinė diržo sagtis.

Plinkaigalio žalvariniai pentiniai dviejų tipų. Vieni, rasti kape Nr. 50, dideli, masyviu gaubto trikampio skersinio pjūvio lankeliu, išplotais ir suapvalintais ienelių galais ir su kryžminėmis ataugomis ties profiliuotu spygliu (pav. 137 : 12,17). Atstumas tarp ienelių galų 8,2 cm, spyglys 2,6 cm ilgio. Antras pentinas be spyglio. Pagal V. Perchavkos klasifikaciją tai VIII tipo pentiniai. Analogijų jiems rasta gretimame Pašušvio kapinyne [LAB, 1961, pav. 255; Tautavičius A., 1972, p. 136, pav. 11], Žvilių, Šilalės raj., kapinyne kape Nr. 47 [Vaitkunskienė L., 1984, p. 103—104]. Latvijoje panašus pentinas aptiktas Kapsėdės kapinyne [LA, 1974, lent. 37 : 3], buv. Rytų Prūsijoje jų žinoma iš Warnikam, Serapen, Greibau kapinyne [Tischler O., 1902, lent. XVII : 3—6; Gaerte W., 1929, pav. 243 : e; Okulicz J., 1973, pav. 219a; Godłowski K., 1974, lent. VII : 14].

137 pav. 45–50 m. vyro kapo Nr. 50 įkapės: 1 — kovos peilis, 2 — įmovinis kirvis, 3 — sid. antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, 4 — žalv. juostinis žiedas, 5 — darbo peilis, 6 — sid. diržo galo apkalas, 7 — aleurito galas-tuvas, 8, 9 — žalv. lankinė segė trikampe kojele ir sid. žieduotoji segė, 10, 11, 13 — žalv. pentinų dirželių sagtys ir sid. diržo sagtis, 12, 17 — žalv. pentinai, 14 — sid. storagalė apyrankė, 15, 16 — žalv. geriamojo rago apkalai, 18 — žalv. dirželių galų apkaliukai

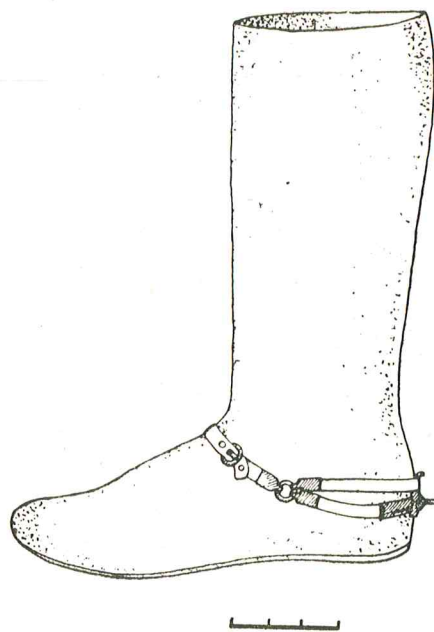
Tai visiems baltams būdinga pentinų forma, perimta galbūt iš germanų. Antai panašios formos žalvarinis pentinas, puoštas sidabru, rastas Paryžiuje [Jahn M., 1921, pav. 83; Žak J., 1959, pav. 11a]. A. Tautavičiaus nuomone, tokių pentinų galėjo būti atvežta iš germanų genčių teritorijos arba pagal jų pavyzdžius gaminta vietoje [Tautavičius A., 1972, p. 137]. Šio tipo pentinai datuojami I tūkstantmečio viduriu. Plinkaigalio kapinyne Nr. 50 rasti dirbiniai yra V a. vidurio.

Kiti Plinkaigalio žalvariniai pentinai yra nedideli, mažai išlenktais, trumpais — nuo 5,5 iki 5,95 cm ilgio — pusapvalio skersinio pjūvio lankeliais. Jų viduryje yra kvadrato formos plokštuma, kurios centre pritvirtintas profiliuotas nuo 1,7 iki 2,09 cm spyglys. Ties juo yra kryžminės ataugos; atlenktos viršutinės jų dalys ir sudaro kabliukus (pav. 136 : 4—6). Lankelių galai puošti skersiniais grioveliais, o pentino iš kapo Nr. 332 ornamentuoti ne tik galai, bet ir lankelis ties kryžma.

Pagal V. Perchavkos klasifikaciją tai VII pentinų tipas. Tokių rasta Rūdaičių I kapinyne Nr. 4 [Michelbertas M., 1968, p. 83, pav. 6 : 6] ir Taurapilio pilkapyje Nr. 5 [Tautavičius A., 1981, p. 25, 26, pav. 18]. Buv. Rytų Prūsijoje daugiausia jų aptikta Daumen kapinyne — net 7 [Giesler U., 1978, p. 53—54], 1 rastas Olštine, Lenkijos Respublikoje [Giesler U., 1978, p. 53]. Panašių, tik be kryžminių ataugų pentinų žinoma iš Korjeiten ir Dolkeim, taip pat Warnikam ir Polviten kapinynų [Tischler O., 1902, lent. XVII : 7, 9—11].

Tokie pentinai būdingi V a. antrosios pusės ir VI a. kapams. Daugiausia jų žinoma, kaip jau minėta, iš baltų teritorijos. Tyrinėtojai juos siūlo laikyti vakarų baltų pentinų varianto E grupe [Giesler U., 1978, p. 13—14, 52—54]. Plinkaigalyje rasti šio tipo pentinai datotini V—VI amžiumi.

Iš rekonstruotų Plinkaigalio pentinų ir kape Nr. 65 ant kojų rastų padėties nesunkiai galima atkurti jų nešioseną. Prie kojų pentinus tvirtino net 3 dirželiais (k. Nr. 65). Vieną dirželį su sagtele susegdavo ant čiurnos iš priekio, kitą tvirtino prie ienelių galų, o trečią užkabindavo kabliuku ant kulno (pav. 138). Šonuose dirželiai jungė skirstikliai. Kitų pentinų nešiosena paprastesnė. Vieną dirželį prikaldavo vinutėmis ir prispausdavo plona plokštele išilgai pentino lankelio vidinės pusės, o kitas, užkabintas už kabliuko, juosdavo čiurną (k. Nr. 52, 332). Kape Nr. 50 pentinai tvirtinti 2 dirželiais. Galai prikalti prie ienelių galų ir sagtelėmis susęgti priekyje. Atsitiktinai rastas geležinis pentinas atrietais ienelių galais prie kojos buvo tvirtinamas už ienelių galų užkabintu ir priekyje

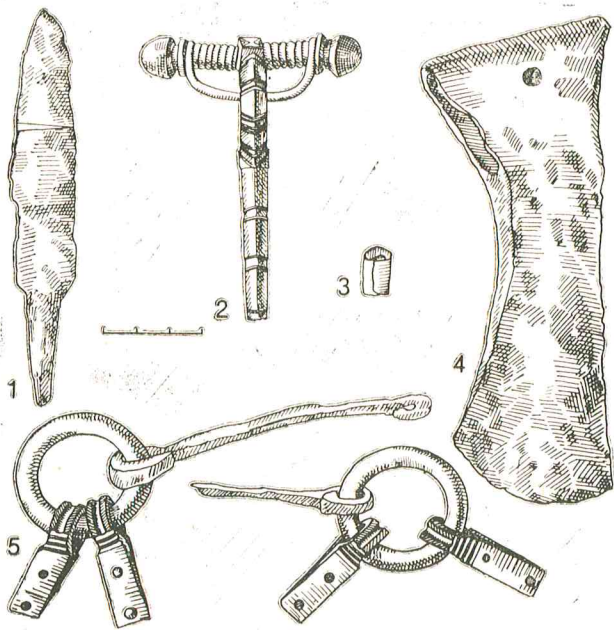
138 pav. Pentinų tvirtinimas prie apavo (pagal kapo Nr. 65 radinius)

surištu dirželiu. Kad dirželių nesegė sagtelėmis ir kapuose Nr. 59 bei 79, rodo tai, jog prie šių pentinų nerasta geležinių ar žalvarinių sagtelių nei dirželių galų apkaliukų.

Taigi Plinkaigalio pentinai turi analogijų tiek vakarų, tiek ir rytų baltų teritorijoje. I tūkstantmečio pirmosios pusės pabaigoje—II viduryje baltai, perėmę iš germanų pentinų formas, patys pradėjo juos gaminti ir plačiau vartoti. O kitur Rytų Europoje jie žinomi tik vakarų Ukrainos Lipicko ir Pševorsko kultūros gyventojams.

Žąslai. Žirgų aprangos reikmenų aptikta žmonių kapuose Nr. 57 ir 79, taip pat žirgų kapuose Nr. I, II, III. Žąslų rasta dvinarių (k. Nr. 57) ir trinarių (k. Nr. 79, II ir III) (pav. 80). Žirgo kape Nr. I grandis jungiančių narelių nebuvo. Kape Nr. 57 rastų žąslų nareliai sujungti ir galuose paslankiai pritvirtinti prie 4,2 cm skersmens žalvarinių grandžių su taip pat žalvariniais stačiakampiais 4,2×0,9 cm dydžio 4 kamanų diržų apkalais. Žalvarinės grandys pagamintos iš apskrito skersinio pjūvio 0,78—0,81 cm skersmens strypų (pav. 139 : 5). Trinarių žąslų nareliai sujungti trečiu nareliu aštuonetuko pavidalo, o galuose pritvirtinti prie 4,4—6,3 cm skersmens geležinių grandžių.

Žąslų su žalvarinėmis grandimis ir kamanų diržų apkalėliais aptikta tik Žvilių kapinyne kape Nr. 47 [Vaitkusienė L., 1984, p. 103]. Tačiau jų grandys didesnės — 9,5 cm skersmens, jungiamieji nareliai sunykę, ir neaišku, ar žąslai buvo dvinariai, ar trinariai. Daugiau tokių

139 pav. Kapo Nr. 57 radiniai: 1 — peilis, 2 — žalv. lankinė ilgakojė segė lieta užkaba, 3 — žalv. tūtelė, 4 — siaurašmėnis pentinis kirvis, 5 — žąslai žalv. grandimis

žąslų analogijų Lietuvoje nėra. Geležinių dvinarių, trinarių ar net keturnarių žąslų Lietuvoje aptinkama nuo III amžiaus. Vakarų Lietuvoje ir Žemaitijoje rastieji yra su didelio skersmens grandimis. Žąslų 10–12 cm skersmens grandimis aptinkama ir I tūkstantmečio vidurio kapinyuose. Antai Reketėje V a. kapuose Nr. 33, 35 ir 48 rasta dvinarių žąslų su maždaug 10,5 cm skersmens grandimis ir 9 cm ilgio nareliais (k. Nr. 48) [Navickaitė-Kuncienė O., 1968, p. 175, pav. 5:1]. Panašių su gana didelėmis grandimis buvo Maudžiorų kapinyno IV a. kape Nr. 1. To paties kapinyno V a. kapo Nr. 18 žąslų grandys 7 cm skersmens [Valatka V., 1984, p. 13–14]. Daugiausia žąslų V–VI a. kapuose aptikta Pagrybio kapinyne, kur jų buvo 16 kapų [Vaitkunskienė L., 1982, p. 52; 1984b, p. 100]. Pavienių rasta Rūdaičių I kapinyno V–VI a. kape Nr. 84 [Michelbertas M., 1968, p. 83], Rubokų kapuose Nr. 25 ir 29 [Bezzenberger A., 1909, p. 183], Žvilių kape Nr. 47 [Vaitkunskienė L., 1984, p. 103], Sauginiuose [Merkevičius A., 1984, p. 58, pav. 21:1, 3], šešiuose Požerės kapinyno VII–VIII a. kapuose [Tautavičius A., 1984, p. 107, pav. 6:3, 7:2] ir kitur.

Kitose baltų žemėse, pvz., Latvijoje bei buv. Rytų Prūsijoje, žąslų taip pat randama įvairių laikotarpių archeologijos paminkluose. Antai Latvijoje jų aptikta Saukos kapinyne (Moora H., 1938, p. 528), žinoma iš Agrariešių kapinyno [Graudonis J., 1960, p. 20, 21; LA, 1974, lent. 37:1], Kentės piliakalnio [Stubavs A., 1976, lent.

XI:4–6] ir kt. Rytų Prūsijoje rasta Jäcknitz kapinyne [Bezzenberger A., 1900a, p. 127], puošnių žąslų fragmentų — Warnikam kapinyno kapuose Nr. 1 ir 4 [Tischler O., 1902, p. 42; Gaerte W., 1929, p. 303, pav. 244:b], Šveicarijos pilkapyne [Okulicz J., 1973, pav. 216:i].

I tūkstantmečio vidurio kapuose žąslų ir kitų raitelio bei žirgo aprangos reikmenų dar nėra tiek daug kaip IX–XIII a. paminkluose tiek Lietuvoje [LAB, 1961, p. 441], tiek kitose baltų žemėse [LA, 1974, p. 245, 246, lent. 47:19, 20, 55:36,37; Gaerte W., 1929, pav. 279], tiek ir kitur Europoje [Кирпичников А. Н., 1973, с. 2–19]. Tai reikėtų sieti su raitosios kariuomenės gausėjimu ir socialinės nelygybės augimu.

Žirgo kamanų bei karčių papuošalai. Plinkaigalio kapinyno žirgų kapuose aptikta keletas įvairaus ilgio ir skersmens žalvarinių įvijų. Jomis buvo apvynioti kamanų dirželiai arba karčių sruogos. Kape Nr. I ant žirgo viršugalvio aptiktos 2 žalvarinės įvijos. Viena apie 8,8 cm ilgio, kita — 2,4 cm ilgio išplota vidurine įvija, primenanti žmonių mėgtus žiedus. Abi buvo įpintos į žirgo karčius ir puošė galvą (pav. 80). Kape Nr. II 7,24 cm ilgio įvija irgi buvo aptikta ant žirgo kaukolės ir ja taip pat turėjo būti apvyniota karčių sruoga. Uodega papuošta 5,13 cm ilgio ir apie 2,5 cm skersmens įvija-apyuodegiu (?), ornamentuotu rombo formos įkartėlėmis.

PAPUOŠALAI

Galvos ar galvos dangos papuošalams skirtini visų pirma apgalviai, pakaušio įvijos su kilpelėmis galuose ir kabučiais arba be jų bei įvairios kepuraičių ar skarų puošimo tūtelės, įvijos.

Apgalviai. Plinkaigalio moterys šiais papuošalais puošėsi retai. Jų aptikta kapuose Nr. 230, 311, 315 ir vieno apgalvio liekanų — atsitiktinai. Tik suardytame 16–18 m. mergaitės kape Nr. 230 pasitaikė vienintelis vidurio Lietuvai būdingas apgalvis: iš 2 eilių žalvarinių įvijų, taip pat įterptų pasagėlės pavidalo ažuolinių kabučių su kvadratinėmis 4 žalvarinėmis skardelėmis. Skardelės ornamentuotos įstrižai susikertančiomis taškučių eilėmis. Be apgalvio, kurio išliko 13 kabučių su skardelėmis, kape dar buvo ylos ir žalvarinės grandinėlės dalis (pav. 99).

Tokios konstrukcijos apgalviai būdingi vidurio Lietuvai. Vienas rastas Pašušvyje [Zaborski A., 1905, lent. VI]. Kitas taip pat atsitiktinai aptiktas Vaitiekūnų pilkapyne [Varnas A., 1984, p. 30, pav. 8]. Trečias rastas IV a. turtingos moters kape Nr. 2 Veliuonos, Jurbarko raj., kapinyne [Michelbertas M., 1967, p. 49–54, pav. 2–5]. Gerai išlikęs apgalvis žinomas iš Upytės, Panevėžio raj. [LLM, 1958, pav. 136,

137], ir Veršvų kapo Nr. 197 (304) [Puzinas J., 1941, lent. VII]. Jie skiriami IV—V a. [LAA, 1978, p. 8]. Pavienių pasagėlės pavidalo kabučių rasta rytų Lietuvos pilkapiuose ir piliakalniuose bei vakarų Lietuvos kapinynuose su akmenų vainikais [LAA, 1978, p. 8]. Tokių apgalvių ir kabučių žinoma tik iš Lietuvos archeologijos paminklų. Ne Lietuvoje jų iki šiol nerasta.

Kitas analogijų neturintis apgalvis buvo uždėtas ant 20—25 m. moters galvos kape Nr. 311. Jis sudarytas iš 13 dvigubų žalvarinių 3—4,5 cm ilgio įvijų su įterptomis žalvarinėmis grandelėmis. Ant pakaušio sujungtas didele žalvarine grandimi-žiedu (pav. a.:1). Apgalvio įvijos ir grandelės suvertos ant lininės virvutės, kurios dalių išliko įvijose. Tai originalios konstrukcijos apgalvis: vietoj siaurų žemaitiškų ar plačių žiemgališkų skiriamųjų plokštelių naudotos žalvarinės grandelės. Be to, žalvarinės įvijos sulenktos per pusę, padarytos dvigubos. Kitas kapo inventorių gausus: 2 žalvarinės šaukštinės antkaklės, žalvarinė lankinė segė lenkta kojele su profiliuotu įvijos lankeliu, 8 juostinės apyrankės, 2 įvijiniai žiedai, yla kauliniu koteliu ir 14-os mėlyno stiklo karoliukų vėrinėlis (pav. 99:16). Pagal šiuos dirbinius kapas datuotinas IV—V a. riba.

Antras tokios pat konstrukcijos apgalvis rastas 14—18 m. mergaitės kape Nr. 315 (pav. 140). Jis sudarytas iš 14 dvigubų žalvarinių įvijų, tačiau be grandelių tarp jų, išskyrus baigiamąją, per kurią pranertos ir ties šia grandele surištos virvutės. Kitas kapo inventorių negausus, ant dešinės rankos piršto rastas žalvarinis įvijinis žiedas, ant kaklo — vėrinėlis, sudarytas iš 21 mėlyno stiklo bei 1 juodo emalio karolio (pav. 141). Šį kapą reikėtų datuoti taip pat IV—V a. riba.

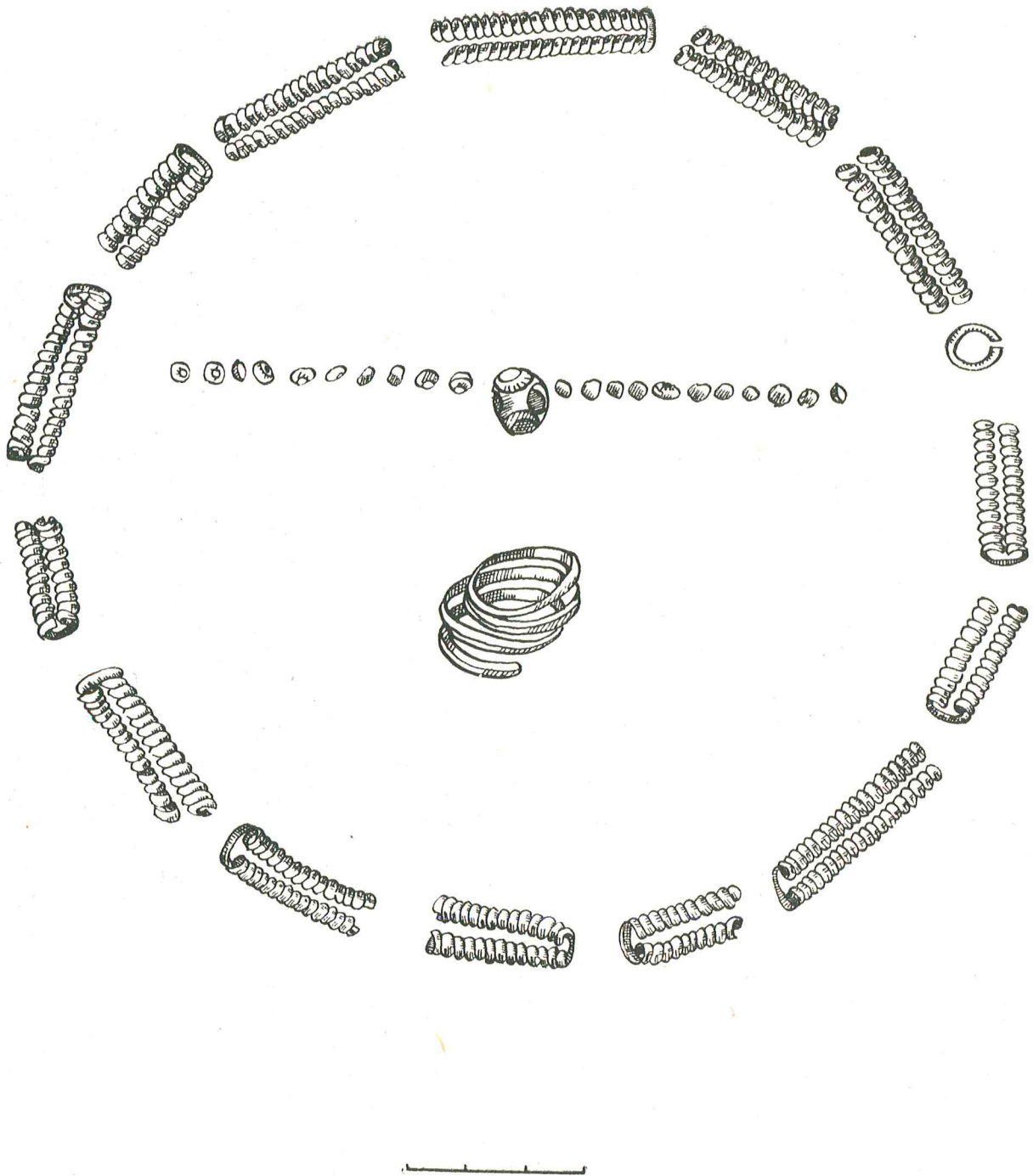
Atsitiktinai rasta žemaitiško apgalvio su 2 siauromis skiriamosiomis plokštelėmis liekanų. Apgalvis sudarytas iš 4,5—6 cm ilgio žalvarinių įvijų, suvertų ant lininių suktų siūlų, su įterptomis 3,5×1,05 ir 3,2×1,17 cm dydžio skiriamosiomis plokštelėmis (pav. 142). Tokie apgalviai paplitę Žemaitijoje (Pagrybis, Maudžiorai, Sauginiai, Šarkai, Žviliai ir kt.). Rečiau jų aptinkama kitose Lietuvos dalyse, pvz., vidurio Lietuvoje (Kairėnėliai, Labūnava, Pašušvys). Pavienių pasitaikė ir Latvijoje [LA, 1974, lent. 41:12]. Tiek mūsiškiai, tiek ir latvių tokie apgalviai datuojami V—VI amžiumi.

Galvos dangos papuošalo liekanų rasta 20—25 m. moters kape Nr. 186 (pav. 143). Papuošalą sudarė 6 žalvarinės įvijos, buvusios greičiausiai įaustos ar prisiūtos kepuraitės, skaros pakraštyje. Viena iš jų 7 cm ilgio, su kilpelėmis galuose, į kurias įkabinta po 2 poras 1,9×

140 pav. 14—18 m. mergaitės kapas Nr. 315

×1,85 cm dydžio rombo formos neornamentuotų kabučių. Papuošalas buvo nuslinkęs ant veido kaulų. Įvija su kabučiais aptikta ant dešinio smilkinkaulio ir akiduobės. Vėliau po pakaušiu dar rasta sulūžusi į 3 dalis įvija. Be to, pasmakrėje aptiktas gintaro karolis, ant kairio dubenkaulio — žalvarinė lankinė ilgakojė segė. Ant dešinės rankos užmautos 2 žalvarinės storagalės apyrankės, ant kairės — viena. Kairėje krūtinės pusėje, ties dilbiu buvo yla. Ant šlaunikaulių prie dubens rastos 4 įvijos: 3 — ant dešinio, 1 — ant kairio. Tarp kojų padėtas pjautuvas atriestu smaigaliu. Ant jo įkotės gulėjo dar 1 įvija. Smiltainio verpstukas padėtas mirusiajai iš kairės ties keliu. Žemiau kelių skersai aptikta 21 žalvarinė tūtelė, puošusi sijono

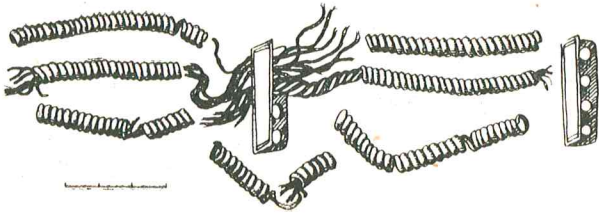

141 pav. Apgalvis, karolių vėrinys ir įvijinis žiedas iš kapo Nr. 315

apačią. Pagal įkapes (pav. 144) kapas galėtų būti VI amžiaus.

Dar 19-oje kapų aptikta galvos dangos smulkesnių papuošalų liekanų: žalvarinių įvijų, tūtelių, rečiau — karolių. Antai 8—8,5 m. vaiko kape Nr. 37 ant kaktos kaulo aptiktos 2 žalvarinės tūtelės ir 2 įvijos tarp jų. 2—4 mėn. mer-

gaitės kape Nr. 136 ant viršugalvio rasta įvija ir tūtelė. Įvijų bei tūtelių ant kaukolių aptikta ir kapuose Nr. 33, 37, 44, 57, 84, 136, 164, 225, 228, 329. 4—4,5 m. vaiko kape Nr. 169 buvo papuoštas kepuraitės pakraštys ar šiaip ant galvos uždėtas vėrinukas — 2 kūgio formos ala-vo karoliai su žalvarine grandele tarp jų. Ret-

142 pav. Atsitiktinai rasto žemaitiško apgalvio fragmentai

karčiais puošė ne tik galvos dangą, bet ir plaukus: per įvijinį žiedą perkišdavo sruogą. Taip puošti plaukai kapuose Nr. 27, 81, 94, 99, 101, 179, 329, 350. Galimas daiktas, kai kurie žiedai buvo padėti ant galvos tik kaip papildoma įkapė — dovana mirusiajam.

Pakaušio įvijios. Kape Nr. 19, degintiniame kape Nr. A bei žirgo kape Nr. I aptikta vadinamųjų pakaušio įvijų. Jos 7,66—8,56 cm ilgio, 1,1—1,2 cm skersmens. Visos su kilpelėmis galuose, iš kapo Nr. 19 — dar ir su grandinėmis bei kabučiais, primenančiais klevo sėklas (pav. 145 : 9). Šiame kape įvija rasta savo vietoje, t. y. taip, kaip jas nešiojo, pakaušio srityje. Kapas Nr. 19 datuotinas VI a. antrąja puse, nes tarp įkapių buvo žalvarinė antkaklė balneliniais galais, lankinė laiptelinė segė, 2 įvijinės apyrankės, žiedas platesne vidurine įvija, gintaro karolis, yla ir 4 įvijios.

Apie pakaušio įvijias, jų paskirtį bei nešioseną gana plačiai rašyta. Nurodytas jų paplitimo arealas, chronologija [Volkaitė-Kulikauskienė R., 1984], todėl ties jomis plačiau neapsistosi. Reikėtų tik pasakyti, kad Plinkaigalyje šių įvijų rasta VI ir VII a. kapuose. Kodėl moters galvos papuošalas — įvija — atsidūrė žirgo kape, kol kas neaišku.

Taigi Plinkaigalio mirusiųjų galvos papuošalai nei gausūs, nei puošnūs, nei įvairūs.

Kaklo papuošalams skirtinos antkaklės ir karolių vėriniai arba pavieniai karoliai-amuletai bei kabučių ir žalvarinių įvijų vėriniai.

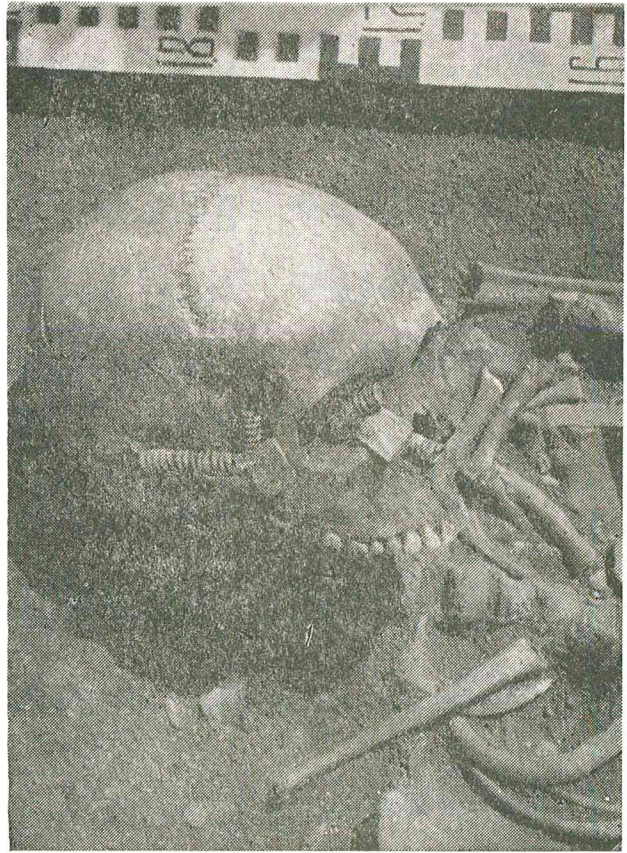
Antkaklės. Plinkaigalyje rastos 44 antkaklės: 39 — kapuose ir 5 — atsitiktinai. 29 iš jų žalvarinės ir 15 sidabrinės. Antkaklės 7 tipų: kūginiais, šaukštiniais galais, su rakto pavidalo skylute plokštelėje, lygiu ir tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku galuose, balnelinės, ruplėtosios, vytinė.

Ankstyviausios yra antkaklės kūginiais galais. Jų rasta kapuose Nr. 209, 260, 266 ir vienos antkaklės 2 dalys aptiktos atsitiktinai. Sveikos antkaklės nuo 13,7 iki 14,5 cm skersmens, kūgeliai nuo 0,8 iki 1,2 cm aukščio (pav. 146). Pagal H. Mooros klasifikaciją [Moora H., 1938, p. 278—299] šias Plinkaigalio antkakles reikėtų skirti į 3 grupes.

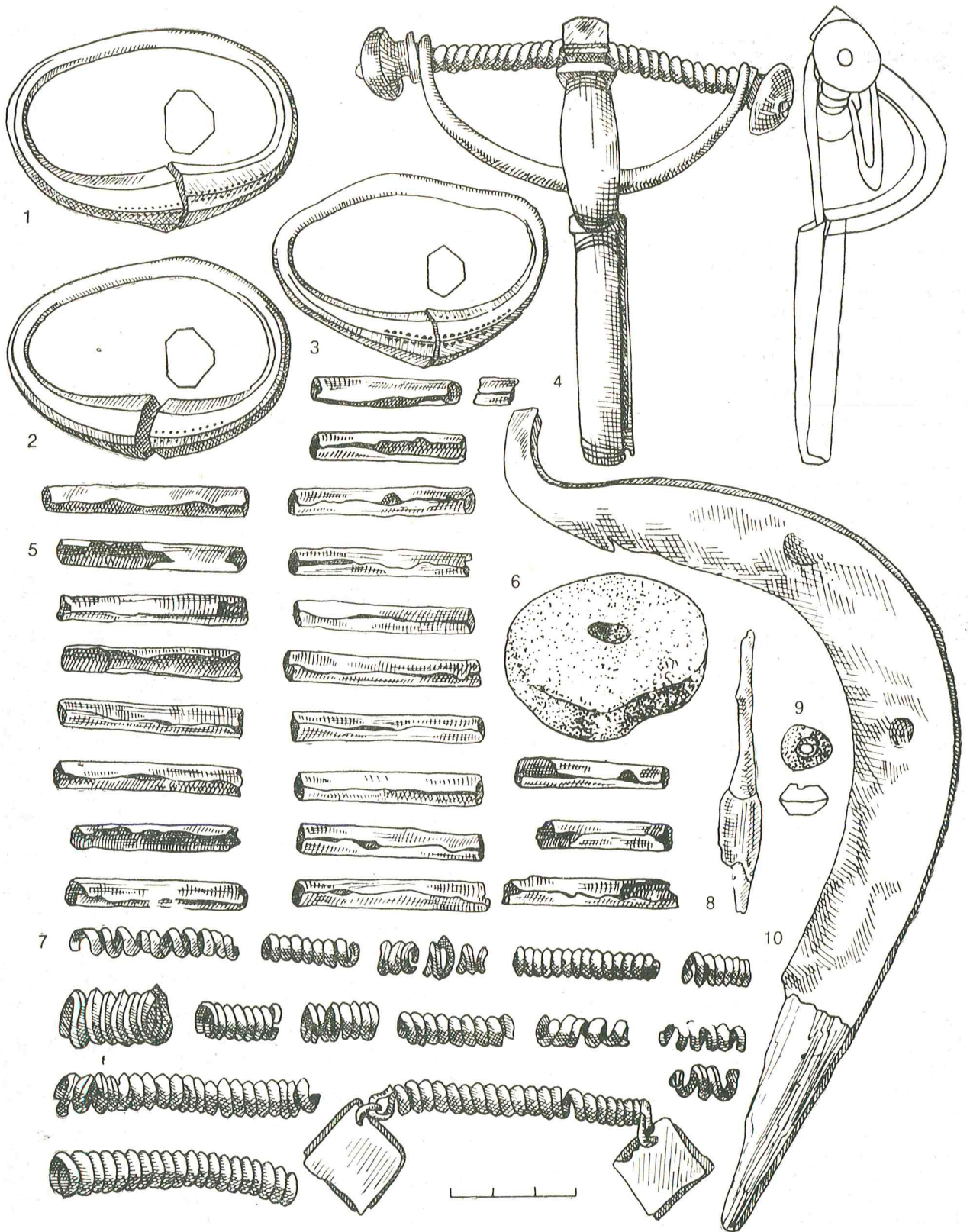
I grupei priklausytų atsitiktinai rastos ant-

kaklės 2 dalys. Jos lankelio šonai apskriti, nepuošti. Kūgeliai ornamentuoti apačioje aplinkui einančiu grioveliu ir 2 poromis vertikalių griovelių, susikertančių kūgelių smaigalyje. Lietuvoje tokių antkaklių rasta apie 30–22 vietoje. Jos yra ankstyviausios ir datuojamos II a. pabaiga—III a. pirmąja puse [LAA, 1978, p. 13, žem. 7 : 1; Michelbertas M., 1986, p. 92, 94]. Randama ir Latvijoje [Moora H., 1929, lent. XV : 1, 2, 6; LA, 1974, p. 112, lent. 28 : 3, 30 : 5], buv. Rytų Prūsijoje [Gaerte W., 1929, pav. 143, 183A]. Apskritai jos buvo paplitusios nuo Vyslos pietuose iki Estijos šiaurėje [Michelbertas M., 1986, p. 94].

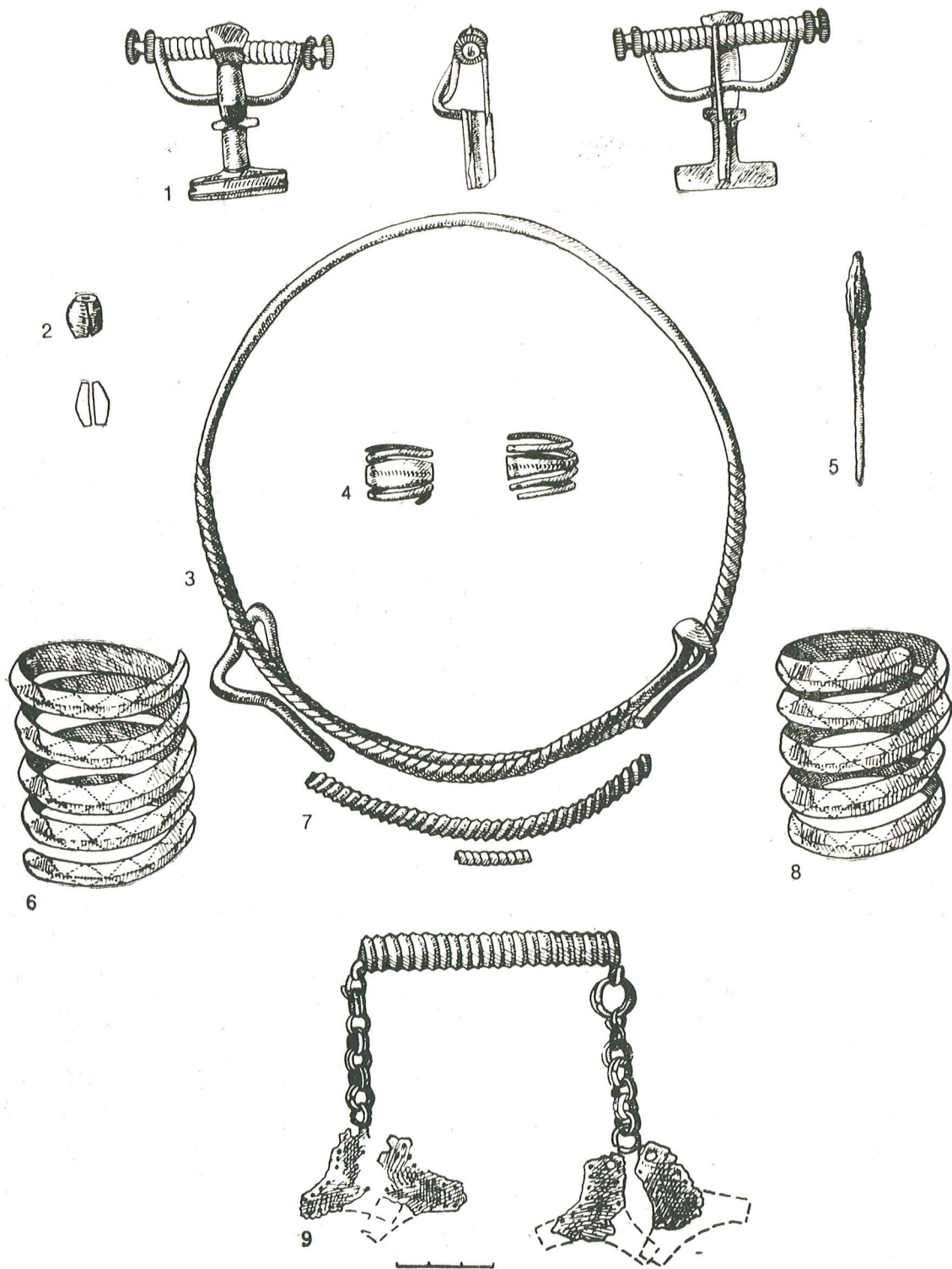
II grupės antkaklės vadinamos klaipeidietiškomis. Jų lankeliai apskriti, šonuose pastorinti ir prieš galų vėl plonėjantys. Lankelių šonai ir kūgeliai puošti įvairiai. Tokia antkaklė aptikta kape Nr. 209. Ji 13,7 cm skersmens, su 1 cm aukščio kūgeliais. Lankelio šonai ornamentuoti įstrižais, kūgeliai — skersais grioveliais (pav. 146 : 3). Šių antkaklių dažniausiai randama vakarų Lietuvoje; vidurio Lietuvoje, Žemaitijoje ir šiaurės Lietuvoje pasitaiko rečiau. Dabar jų žinoma apie 70 iš 24 radimo vietų [Mi-

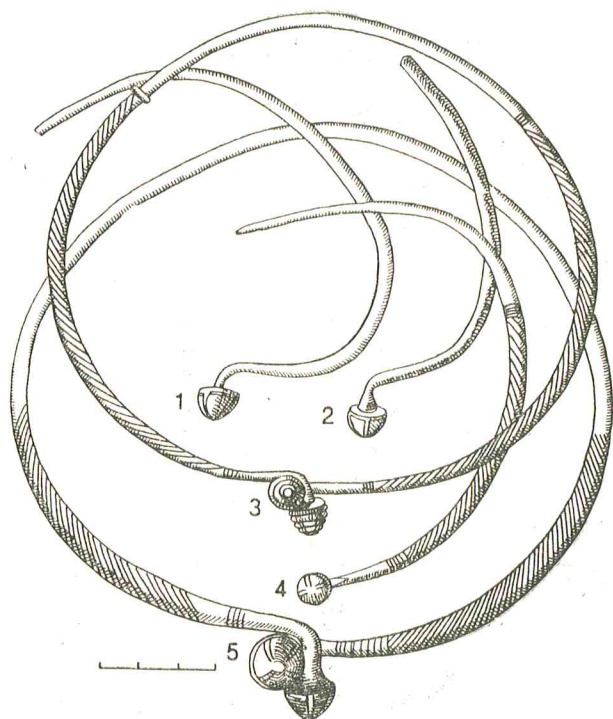
143 pav. Moters kapo Nr. 186 detalė: galvos papuošalas in situ

144 pav. Kapo Nr. 186 įkapės: 1–3 — žalv. storagalės apyrankės, 4 — žalv. lankinė ilgakojęė segė, 5 — žalv. tūtelės, 6 — akmeninis verpstukas, 7 — žalv. įvijos, 8 — yla, 9 — gintaro karolis, 10 — pjautuvas

145 pav. Kapo Nr. 19 radiniai: 1 — žalv. lankinė laiptelinė segė, 2 — gintaro karolis, 3 — žalv. balnelinė antkaklė, 4 — žalv. žiedas platesne vidurine įvija, 5 — yla, 6, 8 — žalv. įvijinės apyrankės, 7 — įvijos, 9 — galvos papuošalas — pakaušio įvija su kabučiais

146 pav. Antkaklės kūginiais galais: 1, 2 — atsitikt. rastos, 3 — k. Nr. 209, 4 — k. Nr. 266, 5 — k. Nr. 260

Michelbertas M., 1986, p. 92—94]. Datuojamos III a., galėjo būti vartotos dar ir IV a. [LAA, 1978, p. 14]. Plinkaigalio antkaklė skirtina III a. pabaigai. Šios grupės antkaklių aptinkama vakarų Latvijoje, Estijoje, Švedijoje, Norvegijoje (Wahle E., 1928, lent. 17 : 1008, 1009; Moora H., 1938, p. 284—288, pav. 35 : 3,37 : 1].

III, vadinamajai lietuviškų-latviškų, antkaklių grupei skirtinos 2 antkaklės iš kapų Nr. 260 ir 266. Tai dirbiniai su lankeliu, apskrito skersinio pjūvio viduriu ir storesniais šonais, kurie yra ovalo ar rombo skersinio pjūvio. Šonai dažnai ornamentuoti [Michelbertas M., 1986, p. 93, pav. 20]. Tipiška III grupės antkaklė kūginiais galais rasta 7—7,5 m. vaiko kape Nr. 260 (pav. 147). Ji 14,5 cm skersmens ir 1,2 cm aukščio kūgeliais. Lankelis šonuose ornamentuotas įstrižais brūkšneliais, kūgeliai — dvigubais brūkšneliais, einančiais smailgalio link, kūgelių apačia su horizontaliu brūkšneliu. Ant lankelio buvo uždėta žalvarinė grandinė su 2 brankteliais. Kapas datuotinas laikotarpiu apie 300 metus. Kitos antkaklės, iš kapo Nr. 266, išliko tik dalis. Ji rasta kartu su žalvariniu žiediniu smeigtuku ir įmoviniu kirviu. Datuojama III a. pabaiga — IV amžiumi.

III grupės antkaklių dažniau randama Žemaitijoje ir šiaurės Lietuvos pilkapynuose, rečiau — vakarų, vidurio Lietuvoje, tik pavieniū

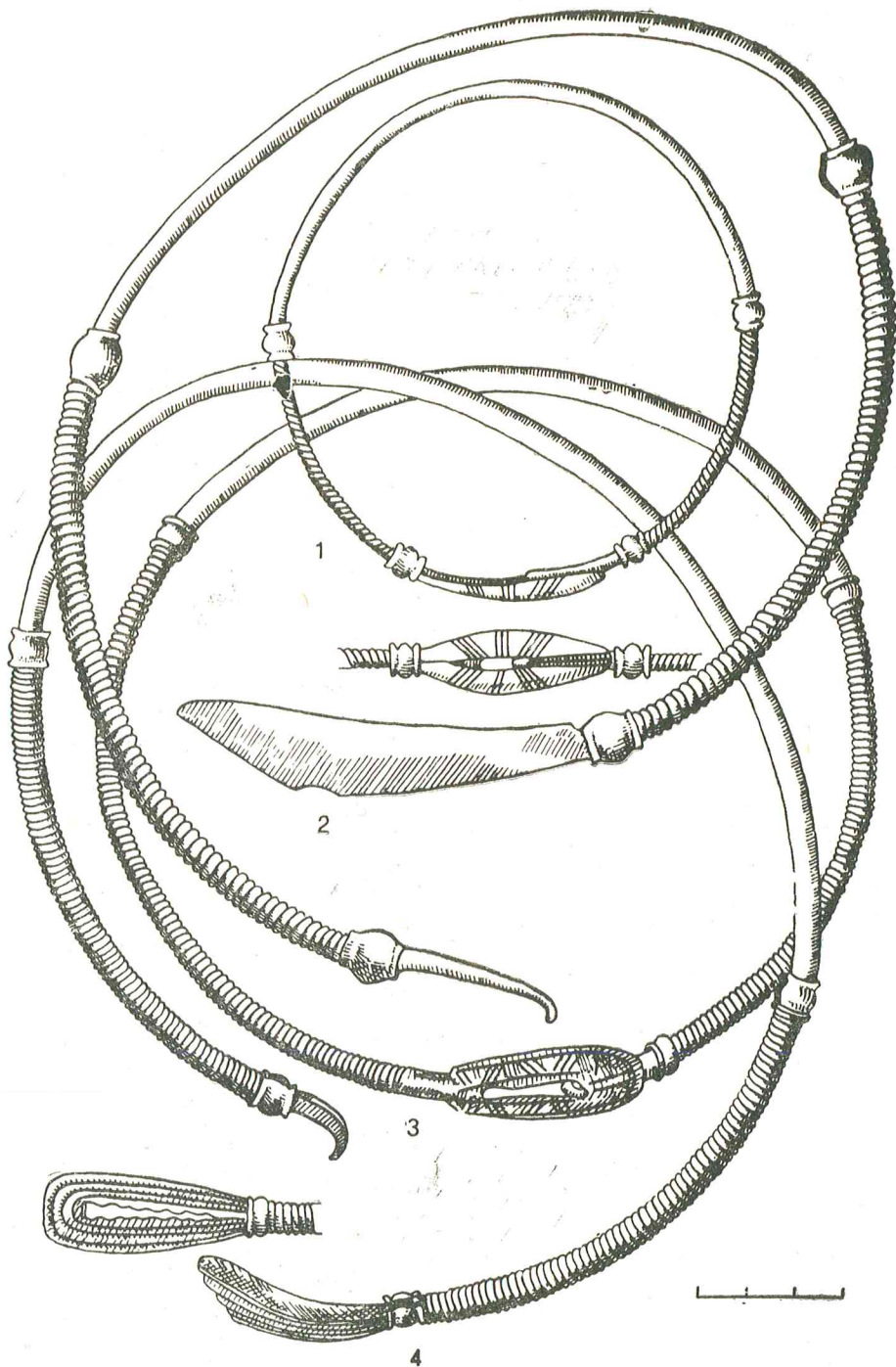
žinoma iš rytų Lietuvos [Michelbertas M., 1986, p. 95]. 47 vietose jų aptikta apie 90 [LAA, 1978, p. 14, žem. 7 : 3]. Gausu jų vidurio ir rytų Latvijoje, keletas, matyt, importinių pasitaikė Estijoje [Moora H., 1938, p. 288—294].

Antkaklės šaukštiniais galais yra vėlyvesnės už antkakles kūginiais galais. Jų rasta 6 kapuose: Nr. 195, 256, 263, 274, 311 (2) ir 339 (pav. 148). Pagal M. Michelberto klasifikaciją [LAA, 1978, p. 18—20, žem. 19; Michelbertas M., 1986, p. 99, pav. 25] Plinkaigalio šaukštinės antkaklės skirtinos į 2 grupes: II — iš kapų Nr. 195, 256, 274, 311, 339 ir III — iš kapo Nr. 263. II grupės antkaklės nuo 10,76 iki 15,5 cm skersmens, šaukšteliai nuo 3,2×6,8 iki 9,21×11,4 cm dydžio. Šaukšteliai puošti laipteliais, zigzaginėmis linijomis, yra ir be ornamentu. Lankelių galai apvynioti viela ir papuošti 4 profiliuotais žiedeliais.

Įdomi antkaklė aptikta 35—40 m. moters kape Nr. 339. Ji deformuota, šaukštelis 9,21 cm ilgio ir 1,6 cm pločio, labai gilus, apie 1,5 cm,

147 pav. Vaiko kapas Nr. 260

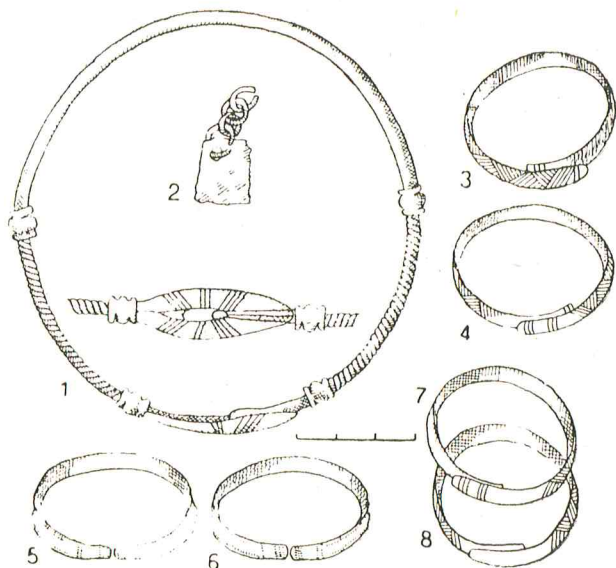

148 pav. Antkaklės šaukštiniais galais: 1 — k. Nr. 263, 2 — k. Nr. 339, 3 — k. Nr. 274, 4 — k. Nr. 256

be ornamento. Galai apvynioti ir papuošti 4 stakinaitės pavidalo žiedeliais (pav. 148 : 2). Kitas šio kapo įkapes sudarė 2 žalvarinės juostinės apyrankės, geležinis nuokamienis (?) smeigtukas, verpstukas, yla, 2 žiedai — įvijinis ir juostinis, raudono emalio karolis, keletas įvijos da-

lių, 2 grandelės ir skardelės dalys. Kapas V a. pirmosios pusės. Kitų kapų inventorius su II grupės šaukštinėmis antkaklėmis gali būti datuojamas IV a. pabaiga—V a. pirmąja puse.

III grupės antkaklė rasta 2—4 m. vaiko kape Nr. 263. Ji 9,27 cm skersmens, šaukštėlis

149 pav. Kapo Nr. 263 inventorius: 1 — žalv. šaukštinė antkaklė, 2 — žalv. kabutis, 3—8 — žalv. juostinės apyrankės

1,2×4,0 cm dydžio, puoštas skersinių griovelių grupėmis. Galai apvynioti pusapvalio skersinio pjūvio viela ir papuošti 4 profiliuotais žiedeliais. Antkaklė kape rasta su 6 juostinėmis apyrankėmis, kvadratinio žalvariniu kabučiu su grandele ir 3 kitomis grandelėmis (pav. 149). Kapas datuotinas IV a. pabaiga—V a. pradžia.

Šaukštinių antkaklių Lietuvoje gana gausu: 50 vietų aptikta daugiau kaip 90. Dažniausiai ir ankstyviausių pasitaikė vidurio Lietuvos kapinyuose. Matyt, iš čia jos paplito į kitas Lietuvos sritis: šiaurės vakarų rytų Lietuvą, Užnemunę, pateko į Latviją (Miškineva), Rytų Prūsiją (Bendiglaukis), šiaurės rytų Lenkiją, Baltarusiją (Zaborcai, Vitebsko sritis) [Moora H., 1938, p. 315—317, pav. 39; Puzinas J., 1938, p. 221].

Antkaklė su rakto skylutės pavidalo išpjova plokštelėje rasta 2,5—3 m. vaiko kape Nr. 307 (150 pav.). Ji 12 cm skersmens, pusiau apskritu lankeliu, 0,65 cm pločio, plokštelė 2,8 cm ilgio, profiliuota. Lankelis ornamentuotas skersinių įkartelių grupėmis, plokštelė — taškučių eile. Kitą kapo inventorių sudarė lazdelinio smeigtuko dalis ir 2 žalvarinės grandelės. Kapas datuotinas IV a. pabaiga—V amžiumi.

A. Tautavičiaus duomenimis, 10 Lietuvos vietų rasta 21 tokia antkaklė. Manoma, jog jos padarytos pagal IV a. Vidurio Europoje paplitusias puošnias šios formos antkakles [LAA, 1978, p. 20—21, žem. 11].

Gausią Plinkaigalio antkaklių grupę sudaro antkaklės su kilpele ir kabliuku.

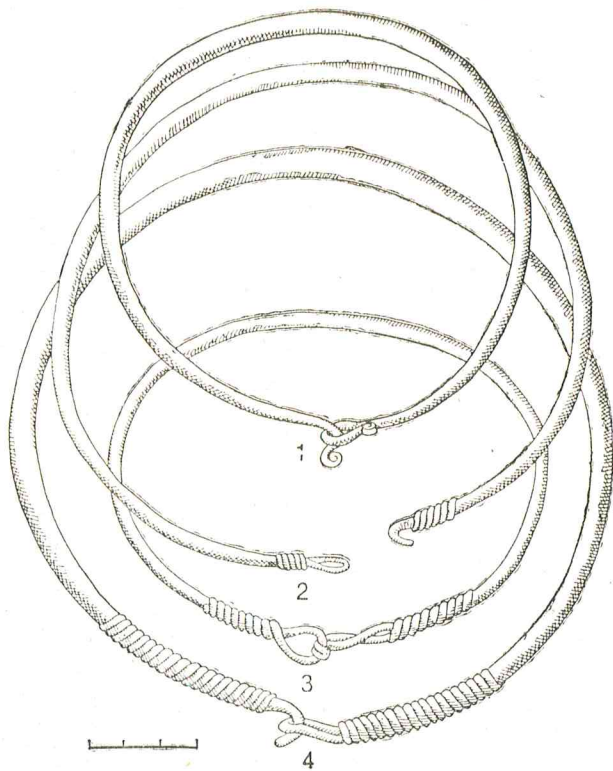
Jos skirstytinos į pogrupius: 1) lygiu apskritu lankeliu viela neapvyniotais galais, 2) lygiu apskritu lankeliu viela apvyniotais galais, 3) smailėjančiu apskritu lankeliu viela neapvyniotais galais, 4) smailėjančiu tordiruotu lankeliu viela apvyniotais galais, 5) smailėjančiu tordiruotu lankeliu viela neapvyniotais galais (pav. 151, 152).

Pirmo pogrupio antkaklė rasta 0,5—1 m. vaiko kape Nr. 94. Ji žalvarinė, 9,5 cm skersmens. Dalis kilpelės nulūžusi. Aptikta drauge su balneline antkakle ir kitais VI a. daiktais. Ant lankelio buvo užverti 2 žalvariniai įvijiniai žiedai platesne vidurine įvija. Jie didelio skersmens ir turėjo būti suaugusio žmogaus. Didelio skersmens buvo ir balnelinė antkaklė, neturinti analogijų Lietuvoje. Atrodo, ji specialiai pagaminta įkapėms.

Antro pogrupio antkaklių buvo kapuose Nr. 50, 101, 201, 316B, 336, 342. 3 iš jų sidabrinės (k. Nr. 50, 336, 342), kitos — žalvarinės, nuo 14 iki 16 cm skersmens (pav. 151 : 2—4). Viena gra-

150 pav. 2,5—3 m. vaiko kapas Nr. 307

151 pav. Antkaklės su kilpele ir kabliuku netordiruotais lankeliais: 1 — k. Nr. 71, 2 — k. Nr. 316B, 3 — k. Nr. 101, 4 — k. Nr. 342

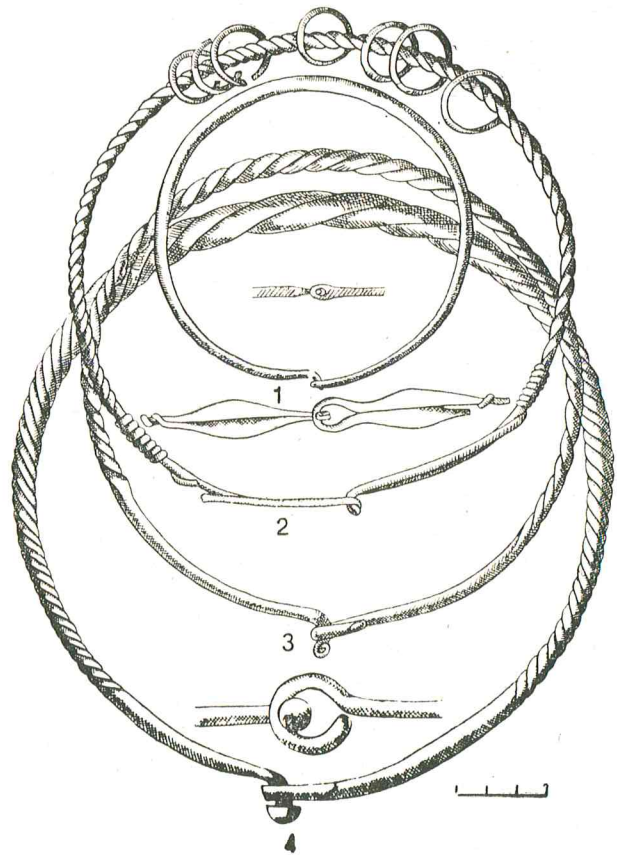
žiausių ir geriausiai išlikusių šio pogrupio antkaklių aptikta turtingame 45—50 m. vyro kape Nr. 50. Be jos, čia buvo sidabrinė lankinė žieduotoji ir žalvarinė segė trikampėje kojele, sidabrinė storagalė apyrankė, sidabrinė diržo sagtis su sidabrinėmis diržo apkalų plokštelėmis ir alaviniais (?) apkaliukais bei sidabrinio diržo galo apkalu, žalvarinis juostinis žiedas, 2 žalvariniai pentinai ir žalvarinės sagtelės su dirželių galų apkalėliais, aleurito galastuvas su žalvarine kilpele pakabinti, įmovinis kirvis, 2 peiliai — kovos ir darbo, bei geriamojo rago žalvariniai apkalai (pav. 137). Pagal dirbinius kapas datuotinas V a. viduriu. Jo pirmajai pusei skirtinos kituose kapuose rastos tokios antkaklės. Šių kapų inventorių sudarė žalvarinės, sidabrinės ir geležinės lankinės segės trikampėje kojele (k. Nr. 101, 336, 342), lankinė ilgakojė segė lenkta kojele (k. Nr. 201), peiliai-pjautuvėliai (k. Nr. 316A, B), sidabrinės ir žalvarinės sagtys storesne priekine dalimi (k. Nr. 50, 336). Iš antkaklių su kilpele ir kabliuku grupės antkaklės lygiu apskritu lankeliu viela apvyniotais galais yra ankstyviausios.

Kituose Lietuvos Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpio kapinyuose analogiškų antkaklių

neaptikta. Greičiausiai tai regioninė, labiau nepaplitusi forma. Panašių antkaklių Lietuvoje yra. Jų lankelis į galus daugiau ar mažiau smailėjantis ir apvyniotas viela. Antai tokia antkaklė rasta atsitiktinai Kalniškiuose, Raseinių raj., Labūnavos kape Nr. 3 [Černiauskas M., 1982, p. 48], žinoma iš Pašuvio, Upytės kapo Nr. 1, Veršvų kapo Nr. 98 ir kt.

Ne Lietuvoje panašiausių į Plinkaigalio antkakles yra iš Latvijos, Miškinevos, Ludzos raj., loby [Moora H., 1938, pav. 39; Urtāns V., 1977, p. 17, pav. 53]. Jos datuojamos V—VI a. [Urtāns V., 1977, p. 149], tačiau rastos drauge su antkaklėmis šaukštiniais galais ir turėtų būti skiriamos V amžiui. Jų taip pat aptikta pietryčių Estijoje Virjos lobyje [Аун М., 1985, рис 2 : 1, 4], žinoma iš Baltarusijos, Zaborcų, vidurio ir pietų Rusijos, Bohemijos, Čekoslovakijoje [Moora H., 1938, p. 317—318; Urtāns V., 1977, p. 17].

Trečio pogrupio antkaklių rasta kapuose Nr. 71, 327, 361. Nuo anksčiau aprašytų jos skiriasi tuo, jog lankelis į galus gerokai smailėja ir galai neapvynioti viela. 1 iš jų sidabrinė (k. Nr.

152 pav. Antkaklės su kilpele ir kabliuku lygiu ir tordiruotu lankeliu: 1 — k. Nr. 243, 2 — k. Nr. 224, 3 — k. Nr. 139, 4 — k. Nr. 228

327), kitos 2 žalvarinės. Antkaklės nuo 12,3 iki 15 cm skersmens.

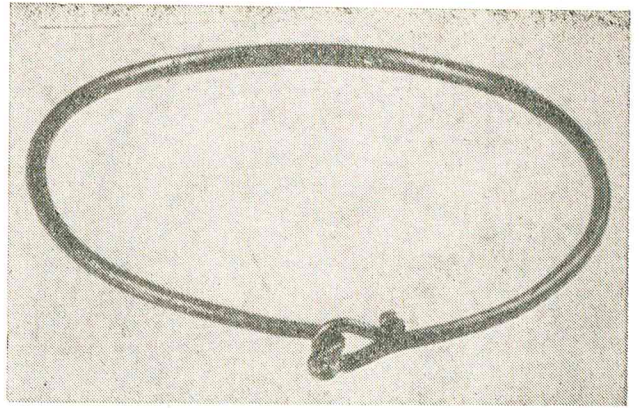
Kaip pavyzdį galima paminėti antkaklę iš 55 m. ar kiek senesnio vyro kapo Nr. 327 (pav. 121 : 6). Ji 15 cm skersmens, lankelis ties viduriu 0,7 cm storio, galuose išlikęs tik kabliukas, kilpelė nulūžusi. Kitas įkapes sudarė: sidabrinė lankinė žieduotoji segė, forma primenanti segę iš kapo Nr. 50, žalvarinė ovali diržo sagtis, gintaro karolis-amuletas, galastuvas su skylute viename gale, įmovinis kirvis, kovos peilis ir 8 geležinės kovos peilio rankenos vinutės-kniedės. Kapas V a. vidurio—antrosios pusės. Kape Nr. 71 buvo palaidotas 15—16 m. paauglys su tokia žalvarine antkakle. Ji 12,3 cm skersmens ir 0,62 cm storio lankeliu ties viduriu. Antkaklės kilpelės ir kabliuko galai atriesti ir susukti į sraigeles (pav. 153). Be jos, kape rasta geležinė lankinė ilgakojė segė, žalvarinis įvijinis žiedas, įvija, peilis, pentinis kirvis ir geležinė ovali diržo sagtis. Kape Nr. 361 palaidota 40—45 m. moteris. Jos antkaklės galų nėra, tačiau apvalus ir smailėjantis lankelis nekelia abejonių, kad galuose buvo kabliukas ir kilpelė. Pagal kitus daiktus šie kapai datuoti V a. antrąja puse—VI a. pradžia.

Šios antkaklės Lietuvoje dar retesnės. Analogijų žinoma tik iš Upytės ir Pašušvio [LAB, 1961, p. 319]. Panašios formos papuošalų rasta tik buv. Rytų Prūsijoje Dolkeim kapinyno kape Nr. 116 [Tischler O., 1902, lent. XV : 11].

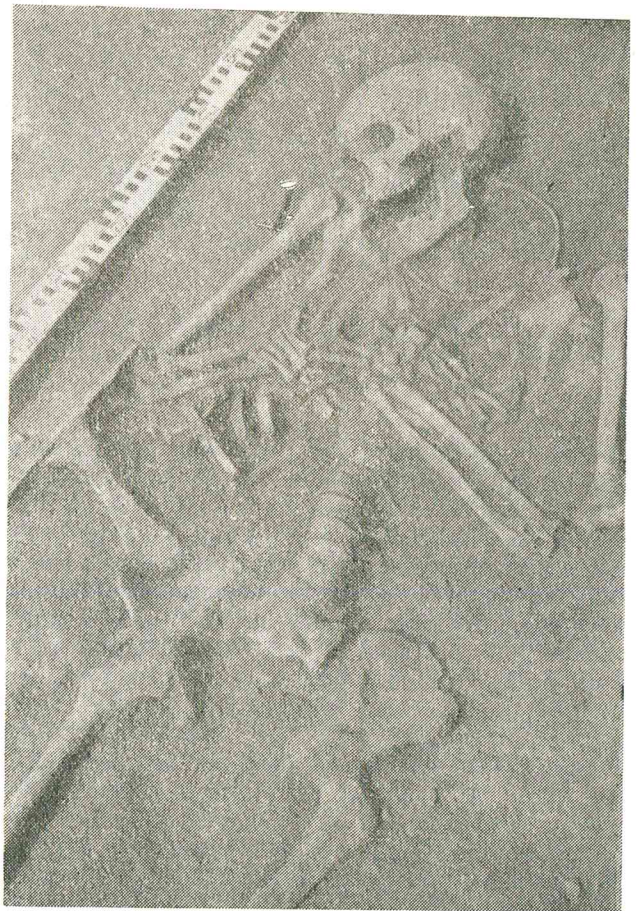
Ketvirto pogrupio antkaklė rasta kape Nr. 21. Ji sidabrinė, vienu nulūžusiu galu, kitame išlikusi kilpelė. Rasta paauglio kape drauge su žalvarine ilgakoje segė lieta užkaba, storagale apyranke, 3 žalvariniais įvijiniais žiedais, gintaro karoliu-amuletu, siauraašmeniu pentiniu kirviu, peiliu, žalvarine diržo sagtimi su apkalu ir grandinėlės dalimi. Kapas datuotinas VI amžiumi.

Labai artimos šiai yra penkto pogrupio antkaklės iš kapų Nr. 37, 43, 99, 130, 139, 228, 356. 2 iš jų sidabrinės (k. Nr. 37, 356), kitos — žalvarinės. Antkaklės nuo 11,5 iki 18,2 cm skersmens. Toks įvairus skersmuo aiškintinas tuo, kad jomis puošėsi tiek vaikai, tiek ir suaugusieji. Antai 3—4 m. vaiko kape Nr. 43 rasta žalvarinė antkaklė yra 11,5 cm skersmens, o 20—25 m. vyro kape Nr. 356 — sidabrinė 18,2 cm skersmens. Šios galai neišlikę, tačiau dėl priklausymo tam pogrupiui abejonių nekyla.

Ankstyviausios tokios antkaklės yra iš kapų Nr. 37 ir Nr. 356 (pav. 154). Pirmajame drauge buvo 2 žalvarinės lankinės segės trikampe kojele ir ilgakojė, 2 storagalės ir 2 žalvarinės vytinės apyrankės, 5 žalvariniai įvijiniai žiedai, galvos dangos papuošimas iš žalvarinių įvijelių ir tūtelių, žalvarinė diržo sagtis su apkalu,

153 pav. Antkaklė iš kapo Nr. 71

154 pav. Kapo Nr. 356 detalė

siauraašmenis pentinis kirvis, kalavijo ar kovos peilio makštų galo žalvarinis apkalas bei 2 peiliai. Antrame kape, Nr. 356, be antkaklės, buvo žalvarinė lankinė ilgakojė segė, storagalė apyrankė, siauraašmenis pentinis kirvis, kovos peilis, geležinė diržo sagtis ir žalvarinių įvijė-

lių, tūtelių, grandinėlių liekanų. Kapas Nr. 356 datuotinas V a. pabaiga, kapas Nr. 37 kiek vėlesniu laikotarpiu — apie 500 metus. Vėlyviausia šio pogrupio antkaklė (pav. 69 : 1) rasta kape Nr. 228 drauge su kitais gausiais VII a. pradžiai skiriamais dirbiniais. Taigi šio pogrupio antkaklėmis puošėsi nuo V a. pabaigos iki VII a. pradžios. Kituose kapuose rastos antkaklės yra VI a., nes aptiktos su žalvarinėmis lankinėmis žieduotosiomis segėmis (k. Nr. 130, 139), pjautuvais atrietais smaigaliais (k. Nr. 99, 139) ir kitais daiktais.

Šios antkaklės, truputį pakitusios, gyvavo ir vėliau. Jau nuo VII—VIII a. lankelio vidurys netordiruojamasis, pasidaro rombinis, rečiau — stačiakampis. Netordiruota lankelio dalis dažnai ornamentuojama. Kabliukas įvairus: atvyniotas, lygus arba su „kepurėle“. Antkaklės tampa masyvesnės. Tokiomis Lietuvoje, ypač Žiemgaloje, iš dalies ir Kuršė puošėsi IX—X amžiuje. Dabar turimais duomenimis, jų aptikta maždaug 120 iš daugiau kaip 50 radimo vietų [LAA, 1978, p. 21—22, žem. 13 : 1].

Šių antkaklių aptinkama Latvijoje, dažniau Žiemgaloje [LA, 1974, p. 214, lent. 56 : 2], buv. Rytų Prūsijoje [Tischler O., 1902, lent. XV : 13; Gaerte W., 1929, pav. 247 : c; LAB, 1961, p. 319],

pavienių pasitaiko Estijoje [Moora H., 1938, p. 318].

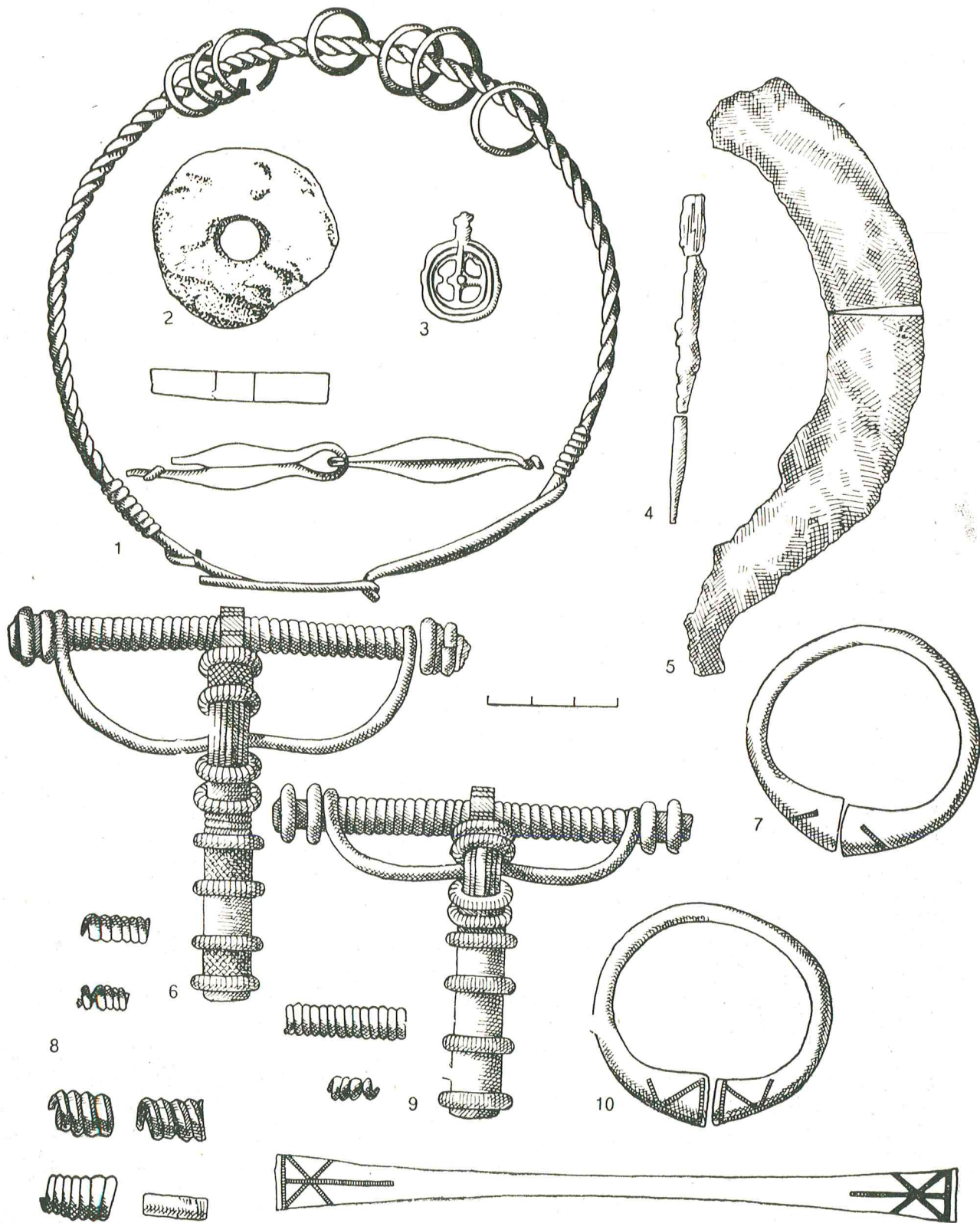
Antkaklių su kilpele ir kabliuku tipui reikia skirti ir pavienes, neturinčias analogijų kituose respublikos kapinyuose bei už jos ribų. Tai tarsi kelių tipų antkaklių sujungimas į vieną.

Antkaklė smailėjančiu tordiruotu lankeliu išplotais galais su kilpele ir kabliuku aptikta kape Nr. 224. Ji sidabrinė, 15,2 cm skersmens lankeliu. Galai užbaigti ne tradicine kilpele ir kabliuku, bet išploti į pailgas labai ištęsto rombo formos plokšteles, kurių galuose padarytas kabliukas ir kilpelė. Ant lankelio rasta keletas žalvarinių įvijinių žiedų. Ši antkaklė buvo uždėta 25—30 m. moteriai (pav. 155). Jos drabužis susėgtas 2 žalvarinėmis žieduotosiomis segėmis, ant rankų užmautos 2 žalvarinės storagalės apyrankės. Dešinėje juosmens pusėje aptiktos 2 įvijijos. Darbo įrankiai — pjautuvas atriestu smaigaliu, yla ir verpstukas — gulėjo prie dešinės kojos. Ant kelio aptiktas balto metalo kabutis. Pagal radinius kapas datuotinas V a. antrąja puse (pav. 156).

Antkaklė dvigubu tordiruotu lankelio priekiu su kilpele ir kabliuku rasta kape Nr. 44. Ji sidabrinė, 10,1 cm

155 pav. Moters kapo Nr. 224 detalė

156 pav. Kapo Nr. 224 inventorius: 1 — sid. antkaklė tordiruotu lankeliu ir viela apvyniotais išplotais galais, 2 — kalkakmenio verpstukas, 3 — švino (?) kabutis, 4 — yla, 5 — pjautuvo dalis, 6, 9 — žalv. lančinės žieduotosios segės, 7, 10 — žalv. storagalės apyrankės, 8 — žalv. įvijos

skersmens lankeliu, tarsi iš dviejų dalių: viena pusė padaryta iš apskritos, truputį į galus smailėjančios vielos ir baigiasi kabliuku. Kitas šios vielos galas prijungtas prie dviejų tordiruotų vielų, sudarančių tarsi didelę kilpą (pav. 157 : 2). Antkaklė rasta 6,5–7 m. vaiko kape kartu su žalvarine lankine sege trikampe kojele, storgale apyranke, siaurašmeniu pentiniu kirviu, 4 žiedais — 2 juostiniais ir 2 įvijiniais — bei 4 žalvarinėmis kepuraitės papuošimo įvijomis. Kapas V amžiaus.

Antkaklė facetuotu lankeliu išplotais ir viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku aptikta kape Nr. 332. Ji sidabrinė, 16,8 cm skersmens. Galai — kilpelė ir kabliukas — puošti smulkiu geometrinio ornamentu — zigzagais. Antkaklė buvo įdėta į turtingo 35–40 m. vyro kapą, pagal dirbinius skiriamą V a. pabaigai (pav. 207 : 2).

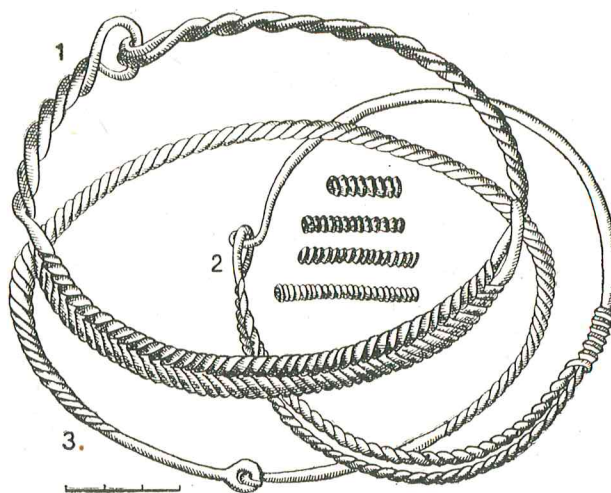
Antkaklė dvigubu tordiruotu lankelio viduriu, vytais šonais su kilpele ir kabliuku rasta kape Nr. 98. Ji žalvarinė, perlūžusi, todėl neaiškias skersmens (pav. 157 : 1). Antkaklė buvo uždėta ant kaklo 5,5–6 m. vaikui. Kitos įkapės negausios: 3 gintaro karoliai ir geležinio smeigtuko ar ylos dalis. Datuoti šį kapą tiksliau duomenų nėra. Tačiau jis negali būti ankstesnis nei V a. ir vėlesnis nei VI amžiaus.

Apskritai tokių pavienių antkaklių yra ir kituose Lietuvos kapinyuose. Antai Greiženuose kape Nr. VII aptikta žalvarinė antkaklė dvigubu rombinio skersinio pjūvio lankelio priekiu, vytais šonais, užsibaigiančiais 2 kabliukais ir dviguba kilpele [Bezenberger A., 1900, pav. 58]. Latvijoje, Popės miško kapinyne rasta sidabrinė antkaklė, kurios lankelio priekis yra iš 3 dalių, šonai vyti. Galai neišlikę [LA, 1974, lent. 40 : 2]. Jos yra vietos meistrų amatininkų fantazijos vaisius.

Balnėlinių antkaklių rasta kapuose Nr. 19 ir 94. Jos nuo 16,4 iki 17,7 cm skersmens (pav. 158 : 3). Tokių antkaklių Lietuvoje atsirado VI a., ir jomis puoštasi bent iki X amžiaus. Labiau paplitusios šiaurės ir rytų Lietuvoje, pavienių pasitaikė ir vidurio Lietuvos kapinyuose [LAA, 1978, p. 25–27, žem. 16 : 1]. Vienintelė balnėlinė antkaklė vakarų Lietuvoje aptikta Anduliuose, Klaipešos raj. [Hoffmann J., 1941, p. 100]. Dabar 28 vietose rasta apie 40 šių antkaklių [LAA, 1978, p. 26].

Plinkaigalio abiejų kapų balnėlinės antkaklės datuotinos VI a. antrąja puse.

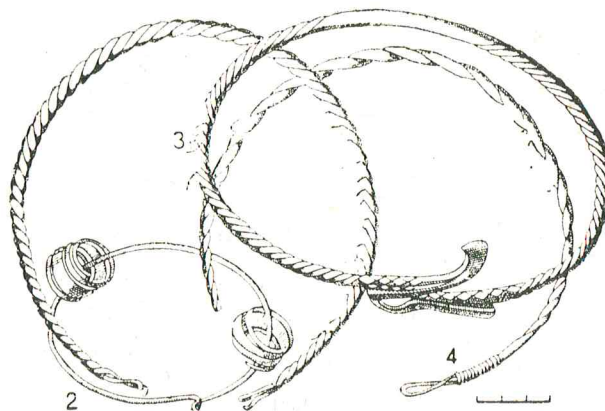
Šių antkaklių gausu Latvijos genčių žemėse, ypač Latgaloje ir Vidžemėje [Moor H., 1952, pav. 71; LA, 1974, p. 161, lent. 42 : 6, 7, 16, 17, 43 : 2, 45 : 1; Šnore E., 1987, p. 19, lent III : 1–5, pav. 13, 17, 21]. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, balnėlinės antkaklės yra tipiškas vėlyvojo geležies

157 pav. Antkaklės: 1 — k. Nr. 98, 2 — k. Nr. 44, 3 — k. Nr. 99

amžiaus papuošalas. Viduriniame geležies amžiuje jų dar negausu, išpopuliarėja tik pačioje laikotarpio pabaigoje. Keletas balnėlinių antkaklių greičiausiai iš baltų teritorijos pateko į ugrų-suomių žemes Estijoje [Аун М., 1985, рис. 1 : 1; EE, 1982, p. 294–295, 379, pav. 232 : 7] bei Suomijoje [Kivikoski E., 1973, p. 68, pav. 452]. Pavienių rasta Rytų Europos slavų archeologijos paminkluose [Сепреева З. М., 1978, с. 35, рис. 1 : 2]. Tačiau jas reikia laikyti baltiškomis, patekusiomis mainais.

Antkaklių ruplėtais galais aptikta Plinkaigalio kapuose Nr. 2, 180, 213, 329 (pav. 159 : 3, 3a). Jos nuo 15 iki 17 cm skersmens. Visos sidabrinės, rastos tik vyrų kapuose. Antai 30–35 m. vyro kape Nr. 180 buvo antkaklė, geležinė lankinė ilgakojė segė, 2 žalvariniai žiedai platesne vidurine įvija, geleži-

158 pav. Antkaklės: 1 — k. Nr. 335, 2, 3 — k. Nr. 94, 4 — k. Nr. 21

nė diržo sagtis ir 2 žalvarinės batų užsegimo sagtelės su apkaliukais, skirstikliais bei dirželių galų apkaliukais, kovos peilis, siauraašmenis pentinis kirvis ir neaiškios paskirties geležinė grandis. Kapas datuotinas VI amžiumi. Visos šio tipo antkaklės pagal kitur, pvz., Norkūnuose, Rokiškio raj., Šarkų kape Nr. 8 [Tautavičienė B., 1984, pav. 14], Velikuškių, Zarasų raj., kape Nr. 26, rastus daiktus datuojamos VI amžiumi.

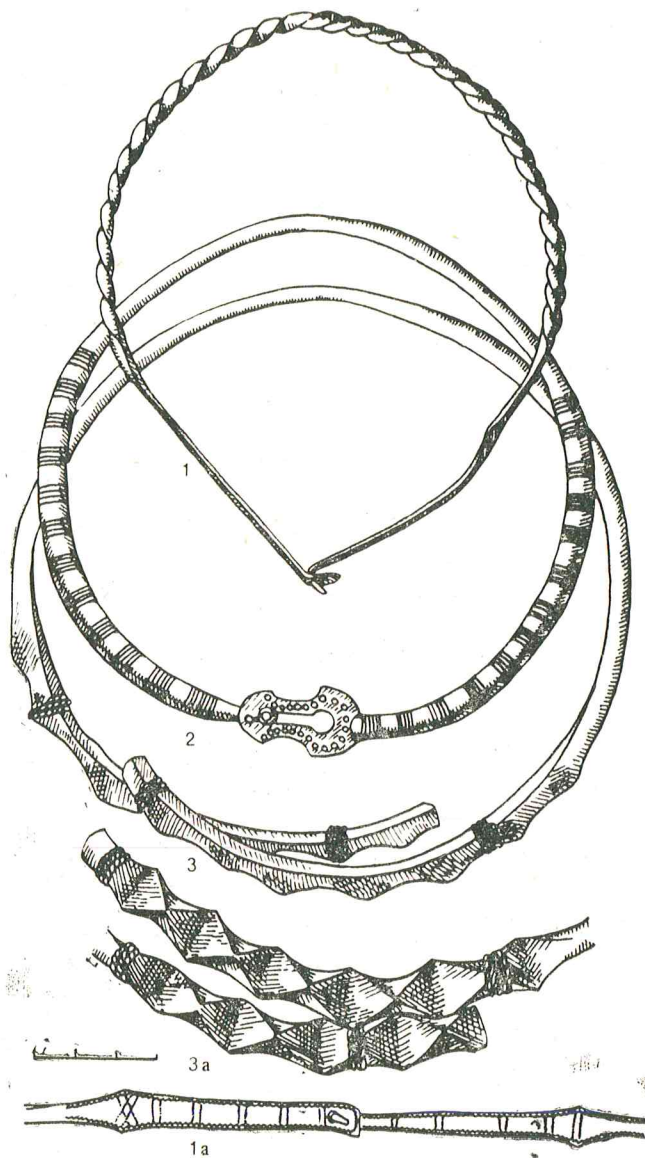
Lietuvoje šių antkaklių nedaug. Dabar 10 radimo vietų aptikta 12. Negausu jų ir kitose baltų žemėse. Keletas žinoma iš Latvijos, Žiemgalos [LA, 1974, p. 160, lent. 41 : 15], Lejaslepių, Maduonos raj., lobia [Urtāns V., 1977, p. 19, pav. 55 : 1—3,5, 6]. Pavienių pasitaiko Estijoje [Moora H., 1938, p. 343, lent. XX : 3; EE, 1982, pav. 192]. Šios, atrodo, yra patekusios iš baltų teritorijos ir rastos Kardlos VI a. [EE, 1982, p. 286] lobyje drauge su kitais baltiškais daiktais: lankinėmis žieduotosiomis segėmis, antkaklėmis užkeistais galais, masyviomis trikampio skersinio pjūvio apyrankėmis.

Vytinė antkaklė rasta kape Nr. 335 (pav. 158 : 1). Ji žalvarinė, vyta iš 3 vielų, 13,5 cm skersmens. Lankelis į galus smailėja. Galai neišlikę. Antkaklė aptikta 9—10 m. vaiko kape drauge su žalvarine įvijine apyranke, geležiniu lazdeliniu smeigtuku ir žalvarine įvija. Kapas V—VI amžiaus.

Lietuvoje, kituose baltų kraštuose, taip pat kaimyninėse žemėse vytinių antkaklių rasta nemaža ir įvairių tipų. Jos vytos iš 2, 3 ar 5 vielų, užbaigtos kilpele ir kabliuku, kilpomis, kūgeliais, daugiakampėmis buoželėmis ar išplotomis plokštelėmis. Ankstyviausios yra vytinės kilpiniais galais, datuojamos I a.—V a. pirmąja puse [Michelbertas M., 1986, p. 90]. Labiausiai paplito X—XI a. [LAA, 1978, p. 29, 30, žem. 18 : 1].

Vytinės antkaklės kildinamos iš keltų pasaulio [Moora H., 1938, p. 277—278], panašių aptinkama paskutiniaisiais amžiais pr. Kristų dakų gyventose žemėse [Horedt K., 1973], žinoma jų Dniepro vidurupio ir Okos aukštupio archeologijos paminkluose [Michelbertas M., 1986, p. 91]. Nemaža rasta Latvijoje [Karnups A., 1930, p. 132—134, pav. 6, 11; Moora H., 1938, p. 273; LA, 1974, p. 112, lent. 34 : 1] ir Estijoje [EE, 1982, p. 220, 221, pav. 147].

Karoliai, kabučiai, žalvarinės įvijos bei vėriniai. Gausiausia kaklo papuošalų grupė Plinkaigalyje yra karoliai. 110 vyrų, moterų ir vaikų kapų rasta daugiau kaip 1250 karolių: 513 stiklo ir emalio, 416 gintaro, apie 270 alavo ir 5 molio (?). Daugiausia jų buvo vėrinuose — iš 68 kapų. Vėrinio karolių skaičius bei sudėtis įvairi. Gausiausia mišrių vėrinų: iš įvairios medžiagos ir formos karolių, retkarčiais sumišai su žalvarinėmis įvijomis. Pavienių karolių-amule-

159 pav. Antkaklės: 1 — atsitikt. rasta, 1a — detalė, 2 — k. Nr. 307, 3 — k. Nr. 329, 3a — detalė

tų rasta 42 kapuose. Taigi 30,5% Plinkaigalio kapinyne palaidotų mirusiųjų buvo papuošti karoliais.

Stiklo ir emalio karolių buvo kapuose Nr. 51, 55, 63, 163, 195, 196, 214, 247, 252, 268, 275, 278, 284, 303, 305, 308, 309, 311, 313—315, 339, 341 ir degintiniame kape Nr. H.

Karoliai įvairių formų, spalvų ir dydžio. Aptikta rutulio, dvigubo nupjauto kūgio, cilindro formos, daugiakampių, dvigubų, trigubų, keturgubų, penkiagubų karolių. Spalvinė jų gama taip pat labai plati — visos vaivorykštės spalvos. Vyrauja įvairių atspalvių mėlyni, aptikta žyd-

rų, žalių, raudonų, juodų, geltonų, violetinių, baltų ir kt.

Beveik visi stiklo ir emalio karoliai rasti vėrinuose, kurie dažniausiai mišrūs: suverti kartu su alavo ar gintaro karoliais arba žalvarinėmis įvijomis. Labai retai pasitaikė vien stiklo karolių vėriniai. Toks 158 karolių vėrinys aptiktas kape Nr. 311. Vyravo rutulio formos mėlynai 0,4–0,8 cm aukščio ir 0,4–0,6 cm skersmens karoliai. Kapo Nr. 309 vėrinyje buvo 128 stiklo karoliai. Jie įvairių spalvų ir formų, nuo 0,19 iki 1,25 cm aukščio bei nuo 0,27 iki 1,1 cm skersmens. Kapo Nr. 315 vėrinį sudaro 20 rutulio ir nupjauto kūgio formos karolių, viduryje įkomponuotas juodo emalio su geltonomis dėmėmis rutulio formos karolis. Trumpiausias stiklo karolių vėrinys iš 5 netaisyklingo rutulio formos mėlynų karolių aptiktas 8–9 m. vaiko (mergaitės?) kape Nr. 305.

Pavienių stiklo karolių pasitaikė kapuose Nr. 237B, 252 ir 284. Kape Nr. 339 buvo plokščias 0,53 cm skersmens ir 0,3 cm aukščio raudono emalio karoliukas.

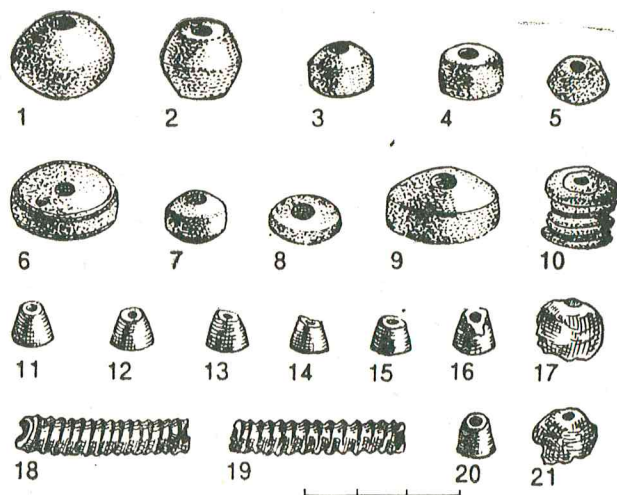
89 kapuose rasta 416 gintaro karoliukų. 20 kapų aptikta vien gintaro karolių vėriniai (k. Nr. 9, 16, 29, 30, 34, 43, 54, 67, 84, 98, 120, 125, 129, 130, 169, 215, 325, 346, 364, degintinis k. Nr. A). 36 kapuose rasta pavienių gintaro karolių, 33 — mišrių vėriniai: tarp kitų pasitaikė ir gintaro karolių, įvairių formų ir dydžio, rausvų arba geltonų. Jie rutulio, pusrutulio, cilindro, netaisyklingo kūgio, dvigubo nupjauto kūgio formos (pav. 160 : 1–10). Kai kurie iš jų tekinti.

Vien gintaro karolių vėriniai yra neilgi — nuo 2 iki 21 karolio. Antai 40–45 m. moters kape Nr. 9 ant kaklo buvo 3 karoliukų vėrinėlis. Karoliukai 0,64–0,73 cm aukščio ir 0,88–1,17 cm skersmens. Kitą kapo inventorių sudarė žalvarinis kryžinis smeigtukas sidabro plokštele dengta galvute ir pjautuvas atriestu smaigaliu. Kapas VI amžiaus. Ilgiausias vien gintaro karolių vėrinys rastas suardytame moters kape Nr. 29. Kaklo bei krūtinės srityje surinkta 21 0,6–1,16 cm aukščio ir 1–2,2 cm skersmens karolis.

Kaip jau minėta, 36 kapuose aptikta pavienių gintaro karolių. Jų būta ne tik ant kaklo, bet retkarčiais padėta ir prie galvos (k. Nr. 46, 97), ant krūtinės (k. Nr. 144, 189), juosmens bei dubens srityje (k. Nr. 106, 115, 228). Tad gintaro karoliai — ne vien kaklo papuošalai, bet turėjo ir maginės reikšmės. Todėl pavienius juos, nesvarbu kur buvusius kapuose, reikėtų vadinti karoliais-amuletais.

Alavo karolių rasta apie 270. Tikslų skaičių nurodyti sunku, nes daugelyje kapų jie labai sunykę.

Stiklo, gintaro karoliai yra įvairiausių formų, o alavo ne tokie įvairūs: rutulio, nupjauto

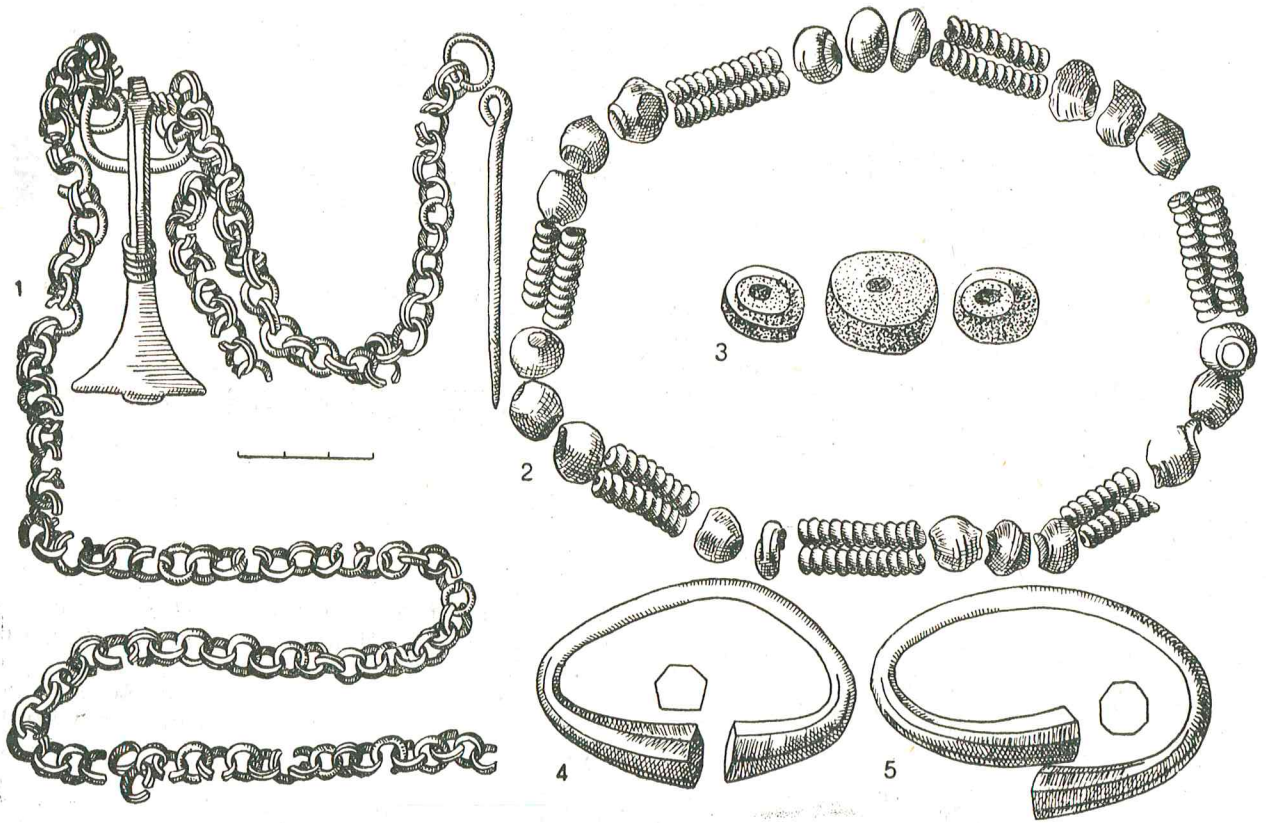
160 pav. Gintaro (1–10) ir alavo (11–21) karolių forma

kūgio ir cilindro formos (pav. 160 : 11–21). Cilindrinių paviršius rautytas, ir jie primena įviją. Karoliai irgi neįvairaus dydžio. Rutulio formos apie 1,0 cm skersmens, nupjauto kūgio formos karoliai nuo 0,61 iki 1,0 cm aukščio ir nuo 0,87 iki 1,1 cm skersmens plačiuoju galu. Cilindriniai iki 4,0 cm ilgio ir nuo 0,65 iki 1,0 cm skersmens.

Vien alavo karolių vėriniai Plinkaigalyje rėta. Jų rasta kapuose Nr. 46 ir 118. Pirmajame, kur aptikti 7,5–8 m. vaiko griaučiai, buvo 10 nupjauto kūgio formos karolių. Kape Nr. 118 4–4,5 m. vaikui ant kaklo uždėtas 4 karolių vėrinėlis. Dar viename kape Nr. 115 rastame vėrinyje buvo apie 140 alavo ir 16 gintaro karolių. Nepavyko tiksliai nustatyti, ar alavo ir gintaro karoliai buvo suverti į vieną, ar į atskirus vėrinius. Pagal ilgį galėjo būti atskiri vėriniai.

Patys spalvingiausi yra mišrių karolių vėriniai. Vienas gražiausių stiklo, gintaro karolių ir žalvarinių įvijų vėrinys rastas 55 m. moters kape Nr. 196 (pav. 161 : 2,3). Jį sudarė 21 rutulio formos mėlyno stiklo, 3 dvigubo nupjauto kūgio ir ritinio formos gintaro karoliai bei 16 žalvarinių įvijų (8 poros)*. Vėrinys uždėtas mirusiajai ant kaklo, suvertas tokia tvarka: ant sprando — 3 gintaro karoliai, toliau po 2 stiklo karolius ir po 2 žalvarines įvijas, dar toliau — ant krūtinės 3 stiklo karoliai, pora žalvarinių įvijų ir vėl 3 stiklo karoliai, pora žalvarinių įvijų ir t. t. Ant krūtinės rasta žalvarinė lankinė segė trikampe kojele, sujungta grandinėle su žalvariniu lazdeliniu smeigtuku maža galvute, ant rankų riešų — po žalvarinę storagalę apyrankę. Kapas datuotinas V a. antrąja puse.

* Viena žalvarinių įvijų pora nuimant subyrėjo.

161 pav. 55 m. moters kapo Nr. 196 inventorių: 1 — krūtinės papuošalas iš žalv. lankinės segės trikampėje kojele ir smeigtuko, 2 — žalv. įvija ir stiklo karolių vėrinys, 3 — gintaro karoliai, 4, 5 — žalv. storagalės apyrankės

7 kapuose (Nr. 163, 195, 247, 278, 303, 341 ir degintiniame kape Nr. H) stiklo karoliai suverti drauge su žalvarinėmis įvijomis. Ant kape Nr. 163 palaidotai 55 m. ar kiek vyresnei moteriai ant kaklo buvo uždėtas 9 mėlyno stiklo karolių ir 8 žalvarinių įvijų vėrinys. Karoliai suploto rutulio formos, 0,83—1,15 cm aukščio ir 1,1—1,37 cm skersmens. Įvijos nuo 1,95 iki 3,55 cm ilgio. Vėrinys ant kaklo apsuktas du kartus. Kitos įkapės — 2 lankinės žalvarinės segės trikampėje kojele ir žieduotoji, 3 storagalės apyrankės ir 2 žalvariniai žiedai (įvijinis ir juostinis) — leidžia kapą skirti VI a. pradžiai. Kape Nr. 313 40—45 m. moteriai ant kaklo uždėtas vėrinys, kurį sudarė 23 lašo pavidalo gintaro ir dvigubo nupjauto kūgio formos žalsvo stiklo karoliai. Kape Nr. 190 senesnei negu 55 m. moteriai ant kaklo uždėtas vėrinys — 5 juodi ritinio formos molio (?), 2 dvigubo nupjauto kūgio formos gintaro karoliai ir žalvarinė įvija. Molio karoliai 0,76—1,0 cm aukščio ir apie 1,0 cm skersmens. Dalis jų deformuoti, žemės suspausti. Kitą kapo inventorių sudarė: pjautuvas atriestu smaigaliu, akmeninis verpstukas, žalvarinis įvijinis žiedas ir geležinė diržo sagtis.

Tiksliu datuoti šį kapą sunku, nes nėra kitų jau gerai datuotų daiktų.

Kai kuriuose mišriuose vėrinuose vyravo gintaro karoliai. Iš tokių minėtinas 50—55 m. moters kape Nr. 56 aptiktas trim eilėmis ant kaklo apsuktas vėrinys — 47 gintaro ir 8 cilindro formos alavo karoliai. Ant krūtinės rastas papuošalas, kurį sudarė žalvarinė lankinė segė trikampėje kojele ir žalvarinis nuokamienis smeigtukas, sujungti grandinėle su 2 stačiakampiais kabučiais. Rankos papuoštos 2 žalvarinėmis storagalėmis apyrankėmis. Prie dešinio dubenkaulio rastas gintaro karolis, prie pėdos — yla. Kape duobės sampile aptikta grublėtosios keramikos puodo šukė (pav. 162 : 6). Kapas datuotinas V amžiumi. Kape Nr. 126 40—45 m. moters kaklas papuoštas 78 alavo ir 28 gintaro karolių vėrinium. Nepavyko nustatyti, kokia tvarka jie suverti. Vėrinį sudarė 6 cilindro, keliolika rutulio ir keliasdešimt nupjauto kūgio formos alavo karolių. Krūtinės srityje rastos žalvarinės lankinės trikampėje kojele ir žieduotoji segė, ant rankų 6 apyrankės — 4 su iškilia trikampėje briauna ir 2 storagalės — bei įvijinis žiedas. Antrasis buvo platesne vidurine įvija. Ties kairiu žasti-

162 pav. Kapo Nr. 56 įkapės: 1 — yla, 2 — gintaro karolis, 3 — žalv. įvija, 4 — gintaro karolių vėrinys, 5 — krūtinės papuošalas iš žalv. lankinės segės trikampėje kojele ir nuokamienio smeigtuko, sujungtų žalv. grandinėle, 6 — keramika, 7, 8 — žalv. storagalės apyrankės

kauliu gulėjo geležinė yla, o prie dešinio dubenkaulio — akmeninis verpstukas (pav. 102 : 14). Kapas VI a. pirmosios pusės.

Tad iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad karoliais ar jų vėriniais puošėsi įvairių lyčių ir amžiaus žmonės. Moterys labiau mėgo mišrius karolių vėrinius, spalviškai daug įdomesnius, vyrai dažniau nešiojo pavienius gintaro karolius-amuletus, ir tik retais atvejais (3 kapuose) pasitaikė trumpų mišrių karolių vėrinių. Antai 40—45 m. moters kape Nr. 9 ir 18—20 m. jaunuolio kape Nr. 125 buvo po 3 gintaro karolius, 20—25 m. vyro kape Nr. 54 — 6, 45—50 m. vyro kape Nr. 215 — 2 karoliai ir t. t. (žr. 6 lent.). Trumpus gintaro karolių vėrinėlius dažnai nešiojo vaikai.

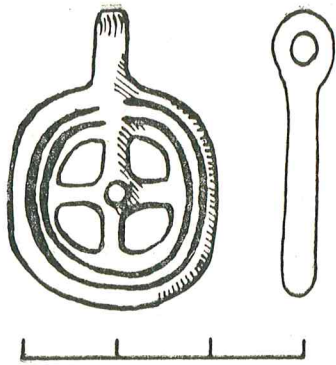
Kabučių vėrinių rasta 2 kapuose. 40—45 m. moters kape Nr. 232B buvo 12 alavo (?) auksuotų kabučių vėrinys. Kabučiai apskriti, su ašlėmis viename krašte, apie 1,4 cm skersmens, ornamentuoti gūbrių apskritimu (rozetė) (pav. 57 : 5). 20—25 m. moters kapo Nr. 311 vėrinyje buvo keliasdešimt analogiškų kabučių (spėjama pagal alavo kiekį), kurių suskaičiuoti nepavyko, nes jie visiškai sunykę. Dar viename kape Nr. 314 20—25 m. vyro kaklo srityje rasti 3 ar 5 taip pat sunykę kabučiai. Jie suverti į

mišrų vėrinį, kurį sudarė 11 smulkių mėlyno stiklo karolių, žalvarinė įvija ir minėti kabučiai. Iš kapo iškelti jų nepavyko. Įkapių komplektui priklausė geležinis lazdelinis smeigtukas ir peilis. Pagal analogiškus kabučius iš kitų kapų šis kapas datuotinas V a. pirmąja puse.

Vienas kabutis aptiktas 25—30 m. moters kape Nr. 224. Jis pagamintas iš švino (?), apskritas, kiauraraštis (pav. 163), 2,34 cm skersmens, su ašele. Vidurinė dalis padalyta tarsi kryželiu į 4 dalis. Kabutis rastas ant dešinio šlaunikaulio (pav. 164) netoli verpstuko, ylos ir pjautuvo atriestu smaigaliu. Neaišku, kodėl jis padėtas čia, o ne pakabintas ant kaklo. Pagal radinius (pav. 156) kapas datuotinas V a. antrąja puse.

6 LENTELE. KAROLIŲ VĒRINIŲ SKAIČIUS IR SUDĖTIS

Vėrinio sudėtis	Vyrų kapai	Motėrų kapai	Vaikų kapai	Neaiškios lyties
Gintaro karoliai	3	4	12	1
Stiklo karoliai	—	2	1	—
Alavo karoliai	—	1	2	—
Mišrių karolių vėriniai	3	25	15	1
Pavieniai karoliai	14	10	14	—
Kabučiai		2		
Iš viso:	20	44	44	2

163 pav. Švininis (?) kabutis iš kapo Nr. 224

Žalvarinių įvijų vėrinys rastas 10—11 m. mergaitės kape Nr. 336B. Jos sulenktos pusiau į 14 porų, kiekviena apie 4 cm ilgio (pav. 64). Tokių įvijų papuošalais Plinkaigalyje puošė galvą (apgalviai). Įvijų vėrinys buvo ant kaklo (pav. 65 : 4). Pagal kitas įkapes kapas skirtinas V a. viduriui.

Baigiant aptarti Plinkaigalio kapinyno karolius ir jų vėrinius, reikia pažymėti, jog karoliai ir jų vėriniai buvo madingi visose epochose: nuo akmens amžiaus ir iki ankstyvųjų viduramžių. Todėl šių papuošalų analogijų įvairių laikotarpių, genčių ir tautų paminkluose galima rasti nepaprastai daug. Nėra prasmės vardyti. Pastebėsiu tik, jog retesnės formos lašo pavidalo gintaro karolių, be Plinkaigalio, atsitiktinai aptikta Gintaruose, Kretingos raj., Žviliuose, Šilalės raj., kape Nr. 261 ir buv. Rytų Prūsijos Grebieten kapinyne [Okulicz J., 1973, pav. 207 : j—o].

Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpio pradžioje Lietuvos archeologijos paminkluose dar ryški Romos imperijos provincijų įtaka. Iš ten nuo pirmųjų m. e. amžių buvo gabenama daugybė prekių mainams skirtų daiktų, sidabro ir žalvario žaliavos. Iš dirbinių ne paskutinę vietą užėmė ir karoliai. Vėliau, VI—VIII a. Lietuvos kapinyuose ir pilkapinyuose jų mažėja, nes labai susilpnėja arba visai nutrūksta prekyba su Pietų ir Vidurio Europa. Tai Didžiojo tautų kraustymosi ir Romos imperijos žlugimo padarinys. Karolių Lietuvoje vėl pagausėja vėlyvajame geležies amžiuje, kai savi amatininkai išmoko lydyti stiklo masę ir lieti karolius.

Krūtinės papuošalams skirtinos segės ir smeigtukai.

Segės. Plinkaigalio kapinyne jų gausu. 114 kapų aptiktos 127, dar 28 rastos atsitiktinai: 11 sidabrinių, 130 žalvarinių ir 14 geležinių. Absoliučioje daugumoje kapų rasta po 1 segę. Kapuose Nr. 16, 37, 42, 50, 54, 55, 115, 163, 224, 336 buvo po 2, o kape Nr. 45 — 3 segės (pav.

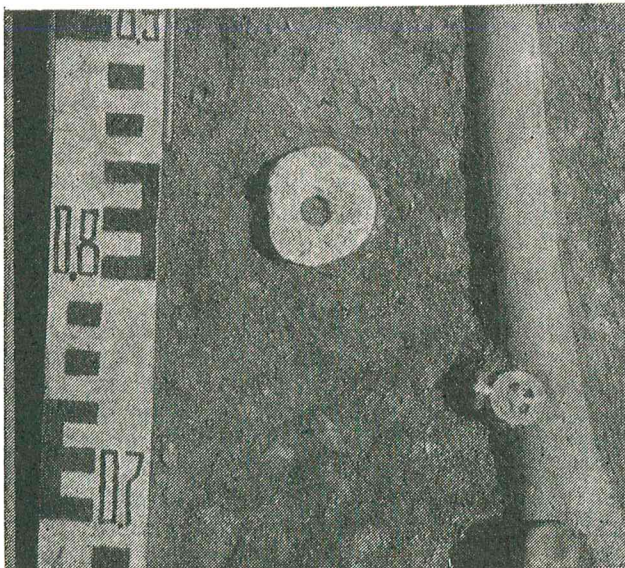
165). Tačiau kapai Nr. 16 ir 336 buvo grupiniai, dėl to prie kiekvienų griaučių aptikta po segę.

Visos segės lankinės, išskyrus importinę su plokštelėmis galuose iš kapo Nr. 144. Jos 8 tipų: ilga kojele (ilgakojės), zoomorfine kojele, trikampe kojele, žieduotosios, kryžine kojele, laiptelinės, skliutakojė, su plokštelėmis galuose (pav. 166, 167). Kapuose Nr. 34 ir 280 segės buvo taip sunykusios, kad nebuvo galima nustatyti jų tipo.

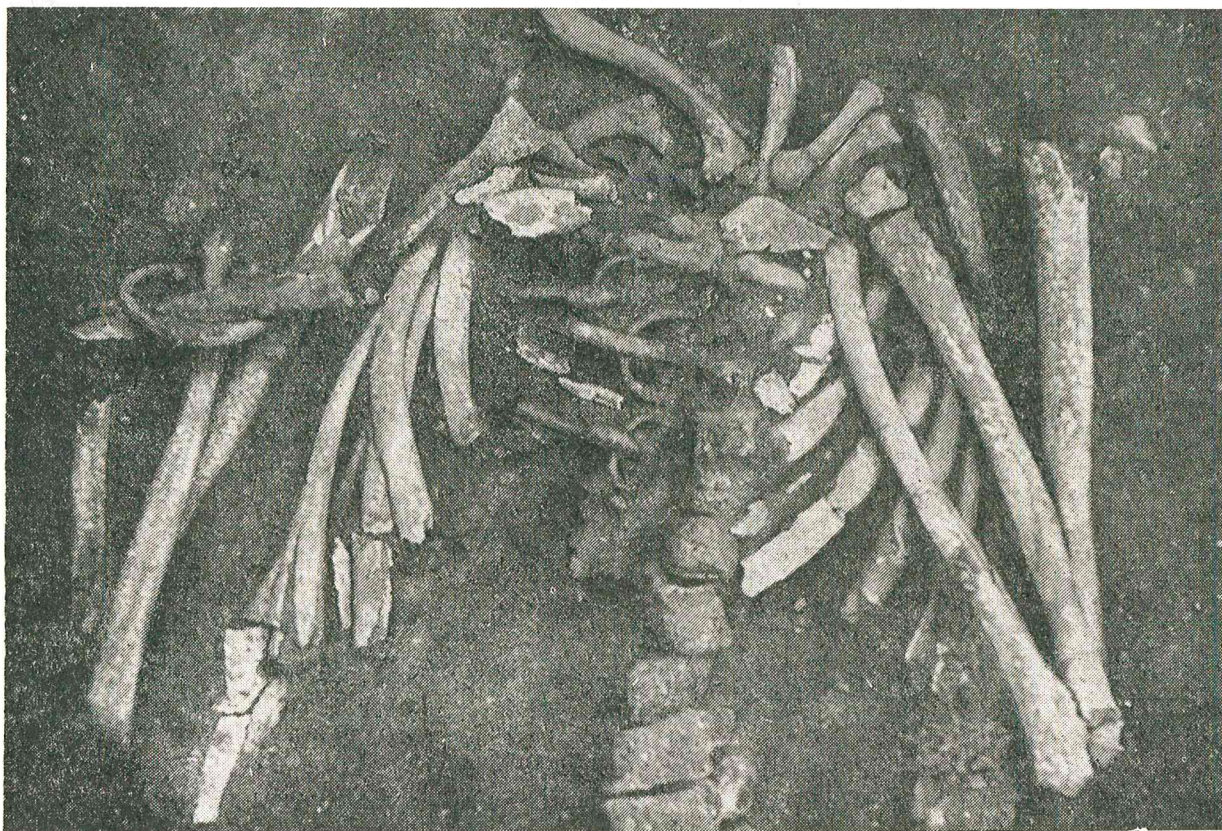
Lankinės ilgakojės segės labiausiai paplitusios. 59 kapuose buvo 62, ir dar 13 rasta atsitiktinai visiškai arba iš dalies suardytuose kapuose. Jų buvo 36 vyrų nuo 16 iki daugiau kaip 55 m. kapuose, 10 moterų nuo 20 iki 50 m. kapų, 11 vaikų nuo 4 iki 11 m. kapų, 2 berniukų paauglių nuo 12 iki 16 m. kapuose ir 1 nenustatytos lyties 18—20 m. asmens kape. Ilgakojės segės nuo 2,66 iki 10,53 cm aukščio, įvijos nuo 2,2 iki 10 cm ilgio.

Šio tipo segės skirtinos į du potipius: ilgakojės lankinės segės prilenkta užkaba, ilgakojės lankinės segės lieta užkaba.

Genetiškai ankstesnės segės prilenkta užkaba (pav. 168). Jų aptikta kapuose Nr. 3, 45, 54, 61, 97, 111, 201, 248, 256, 258, 303, 311, 341, 363 ir 1 atsitiktinai. Plinkaigalio kapinyne jų atsirado III a. pabaigos—IV a. pradžios kapuose. Antai tokia segė rasta 20—25 m. moters kape Nr. 258 drauge su geležine stačiakampe sagtimi, smeigtuko adatos liekana ir peiliuku. Ji 6,36 cm aukščio, 4,45 cm ilgio įvija. Įvija be buoželių, lankelis profiliuotas, kojėlė truputį smailėjanti (pav. 166 : 7). Tai pati anksty-

164 pav. Kapo Nr. 224 detalė (kabutis ir verpstukas in situ)

165 pav. Kapo Nr. 45 detalė (žalv. lankinės ilgakojės segės in situ)

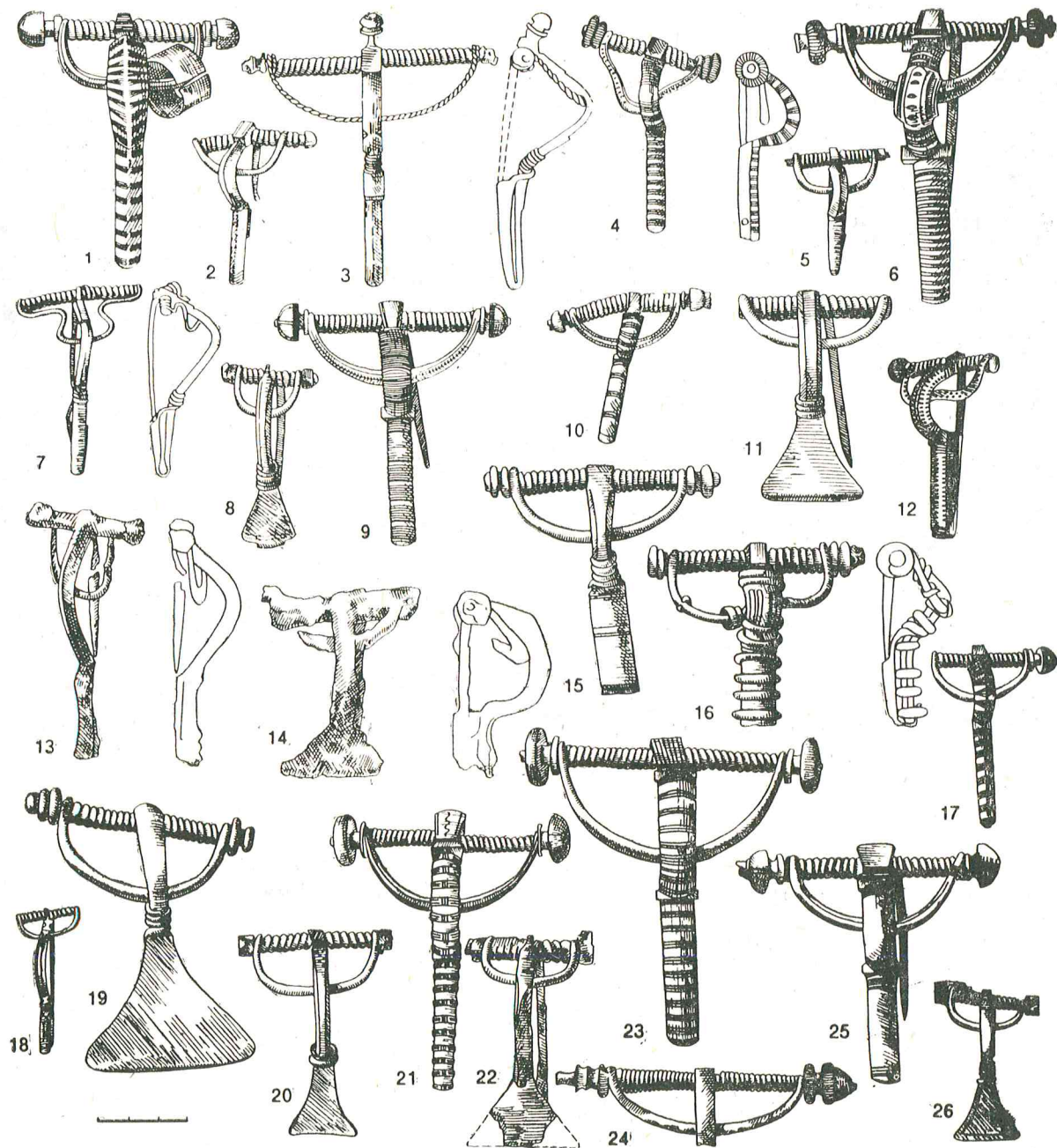
viausia kapinyno segė. Panašių kiek vėlesniu laikotarpiu datuojamų rasta dar 4 kapuose. Jos su profiliuotais įvijų lankeliais (k. Nr. 248, 311) arba su buoželėmis virš įvijų (k. Nr. 248, 303). Rastos kartu su šaukštine antkakle, juostinėmis apyrankėmis (k. Nr. 256), dvigubų žalvarinių įvijų apgalviu (k. Nr. 311). Šių kapų segės datuojamos IV a.—V a. pirmąja puse. Kitos lankinės ilgakojės segės prilenkta užkaba yra V a.—VI a. pradžios.

Lankinių ilgakojų segių prilenkta užkaba Lietuvos kapinyuose atsirado apie III a. vidurį [Michelbertas M., 1986, p. 119], ir jomis puoštasi bent iki VI a. pradžios.

Šių segių gausu daug kur Europoje [Almgren O., 1897, p. 189—195]. Antai prilenkta užkaba jų randama visame Rytų Pabaltijyje [Tischler O., 1902, lent. III : 9, 11; Gaerte W., 1929, pav. 211 : b, c, e, 212 : a, b; Moora H., 1938, p. 119—125], aptinkama Ukrainoje, Pietų Europoje — Rumunijoje, Vengrijoje [Амброз А. К., 1966, c. 60—63, табл. 11 : 6, 7, 24 : 1]. Ypač gausu jų prūsų genčių žemėse, todėl kai kurie tyrinėtojai linkę laikyti jas baltiškėmis [Амброз А. К., 1966, c. 62], kiti kildina iš Juodosios jūros šiaurinių pakrančių [Majewski K., 1949, p. 30, 45].

Ilgakojų segių lieta užkaba Plinkagalio kapinyne aptikta 45 kapuose. Jų buvo po vieną, išskyrus kapus Nr. 16 ir 45, kuriuose rasta po 2 seges. Dar 8 tokios segės pasitaikė atsitiktinai. Tad Plinkagalioje iš viso aptiktos 55 lankinės ilgakojės segės lieta užkaba, įvijos baigiasi trejopomis buoželėmis: pusrutulio, daugiakampio formos ir dvigubais žiedeliais. Pasitaiko ir neišlikusių buoželių (pav. 169). Šios segės labai paplitusios V—VI amžiuje. Plinkagalio kapinyne jų atsirado V a. pradžioje. Antai 10—11 m. vaiko kape Nr. 179 aptikta geležinė 8,6 cm aukščio segė su 3,8 cm ilgio įvija, kuri baigiasi daugiakampėmis buoželėmis (pav. 166 : 13). Prie kaukolės rastas žalvarinis įvijinis žiedas ir 2 įvijos, dubens srityje — 2 grandelės, o ties kairiu keliu — smiltainio verpstukas ir yla. Po apatiniu žandikauliu buvo po gintaro ir alavo karolį. Kapas datuotinas V a. pirmąja puse. 25—30 m. vyro kape Nr. 358 rasta taip pat gana ankstyva segė su siauru aukštu lankeliu. Ji geležinė, apie 7 cm aukščio, su 2,3 cm ilgio įvija, be buoželių. Įkapes sudarė įmoninis kirvis, peilis, 2 žalvariniai juostiniai žiedai. Kapas V amžiaus.

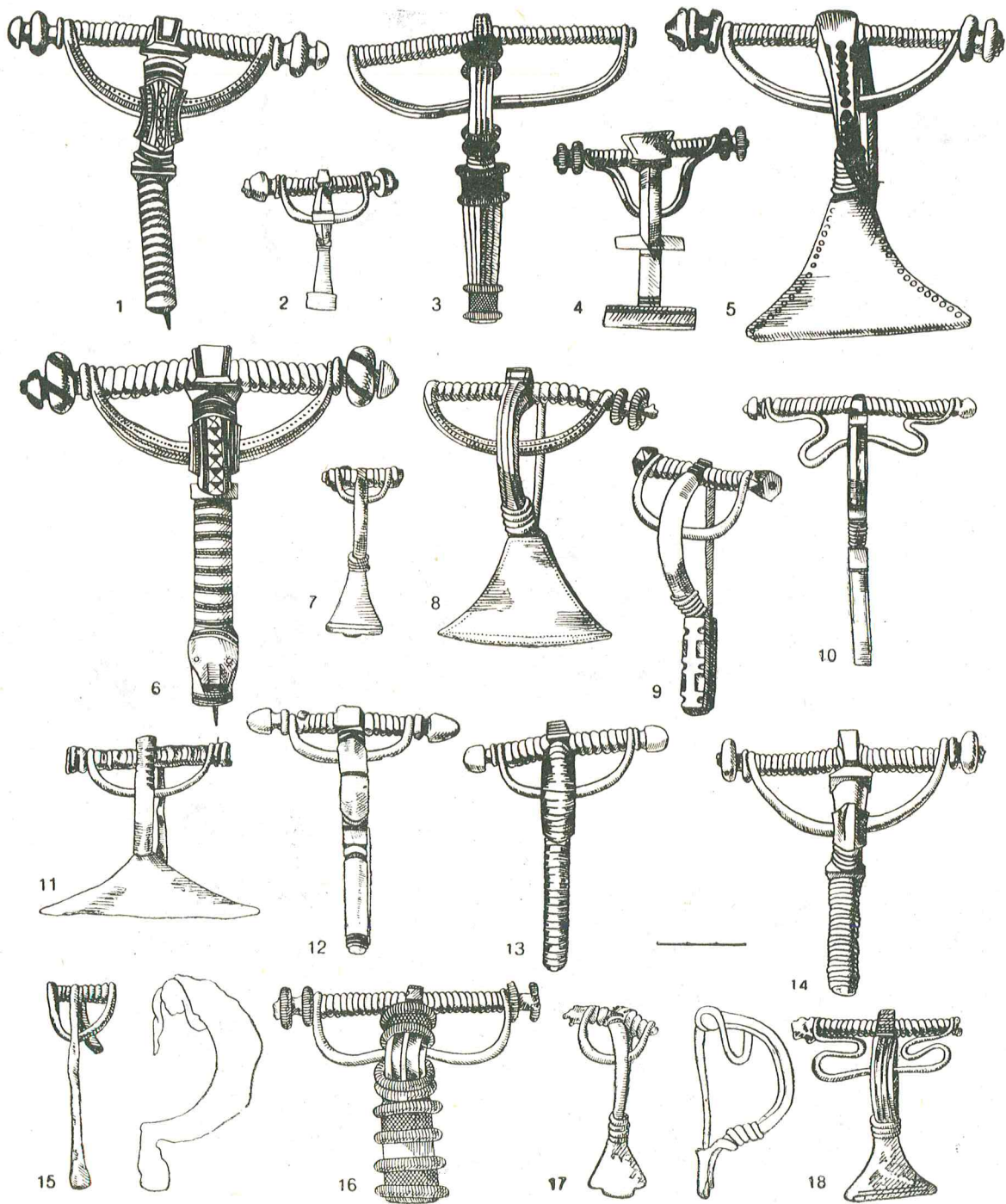
Lankinių ilgakojų segių absoliuti dauguma

166 pav. Lankinės segės: 1 — k. Nr. 52, 2 — k. Nr. 27, 3 — k. Nr. 303, 4 — atsitikt. rasta, 5 — k. Nr. 164, 6 — k. Nr. 355, 7 — k. Nr. 258, 8 — k. Nr. 366 A, 9 — atsitikt. rasta, 10 — k. Nr. 82, 11 — atsitikt. rasta, 12 — k. Nr. 40, 13 — k. Nr. 179, 14 — k. Nr. 154, 15 — k. Nr. 97, 16 — k. Nr. 91, 17 — k. Nr. 45, 18 — k. Nr. 256, 19 — k. Nr. 122, 20 — k. Nr. 356, 21 — k. Nr. 344, 22 — k. Nr. 342, 23 — k. Nr. 356, 24 — degintinis k. Nr. E, 25 — k. Nr. 178, 26 — k. Nr. 41

puošta smulkiu geometriniais ornamentais: įvairiomis ikartėlėmis arba jų grupėmis, taškučiais, trikampėliais, vingiuotomis linijomis. Kai kurių ornamentuotas visas paviršius — lankelis, liemenėlis, kojėlė, įvijos lankelis ir buoželės. Tokių segių rasta kapuose Nr. 40, 79, 80 ir 2 atsitiktinai. Ankstesnėje archeologinėje literatūroje

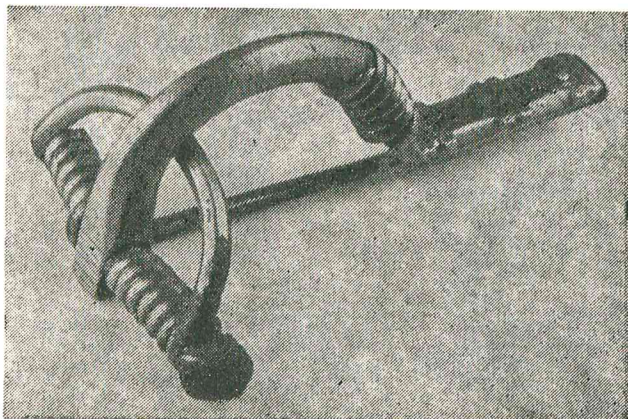
jas kartais vadino ruplėtosiomis „Raupenfibeln“ [Oxenstierna E. C. G., 1940, p. 234]. Kitų segių ornamentuotas lankelis ir kojėlė, o įvijos lankelis lygus. Tokių buvo kapuose Nr. 6, 7, 13, 16, 37, 45, 57, 81, 92, 152 ir 171. Dar kitų puošta arba kojėlė (k. Nr. 109, 164, 212), arba lankelio ir kojėlės paviršius lygus ir labai kukliai —

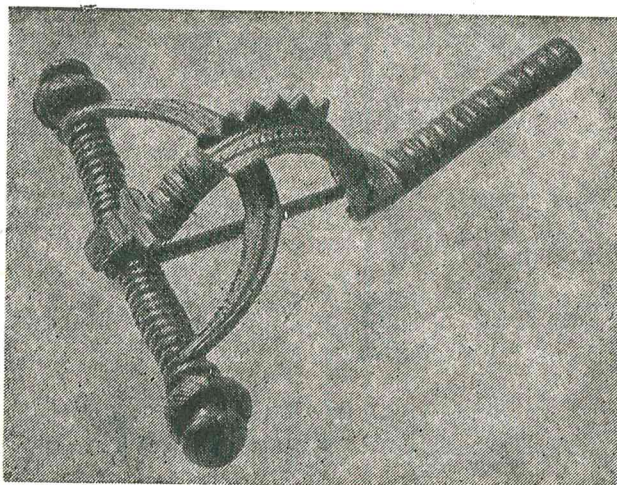
167 pav. Lankinės segės

keliomis skersinėmis linijomis — ornamentuoti tik jų galai (k. Nr. 78, 117, 125, 146, 186, 225, 325). Kape Nr. 21 pasitaikė nepuošta segė. Kapuose Nr. 17, 53, 71, 73, 76, 154, 169, 179, 180, 324, 342, 354, 363 aptikta geležinių segių, ir jų paviršiuje ornamento nepastebėta (pav.

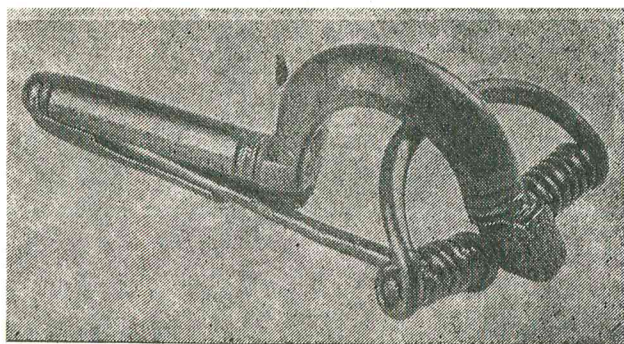
170). Ant kai kurių segių lankelio vidurio išlieta atauga — vadinamoji gaidžio skiauterė (pav. 171). Tai skiria jas nuo kitų šio potipio ilgakojų segių. Tokių aptikta kapuose Nr. 80, 92 ir 353 (pav. 166 : 6).

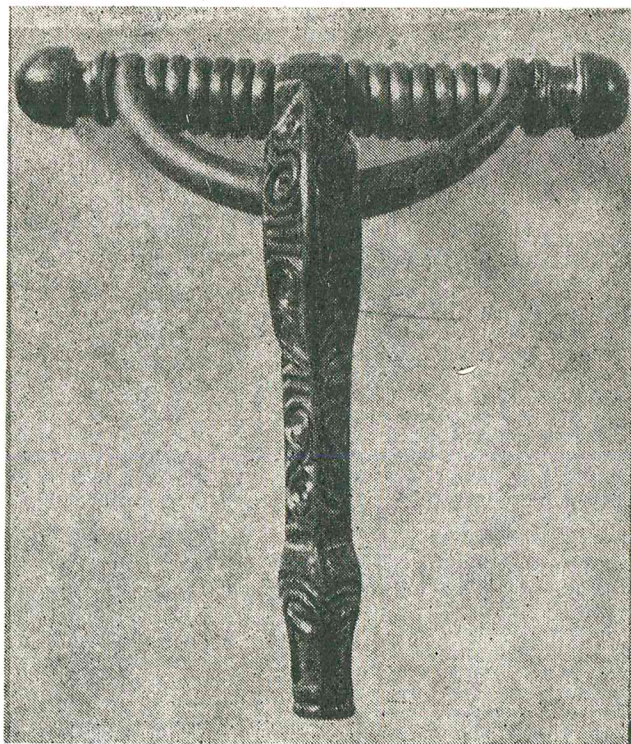
168 pav. Lankinė ilgakojė segė prilenkta užkaba iš kapo Nr. 61

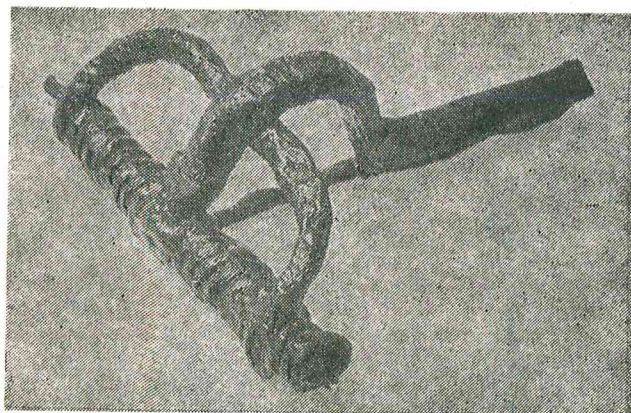
171 pav. Žalv. lankinė ilgakojė segė su „gaidžio skiautere“ iš kapo Nr. 353

169 pav. Lankinė ilgakojė segė lieta užkaba iš kapo Nr. 78

172 pav. Sid. auksuota lankinė segė zoomorfine kojele iš kapo Nr. 106

170 pav. Gel. lankinė ilgakojė segė iš kapo Nr. 76

Plinkaigalio kapinyne vyrauja lankinės segės ilga kojele. Nemaža jų ir kituose Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpio kapinynuose Lietuvoje [LAB, 1961, p. 327, 329], taip pat Latvijoje [Moora H., 1938, p. 144—151; LA, 1974, p. 158, lent. 41 : 7], buv. Rytų Prūsijoje [Åberg N.,

1919, p. 64; Tischler O., 1902, lent. V : 4—14; Gaerte W., 1929, pav. 213], kitur Europoje [Nerman B., 1935, lent. 35 : 365, 36 : 366—371, 37 : 372—375].

Lankinės segės zoomorfine kojele. Jų rasta kapuose Nr. 106 ir 107: viena

sidabrinė, kita — žalvarinė. Tai lankinės ilgakojės segės, kurių kojelės galas puoštas gyvulio galvute.

Kape Nr. 106 aptikta sidabrinė auksuota segė. Ji 7,12 cm aukščio, su 6,4 cm ilgio įvija, užsibaigiančia pusrutulio formos buoželėmis. Lankelis ir kojelė trikampio skersinio pjūvio. Šonai puošti giliu reljefiniu ornamentu — dviem horizontaliomis S raidės ir viena atvirkščia S raidės pavidalo spirale. Spiralės atskirtos skersinių rantelių grupėmis. Segės kojelė baigiasi stiliuzuota išraiškinga gyvulio galvute su „plaukais“, akytėmis ir snukučiu (pav. 172). Įvijos buoželės, lankelis, kojelė ir galvutė auksuotos.

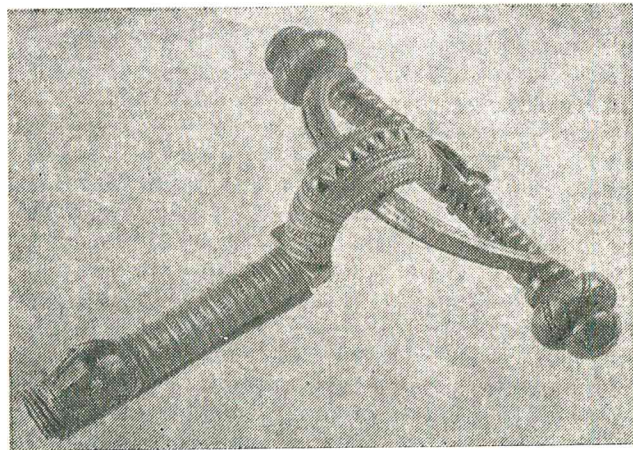
Kapas Nr. 106 aptiktas kapinyno viduryje. 220×80 cm dydžio ir 35 cm gylio nuo dabartinio žemės paviršiaus stačiakampėje duobėje rasti 45—50 m. vyro griaučiai. Mirusysis palaidotas galva į šiaurės vakarus (300° kryptimi) aukštielninkas, ant krūtinės sudėtomis rankomis, ištiestomis kojomis (pav. 173). Minėta segė gulėjo po dešiniu dubenkauliu. Kairėje juosmens pusėje aptikta liekanų išilgai padėto odinio diržo su geležine sagtimi ir žalvariniu galo apkalu, apkaustytu alaviniais ir žalvariniais apkalėliais. Skersai kairio dubenkaulio odinėse makštyse gulėjo peilis kaulinėmis ornamentuotomis kriaunomis. Prie jo geležtės buvo gintaro karolis-amuletas. Greta kairio šlaunikaulio aptiktas 36,6 cm ilgio kovos peilis, padėtas rankena prie juosmens. Galbūt peilis buvo prisegtas prie diržo, ir abu drauge įdėti į kapą. Ant kairės blauzdos rastas įmovinis kirvis. Pagal inventorių kapas datuotinas apie 500 metus.

Antra žalvarinė lankinė zoomorfinė segė didesnė: 12,5 cm aukščio, įvija 12,8 cm ilgio. Įvijos baigiasi aguonos pavidalo buoželėmis. Lankelis ir kojelė pusapvalio skersinio pjūvio. Lankelis yra paplatintas, ir toje vietoje išlieta „gaidžio skiauterė“. Lankelis ir kojelė ornamentuota skersinių rumbelių poromis ir taškučių eilėmis tarp jų. Galvutė ne tokia išraiškinga: snukutis smailėja, jo galas ornamentuotas brūkšneliais, akytes juosia taškučių apskritimas (pav. 174).

Kapas Nr. 107 buvo greta kapo Nr. 106. 50—55 m. vyrui iškasta stačiakampė 240×85 cm dydžio duobė. Kapas rastas jau 30 cm gylyje. Mirusysis palaidotas galva į šiaurės vakarus (290° kryptimi) aukštielninkas, rankos sudėtos ant krūtinės ir juosmens, kojos ištiestos (pav. 175). Skersai krūtinės gulėjo minėta segė, kairėje juosmens pusėje — 2 peiliai, sudėti vienas ant kito. 38,3 cm ilgio kovos peilis buvo odinėse makštyse, puošose žalvariniais apkaustėliais ir su tūtelės pavidalo makštų angos apkalu, ties šlaunikauliu rasta ovali geležinė diržo sagtis, prie kairio kelio — pentinis kirvis.

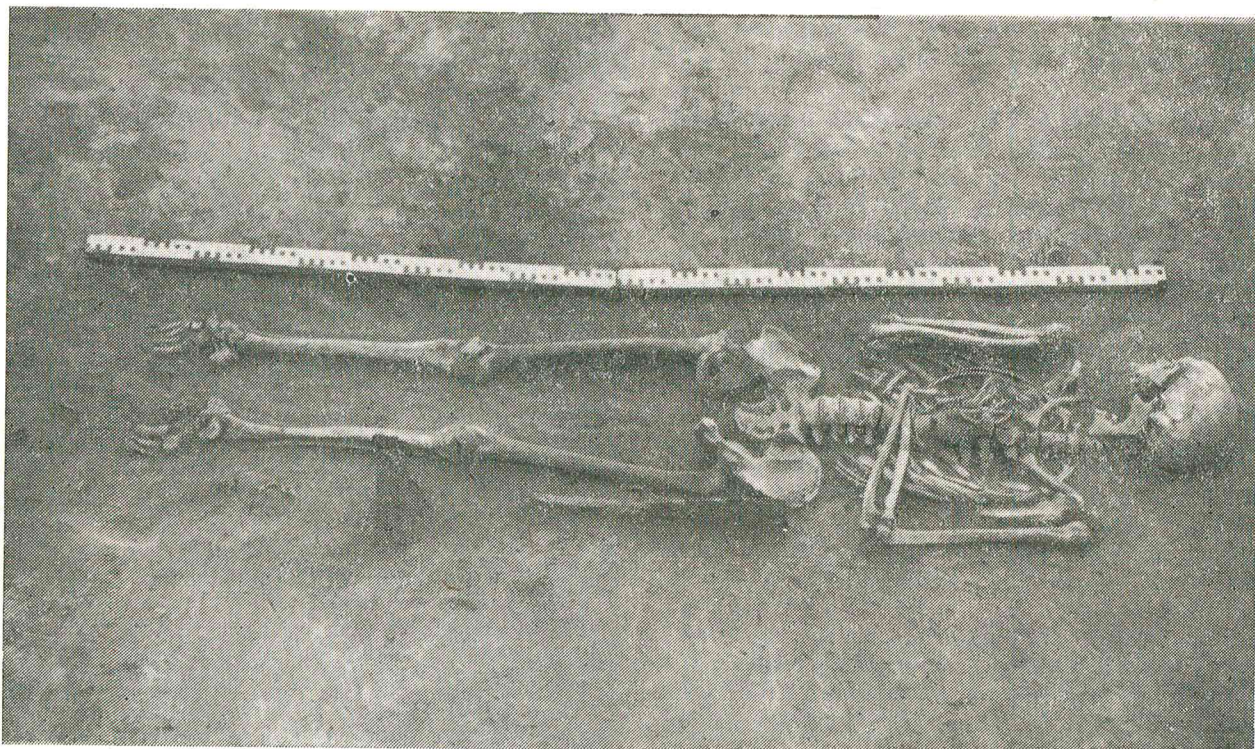
173 pav. Kapas Nr. 106

174 pav. Žalv. lankinė segė zoomorfine kojele iš kapo Nr. 107

Šis kapas vienalaikis su kapu Nr. 106 ir datuotinas V a. pabaiga—VI a. pradžia.

V—VI a. lankinių segių zoomorfine galvute puošta kojele Lietuvoje aptikta nedaug. Dabar

175 pav. Kapas Nr. 107

turimais duomenimis,—10. Tai atsitiktinė segė iš Pagrybio, Šilalės raj. [Kazakevičius V., 1983, pav. 5 : 2; LLM, 1958, pav. 321], Rubokų, Šilutės raj., kapo Nr. 41 [Bezenberger A., 1909, pav. 145; Åberg N., 1919, pav. 64; Gaerte W., 1929, pav. 217 : e; LAB, 1961, pav. 239], Jauneikių, Joniškio raj., kapų Nr. 390 ir 466 [Vaškevičiūtė I., 1978, pav. 1, 2], Lazdininkų, Kretingos raj., kapų Nr. 116 ir 117 [Rickevičiūtė K., 1984, pav. 1, 2] ir Vidgirių, Šilutės raj., kapo Nr. 2 [Šimėnas V., 1988, p. 96, pav. 11].

Latvijoje aptiktos taip pat tik kelios šio tipo segės. Jų rasta atsitiktinai Krustpilyje, Jekabpilio raj. Viena labai panaši į Jauneikiuose rastąją [LA, 1974, p. 158, lent. 42 : 2]. Sidabrinė auksuota segė aptikta Geistautų, Liepojos raj., kape Nr. 2. Jame buvo sidabrinė antkaklė plonėjančiais galais, daugiakampiu lankeliu, žalvarinė sidabruota segė vėduokline kojele, žalvarinė storagalė apyrankė, vienašmenis kalavijas, diržo su geležine sagtimi liekanų, miniatiūrinis molinis puodelis ir rago dalis [LA, 1974, lent. 40 : 16—27]. Ši segė turi analogijų buv. Rytų Prūsijos archeologinėje medžiagoje ir laikoma atgabenta iš ten [LA, 1974, p. 158]. Panašios, greičiausiai taip pat importinės žalvarinės segės dalis atsitiktinai rasta Uošbiržės, Talų raj., kapinyne.

Daugiau tokių segių žinoma į pietvakarius

nuo Lietuvos plytinčiose vakarų baltų žemėse. Aptardamas Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpio buv. Rytų Prūsijos gyventojų materialinę kultūrą, Nilsas Obergas (Åberg) (1888—1957) aprašė ir ten rastas lankines zoomorfines seges [Åberg N., 1919, p. 93—97, pav. 127—131]. Nemaža prūsų genčių segių yra sidabrinė, kartais pasitaiko auksuotų, rečiau—žalvarinių, su mažomis labiau nei Lietuvos ir Latvijos segių stilizuotomis galvutėmis. Segių geometrinis ornamentas sudėtingesnis, jos puoštos ir spiralėmis. Šių segių rasta Daumen kapinyne kapuose Nr. 38 ir 150 [Heydeck J., 1895, lent. IX : 2, XI : 9; Oxenstierna E. C. G., 1940, pav. 18, 19], Gr. Waldeck [Åberg N., 1919, pav. 129], Rambyno apylinkėse (Oxenstierna E. C. G., 1940, pav. 41) ir Schlakalken kapinyne kape Nr. 25 [Åberg N., 1919, pav. 130]. Jos ornamentuotos spiralės motyvais, išskyrus segę iš Daumen kapo Nr. 150. Ši puošta skersinių rantelių grupėmis, neišraiškina, visiškai stilizuota galvute [Oxenstierna E. C. G., 1940, pav. 39]. Kape kartu buvo 5 sidabrinės sagtys ir 2 dirželių galų apkalai, sidabrinis pentinas ir peilis [Heydeck J., 1895, p. 65—66, lent. V : 7, 9, VI : 9—11]. Schlakalken kapinyne segė rasta kartu su keturkampiu apkalu [Åberg N., 1919, p. 96]. Neornamentuota lankinė zoomorfinė segė žinoma iš Sensburg kapinyne [Åberg N., 1919, pav. 127]. Ji vienintelė

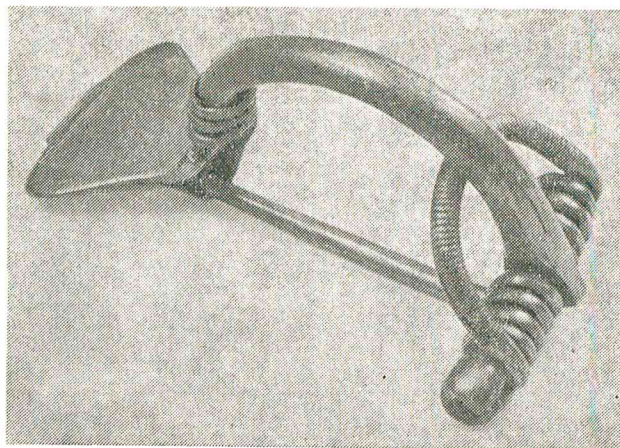
iš buv. Rytų Prūsijos su mažiau stilizuota galvute, panašia į Plinkaigalio kapinyno kape Nr. 106 rastąją.

3 žalvarinės lankinės zoomorfinės segės aptiktos Elande (Švedija). Jos iš Henstorpo, Algotstrumo apylinkės, Skogsbiaus, Torlundos apylinkės, ir Smedbiaus, Smedbiaus apylinkės. Pirmosios 2 saugomos Kalmaro krašto muziejuje (KLM 1458, 4950), trečioji — Stokholmo valstybiniame istorijos muziejuje (SHM 1304 : 1845 : 22). Jų galvutės panašios į Plinkaigalio segių, tačiau skiriasi ornamentais. Šios segės rastos atsitiktinai ir pagal analogijas datuojamos 374/400—525/575 metais. Tokiu pat spiralės motyvu puošta segė iš Greborgo, Elande (Åberg N., 1953, pav. 107), panašiu — iš Altenerdingo, Vokietija, VI a. pirmosios pusės moters kapo Nr. 421 [Werner J., 1970, lent. 9 : 1]. Joachimo Vernerio (Werner) nuomone, ji pateko iš buv. Rytų Prūsijos arba Lietuvos pajūrio [Werner J., 1970, p. 78].

Peržvelgus Rytų Pabaltijo ir Skandinavijos lankines zoomorfines seges ir lyginant jas, išsiskiria 2 jų paplitimo sritis: pirmoji — šiaurinė baltų teritorija (Lietuva ir Latvija), antroji — pietinė (buv. Rytų Prūsija). Lietuvos ir Latvijos segės puoštą labai paplitusiu vietiniu ornamentu [Puzinas J., 1938, lent. XLIII]. Segių galvutės mažai stilizuotos, išraiškingos. Pietinės srities segių ornamentas sudėtingesnis, galvutės labiau stilizuotos. Šiaurinei sričiai reikia skirti Plinkaigalio kapinyno segę iš kapo Nr. 107. Ji, be abejo, vietinė. Analogiška yra iš Rubokų kapo Nr. 41. Kape Nr. 107 rastoji artimesnė pietinės srities segėms, tačiau, regis, turėtų būti pagaminta vakarinėse Baltijos jūros pakrantėse. Tai rodo spiralės ornamentas, kuriuo puošta segė iš kapo Nr. 106, kai kitų buv. Rytų Prūsijos segių spiralės motyvas yra tik sudėtinė ornamento dalis. Pietinei sričiai V. Šimėnas skiria ir Vidgirių segę.

Lankinės segės trikampe kojele. Plinkaigalio kapinyno 27 kapuose rasta 30 tokių segių, dar 7 aptiktos atsitiktinai. Jų buvo 13-oje vyrų, 11-oje moterų ir 3-uose vaikų kapuose. Iš 37 segių trikampe kojele 4 sidabrinės, 4 geležinės, kitos žalvarinės. Jos 5,2—11,1 cm aukščio, su 2,6—9,7 cm ilgio įvija ir 2,1—7,5 cm pločio kojele. Vyrauja segės prilenkta užkaba (pav. 176), tik kapuose Nr. 154, 342 ir 354 rasta jų lieta užkaba. Absoliučios daugumos įvijų buoželės daugiakampės, rečiau būna iš dvigubų žiedelių. Kape Nr. 54 rasta segė pusrutulio formos buožele. Lankelis daugiakampio, apskrito, ovalaus skersinio pjūvio, tik segės iš kapo Nr. 148 — stačiakampio pjūvio.

Segių ornamentas labai kuklus, dažniau puošiama tik kojėlė. Jos pakraščiais būna įrėžtos 1 ar 2 lygiagrečios linijos, kai kada — zigzaginė

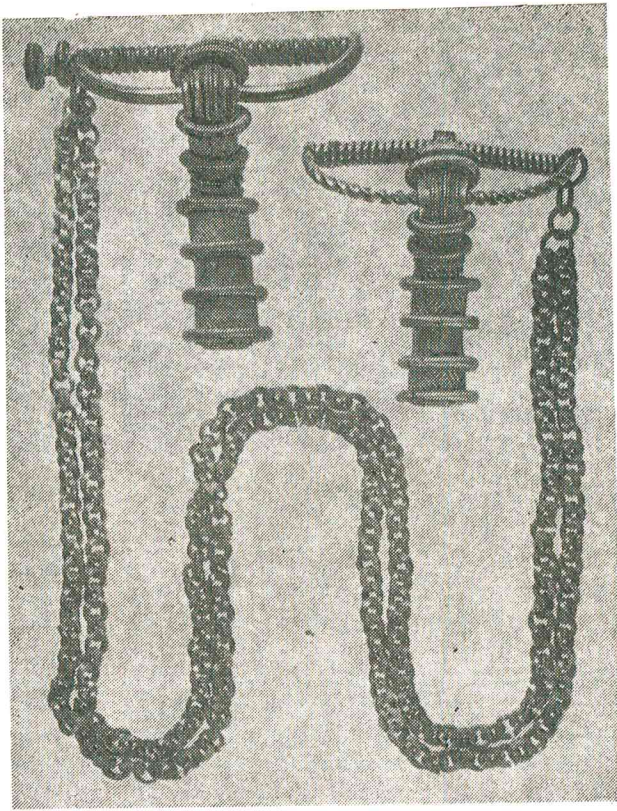
176 pav. Sid. lankinė segė trikampe kojele iš kapo Nr. 54

linija arba smulkių įkartėlių eilė. 1979 m. atsitiktinai rastos segės kojėlė per vidurį papuošta zigzagu. Retai ornamentuojamas lankelis. Antai moters kape Nr. 4 rastos segės lankelio viršus ties įvija papuoštas įstrižai susikertančiomis linijomis ir išilgai lankelio išdėstytomis keletu akyčių. Vyro kape Nr. 148 aptiktos segės lankelis per vidurį ornamentuotas dvigubų, kojėlės pakraščiai — viengubų akyčių eile. Ši 45—50 m. vyro kape rasta segė yra didžiausia iš Plinkaigalio kapinyno šio tipo segių: 11,1 cm aukščio, su 9,7 cm ilgio įvija, kurios galus puošia dvigubi lygūs žiedeliai (pav. 167 : 5). Kiek neįprasta jos vieta kape — rasta ant kairio raktikaulio, šalia gulėjo dar 3 nedidelės žalvarinės įvijos. Juosmens srityje, kairėje rasta žalvarinė sagtis, ant kairio dubenkaulio buvo peilis, o ant dešinio šlaunikaulio — pentinis kirvis. Mirusysis palaidotas 220×70 cm dydžio ir 100 cm gylio duobėje, aukštiekninkas paguldytas į 200×50 cm dydžio karstą, galva į šiaurę. Kape duobės dugne buvo 10 akmenų.

Retai ornamentuojamas ir įvijos lankelis. Ant jo randama smulkių įkartėlių eilių arba akyčių (k. Nr. 2). Dažniausiai jis būna lygus, nepuoštas, daugiakampio ar apskrito skersinio pjūvio.

Lankinės segės trikampe kojele — būdingas V—VI a. lietuvių ir latvių genčių papuošalas. Daugiausia jų aptikta vidurio ir šiaurės Lietuvoje. Rečiau jas nešiojo rytų ir pietų Lietuvoje. Vakarų Lietuvos archeologijos paminkluose pasitaikė labai retai [LAA, 1978, p. 42]. Šios segės būdingos Latvijos vakarų, šiaurės ir vidurio regionams [Moora H., 1938, p. 156]. Pavienių aptikta ir kitur [Urtāns V., 1979, p. 84, pav. 14 : 5]. Keletas jų rasta Estijos lobiuose [Moora H., 1938, p. 157; Аун М., 1985, рис. 2 : 2].

Be Plinkaigalio, segių trikampe kojele daugiausia aptikta gretimame Pašušvio kapinyne — 21. Veršvų kapinyne jų buvo 5 kapuose, Ragi-

177 pav. Lankinės žieduotosios segės iš kapo Nr. 115

nėnuose, Radviliškio raj., ir Riklikuose, Anykščių raj.,—po 4 ir t. t. Tad Lietuvoje jau rasta daugiau kaip 100 šių segių bent iš 30 archeologijos paminklų [LAA, 1978, p. 24].

Lankinės žieduotosios segės. Pagal gausumą jos trečios Plinkaigalyje. 20 kapų (Nr. 46, 50, 55(2), 63, 70, 91, 115(2), 123, 139, 163, 176, 183, 194, 213, 214, 224(2), 227, 327, 351, 357) buvo 23 šios segės ir dar 4 aptiktos atsitiktinai. 3 iš jų sidabrinės, 24 — žalvarinės. Šias seges labiau mėgo nešioti Plinkaigalio moterys; rasta 10 jų kapų. Vyrų puošėsi rečiau, šių segių aptikta 7 kapuose. Viena rasta naujagimio kape Nr. 214, kita — 7,5—8 m. vaiko kape Nr. 46 ir trečia — nenustatytos lyties 16—18 m. paauglio kape Nr. 213.

Plinkaigalio žieduotosios segės 6,3—11,1 cm aukščio, su 6,8—12,4 cm ilgio įvija, kurių galuose yra lygių arba rantytų žiedelių poros. Įvijos lankelis apskritas, rečiau daugiakampio skersinio pjūvio, paprastai nepuoštas. Ant jo ir kojelės uždėta 4 poros žiedelių, tarp kurių yra sidabrinė arba žalvarinė plokštelė, ornamentuotą tinkleliu (pav. 177).

Plinkaigalio seges galima suskirstyti į 2 pogrupius. Pirmąjį sudarytų chronologiškai ankstesnės, datuotinos V a. viduriu, grakštesnės, siauru lankeliu ir kojele. Tokios aptiktos 2 segės.

Viena iš jų, sidabrinė, buvo vyro kape Nr. 50. Ji 10,7 cm aukščio, 9,7 cm ilgio įvija, nulūžusiomis buoželėmis. Įvijos lankelis daugiakampio skersinio pjūvio, 0,34 cm storio. Segės lankelis 0,8 cm pločio (pav. 167 : 3). Ji rasta juosmens dešinėje drauge su žalvarine sege trikampėje kojele ir daugybe kitų daiktų. Antra segė, taip pat sidabrinė, aptikta senesnio nei 55 m. vyro kape Nr. 327. Ji 8,1 cm aukščio, nulūžusia viena buožele. Įvija be buoželės 7,5 cm ilgio. Įvijos lankelis apskritas, 0,3 cm storio ir 0,8 cm pločio. Segė rasta drauge su sidabrine antkakle su kilpele ir kabliuku, sidabrine ovalia diržo sagtimi, kovos peiliu, įmoviniu kirviu, galastuvu ir gintaro karoliu-amuletu (pav. 121 : 3).

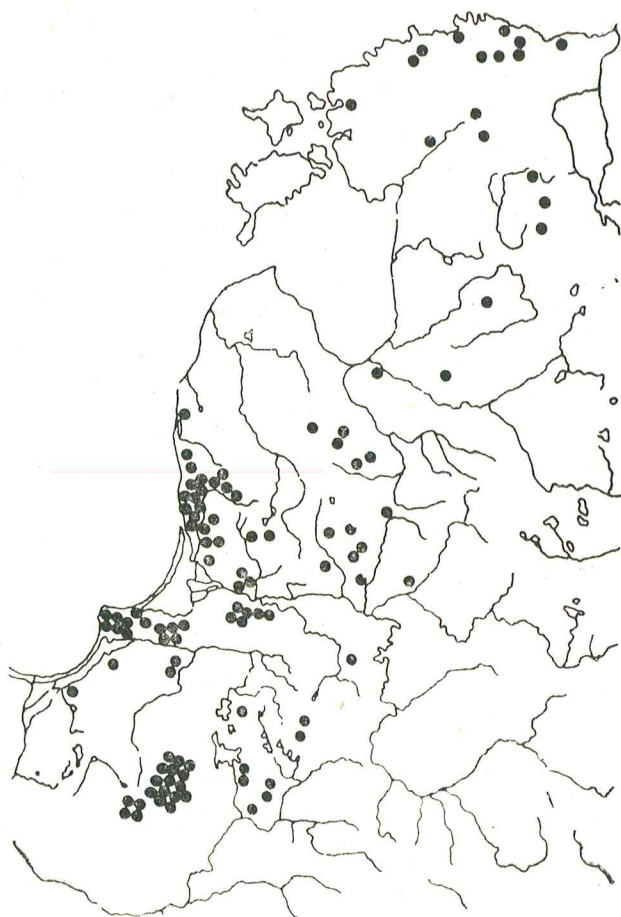
II pogrupiui skiriamos segės datuotinos V a. antrąja puse—VI amžiumi. Jos masyvesnės, su lankeliu, iki 1,5 cm pločio. Kai kurios, pvz., iš kapų Nr. 224, 227, dar grakščios, datuotinos V a. antrąja puse, o kitos, masyvios, plačiu lankeliu ir kojele, jau VI amžiaus.

Moterų kapuose Nr. 55 ir 115 aptiktos 2 žalvarinės (k. Nr. 55) ir žalvarinė bei sidabrinė (k. Nr. 115) segės, sujungtos grandinėmis (pav. 177).

Kape Nr. 55 230×96 cm dydžio ir 45 cm gylio duobėje aptikti senesnės nei 55 m. moters griaučiai. Ant kaklo uždėtas 53 gintaro, 1 mėlyno su baltais taškais stiklo ir 6 alavo karolių vėrinys. Juosmens dešinėje aptiktos 2 žalvarinės žieduotosios segės, sujungtos 72 cm ilgio dviguba įstrižai krūtinės ištiesta grandinėle. Ant abiejų rankų užmautos žalvarinės storagalės apyrankės ir 5 žiedai: ant dešinės — 3 juostiniai, ant kairės — įvijinis ir juostinis. Juosmens srityje kairėje aptikta žalvarinė žiedinė įvija, po dešiniu dubenkauliu — dar 2 gintaro karoliai, ties kairiu blauzdikauliu buvo yla. Kapas datuotinas VI amžiumi.

Turtingame jaunos moters kape Nr. 115 sidabrinė ir žalvarinė segės sujungtos 54 cm ilgio žalvarine grandinėle (pav. 177). Pagal kitas gausias įkapes kapas skirtinas taip pat VI amžiumi.

Lankinių žieduotųjų segių Lietuvoje aptinkama dažnai. Dabar turimais duomenimis, daugiau kaip 60 archeologijos paminklų rasta apie 190 [LAA, 1978, p. 39—42]. Maždaug 100 jų datuojama V—VIII amžiumi. V—VI a. vidurio ir vakarų Lietuvoje jos buvo ypač populiarios drabužių papuošalas. VII—VIII a. kiek pakitusios žieduotosios segės lieka madingos tik vakarų Lietuvoje, be to, keičiasi jų paskirtis — pradedama segti moterų galvos dangą. Kai kuriuose kapinyuose jų randama po keliolika. Antai 16 žieduotųjų segių aptikta šalia Plinkaigalio buvusiam Pašušvio kapinyne [LAA, 1978, p. 41—42; Kowalski J. M., 1981, p. 52, 54, lent. 1 : 10], 10 segių žinoma iš Kiauleikių, 9 — iš Lazdinin-

178 pav. Lankinių žieduotųjų segių paplitimas Rytų Baltijos valstybėse (pagal E. Šturmą su autoriaus papildymais)

kų, 7 — iš Reketės, po 5 rasta Laiviuose, Rūdaičiuose, visi Kretingos raj., Lumpėnuose, Šilutės raj., Veršvuose, po 4 — Anduliuose ir Aukštikiemuose, Klaipėdos raj. Pavienių pasitaikė ir kitur Lietuvoje [LAA, 1978, p. 41—42, žem. 26]. Užpelkiuose, Plungės raj., rasta sidabrinė žieduotoji segė buvo papuošta auksinėmis plokštelėmis [Puzinas J., 1938, pav. 62 : 5; Moora H., 1938, p. 140; LLM, 1958, pav. 302; LAB, 1961, pav. 230].

Žieduotųjų segių randama ir Latvijoje, tačiau ne taip gausiai kaip Lietuvoje [Moora H., 1938, p. 132—144; LA, 1974, p. 152, lent. 42 : 4], aptinkama Estijos lobiuose [Moora H., 1938, p. 136—138; EE, 1982, p. 294, pav. 195 : 5, lent. XVI; Аун М., 1985, рис. 1 : 4, 2 : 3] (pav. 178), Suomijoje [Kivikoski E., 1973, p. 41, lent. 24 : 197, 198]. Tyrinėtojų spėjimu, čia jos pateko iš baltų genčių teritorijos per prekybinius bei kultūrinius ryšius.

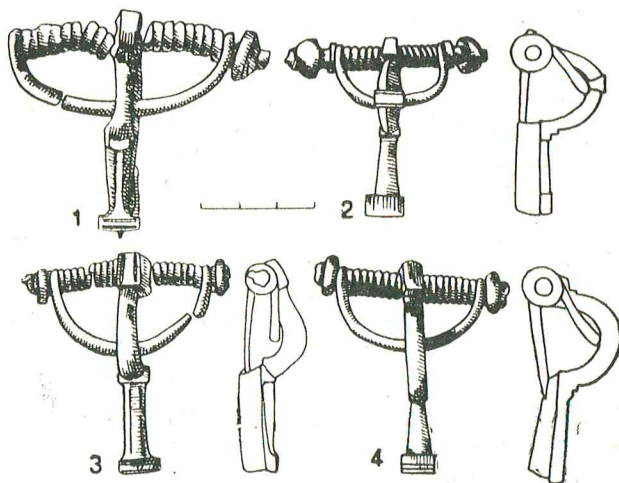
Daugiausia žieduotųjų segių aptikta buv. Ry-

tų Prūsijoje [Åberg N., 1919, p. 12—28, 151—157, žem. I; Tischler O., 1902, lent. III : 15, 26; Gaerte W., 1929, p. 265, 267, pav. 210 : a, c; Šturms E., 1950, pav. 1; Okulicz J., 1973, p. 483]. Kai kurios puoštos tinkleliu ornamentuotomis auksinėmis plokštelėmis [Tischler O., 1902, lent. III : 26].

Plinkaigalio kapinyno žieduotąsias seges pagal N. Obergo (1919 m.), Hario Moros (Moora) (1938 m.), A. Tautavičiaus (1978 m.) klasifikaciją reikia skirti II ir III grupei.

Lankinės segės kryžine kojele. Jų rasta kapuose Nr. 88, 140, 177 ir 326. Segės 5—6,1 cm aukščio, 5,4—5,5 cm ilgio įvija, kurios gale uždėta po lygų žiedelį arba pusapvalę buoželę. Įvijos lankelis apvalus, segių liemenėlis taip pat apvalus arba ovalaus skersinio pjūvio. Užkaba lieta. Kojelės gale yra nedidelė — nuo 0,8 iki 1,1 cm ilgio — kryžma. Dėl to segės taip ir pavadintos. Ant kojelės ties lankeliu yra dar vienas tarsi laiptelis ar jo užuomazga (pav. 179). Šių segių aptikta 6,5—7 m. vaiko kape Nr. 88, 25—30 m. moters kape Nr. 177, neaiškaus amžiaus moters kape Nr. 140 ir neaiškios lyties bei amžiaus asmens kape Nr. 326. Kapas suardytas. Segė iš jo nuo kitų skiriasi tuo, kad ant liemenėlio vidurio yra antra kryžma.

Plinkaigalio lankinės segės kryžine kojele ornamentuotos labai menkai. Antai segės iš kapo Nr. 88 kojelė ties liemenėliu ir kryžma papuošta skersinėmis linijomis. Toks pat kuklus ir kitų segių ornamentas. Pagal kitus daiktus — žalvarines storagales apyrankes (k. Nr. 140), žalvarinę ovalią sagtį su kryžma ant liežuvėlio (k. Nr. 88), žalvarinę įvijinę apyrankę (k. Nr. 326), pjautuvą atriestu smaigaliu (k. Nr. 140) — jos skiriamos VI amžiui.

179 pav. Lankinės segės kryžine kojele: 1 — k. Nr. 140, 2 — k. Nr. 326, 3 — k. Nr. 177, 4 — k. Nr. 88

Šių segių Lietuvoje negausu. Daugelis jų randama respublikos vakaruose, pavienių pasitaiko ir vidurio bei pietų Lietuvoje. Žinoma iš Aukštikiemių ir Laistų, Klaipėdos raj. [Åberg N., 1919, p. 121], Rubokų [Bezzenberger A., 1909, p. 174; Åberg N., 1919, p. 121], Skomantų, Klaipėdos raj., Pagrybio, Pašušvio, Glitėnų, Panevėžio raj. [Puzinas J., 1938, p. 260; LAB, 1961, p. 331], Vilkiautinio, Varėnos raj. [Krukowski S., 1913, pav. 1; Baltowie..., 1981, pav. 54].

Keletas segių kryžine kojele aptikta Latvijos vakaruose [LA, 1974, p. 158]. Viena iš jų rasta Kapsėdės, Liepojos raj., kapinyne [RK, 1896, lent. 5 : 6], kita žinoma iš Puopos Mežo kapinyne [LA, 1974, lent. 40 : 7], trečia — iš Rucavos Geistautų [LA, 1974, p. 158], dar viena rasta Betelių, Jekabpilio raj., kapinyne kape Nr. 27 [Šnore E., 1979, p. 80, pav. 13 : 2].

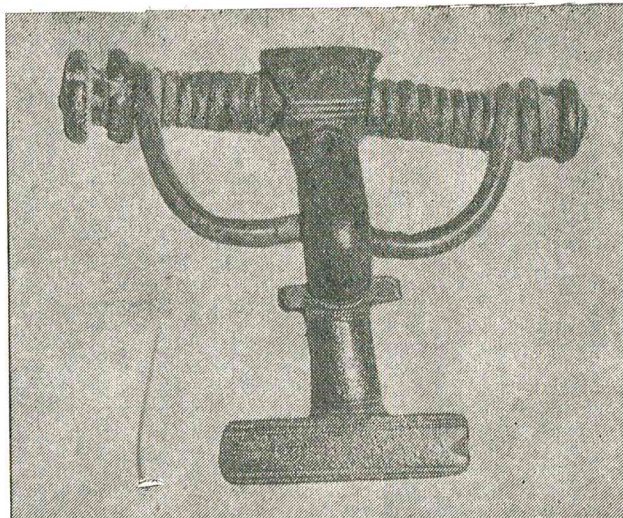
Šių segių paplitimo teritorija ir svarbiausi gamybos centrai bus buvę buv. Rytų Prūsijoje. Čia jų rasta apie 150 [Åberg N., 1919, p. 120—124, žem. VII], kai kuriuose kapinyuose — po keliolika. Antai 15 segių kryžine kojele aptikta Klein Puppen, po 10 — Korjeiten ir Popelien kapinyuose [Åberg N., 1919, p. 121]. Pavienių pasitaikė ir Švedijoje, Gotlande, kur jų pateko iš rytinių Baltijos jūros pakrančių [Nerman B., 1935, p. 70, lent. 37 : 376—378].

Lankinės laiptelinės segės. Jų rasta 3 Plinkaigalio kapuose: Nr. 19, 228 ir degintiniame kape Nr. G. Segės 5,3—6,9 cm aukščio, įvija 6,5—7 cm ilgio, baigiasi dvigubais lygiais arba rantytais žiedeliais. Įvijos lankelis rombo arba šešiakampio skersinio pjūvio. Segės liemenėlis pusapvalio arba trikampi skersinio pjūvio. Ant kojėlės ties lankeliu ir jos gale yra 2 nevienodo ilgio laipteliai, nuo kurių ir kilo pavadinimas. Laipteliai nuo 1,4 iki 4,7 cm ilgio (pav. 180). Užkaba lieta.

Segės ornamentuotos taip pat kukliai. Antai jaunos moters kape Nr. 19 rastos segės apatinio laiptelio pakraščiuose įrėžtos dvigubos linijos, žiedeliai rautyti. 30—35 m. vyro kape Nr. 228 segės paviršius puoštas smulkių taškučių eilėmis. Segės iš degintinio vyro kape Nr. G kojėlė ir apatinis laiptelis ornamentuoti skersiniais brūkšneliais.

Lankinių laiptelinių segių Plinkaigalio kapinyne kapuose aptikta kartu su žalvarine balneline antkakle, pakaušio įvija su kabučiais, žalvarinėmis įvijnėmis apyrankėmis (k. Nr. 19), masyvia sidabrine antkakle tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku (k. Nr. 228) ir ietigaliais lauro lapo pavidalo plunksna (k. Nr. 228, G) bei kitais radiniais. Pagal juos kapus ir laiptelines seges galima datuoti VI a. pabaiga—VII amžiumi.

Šios segės yra išriedėjusios iš segių kryžine kojele. Jų paplitimo arealas ir gamybos centrai

180 pav. Lankinė laiptelinė segė iš kape Nr. 19

iš dalies sutampa. Laiptelinių segių aptikta Lietuvos vakarų, vidurio ir šiaurės rajonuose. Minėtinos 4 segės iš Vilkyčių, Šilutės raj. [Åberg N., 1919, p. 128], 3 — iš Dreizių, Klaipėdos raj. [Puzinas J., 1938, p. 260, pav. 63 : 8, 9; LAB, 1961, p. 331, pav. 235 : 1, 2], pavienių žinoma iš Rūdaičių, Linksmėnų-Kurmaičių, visi Joniškio raj. [Puzinas J., 1938, p. 260, pav. 63 : 5], Sauginių [Merkevičius A., 1984, p. 55, pav. 18 : 3], Kaštaunalių, Šilalės raj. [Vaitkunsienė L., 1984a, p. 87, pav. 15 : 3], ir iš kitur.

Lankinių laiptelinių segių randama ir Latvijos kapinyuose [LA, 1974, p. 158, lent. 41 : 24, 42 : 1].

Vakarų baltų genčių teritorijoje jų aptikta daugiau kaip 50. Analogiškų Plinkaigalio segėms vien tik Kellaren kapinyne rasta 20, Daumen kapinyne kapuose buvo 11 [Åberg N., 1919, p. 128, žem. VII].

Tolesnę lankinių laiptelinių segių raidą atspindi VIII—XII a. laiptelinės segės, labai paplitusios baltų gyventose rytinėse Baltijos jūros pakrantėse [Åberg N., 1919, p. 128, žem. VII; Gaerte W., 1929, p. 290, pav. 215 : e—g, 216; LAB, 1961, p. 475, pav. 342; LAA, 1978, p. 45—47, žem. 32; LA, 1974, p. 190, 216, lent. 48 : 15, 58 : 18, 22].

Plinkaigalio kapinyne lankinės laiptelinės segės yra šio tipo ankstyvosios formos.

Lankinės skliutakojės segės. 1 rasta degintiniame vyro kape Nr. E. Išliko apdegusios segės viršutinė dalis — 10,3 cm ilgio įvija su dvigubais žiedeliais ir kūgeliu viename gale. Įvijos lankelis apvalus, ornamentuotas įkartomis. Taip pat išliko keturkampio skersinio pjūvio segės liemenėlio dalis. Kojėlė nudegusi. Kapas datuotinas VII amžiumi. Kitos segės liekanų aptikta atsitiktinai.

Lietuvoje skliutakojų segių rasta nedaug. Dabartiniais duomenimis, turime apie 30 iš 26 kapinynų. Daugiausia jų rasta Žemaitijoje ir šiaurės Lietuvoje [LAA, 1978, p. 43—44, žem. 29]. Kapinyne dažniausiai būna po vieną. Tik tai Kaštaunaliuose rastos 3 tokios segės (k. Nr. 2, 6, 18) [Vaitkunskienė L., 1984a, p. 87, pav. 16]. Paskutiniaisiais metais lankinių skliutakojų segių aptikta Krūvanduose, Kauno raj. [Jovaiša E.,

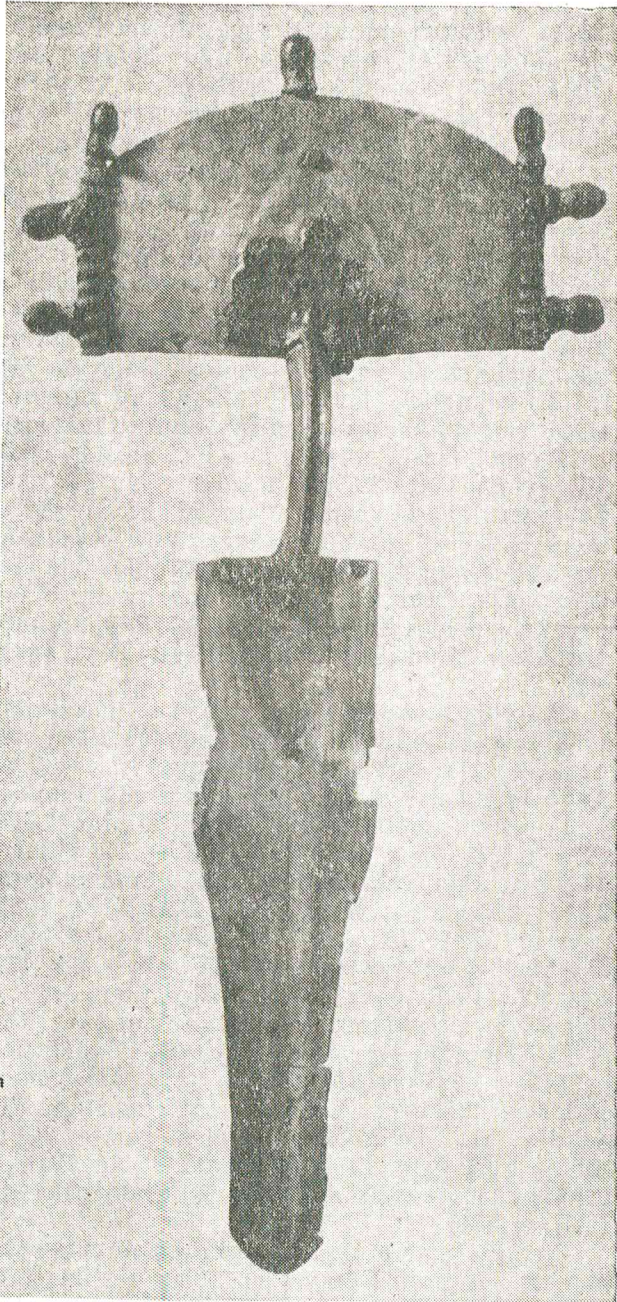
Baublys A., 1980, p. 88], 2 Seredžiuje, Jurbarko raj. [Urbanavičius V., 1986, p. 73], Žviliuose, Šilalės raj. [Vaitkunskienė L., 1986, pav. 13]. Visos jos skirtinos VII amžiui. Kai kurios gali būti dar ir VIII a. pradžios.

Skliutakojų segių nedaug ir Latvijoje [LA, 1974, p. 157, pav. 64]. Kai kurios skiriamos VIII a. pirmajai pusei [Urtāns V., 1962, p. 52, 53, lent. IV : 1, 2]. Vakarų baltų teritorijoje šių segių nerasta.

Segė su plokštelėmis galuose aptikta kape Nr. 144. Ji pagaminta iš sidabro, žalvario ir geležies; 21,5 cm aukščio, su 2 geležinėmis įvijomis ir žalvariniu rėmeliu joms laikyti. Įvijas dengia netaisyklinga pusiau apskrita $8 \times 4,3$ cm dydžio sidabrinė plokštelė. Jos kraštų žalvarinės juostelės puoštos tarsi bangelėmis, o pakraščiais simetriškai išdėstytos ir pritvirtintos 7 žalvarinės profiliuotos buoželės. Ant plokštelės 3 kniedėmis priknydyta žalvarinė lapelio pavidalo dekoratyvinė plokštelė. Ji ornamentuota, vizualiai mažinanti sidabrinės plokštelės dydį, slepianti jos lygumą. Segės lankelis trikampio skersinio pjūvio, viršuje puoštas įstrižai rantyta žalvarine vielute, kuri prispausta dekoratyvinėmis plokštelėmis. Kojelė taip pat sidabrinė, plonos skardos, 12,75 cm ilgio, profiliuoto kastuvėlio pavidalo. Iš kitos pusės ji sutvirtinta siaura žalvarine juoste. Ant kojelės prie lankelio taip pat buvusi 3 kniedėmis priknydyta antra žalvarinė lapelio pavidalo plokštelė greičiausiai su tokiu pat ornamentu, tik ji neišlikusi (pav. 181).

Kapas Nr. 144 aptiktas rytinėje kapinyno dalyje. 0,4 m gylio duobėje rasti 45—50 m. vyro griaučiai. Mirusysis palaidotas aukštieilninkas, sudėtomis ant krūtinės rankomis, ištiestomis kojomis, galva į vakarus. Duobės dugne šalia griaučių aptikti 4 akmenys: $18 \times 14 \times 15$, $18 \times 18 \times 16$, $30 \times 20 \times 18$ ir $36 \times 22 \times 20$ cm dydžio. Skersai krūtinės gulėjo segė, o prie jos viršutinės plokštelės — didelis gintaro karolis-amuletas (pav. 182). Jis galėjo būti pririštas prie segės įvijos arba buoželės. Sege buvo susėgtas viršutinis drabužis ar drobulė, nes dešinės plaštakos kaulai gulėjo po segės kojele. Prie dešinio šlaunikaulio rasti 2 peiliai, padėti smaigaliu į kojūgalį. Vienas, apie 25 cm ilgio, matyt, buvo ginklas, kitas, maždaug 12 cm ilgio, tikriausiai — darbo įrankis. Tiksliai datuoti šį kapą pagal dirbinius negalima. Reikia remtis tokiomis pat segėmis iš kitų vietų.

Archeologinėje literatūroje jos dar vadinamos segėmis su plokštelėmis galuose, ir skiriamos 2 jų pogrupiai [Амбоз А. К., 1966, c. 77]. Pagal A. Ambrozo klasifikaciją Plinkaigalio segė galėtų būti skiriama antro pogrupio B variantui [Амбоз А. К., 1966, c. 87]. Tačiau šiuo atveju labiau tinka J. Vernerio nurodytas didelių, ly-

181 pav. Sid. segė su plokštelėmis, puošta žalvariu, iš kapo Nr. 144

gių, be inkrustacijų segių tipas, pavadintas Diulavario (Gyulavari), Kosino, Tisaleko (Tiszalök) vietovių vardu [Werner J., 1959, p. 423—424]. Tų segių daugiausia randama Dunojaus vidurpio lygumoje, t. y. dabartinėje Vengrijoje, Juodosios jūros šiaurinėse pakrantėse, t. y. Ukrainoje, Kryme, taip pat Vakarų Europoje. Jų paplitimo arealas beveik sutampa su Atilos laikų hunų gentims priklausiusia teritorija, nors Rytų ir Vakarų Europoje lankinių segių su plokštelėmis galuose aptinkama sporadiškai. Netoli Lietuvos segė su plokštelėmis galuose rasta buv. Rytų Prūsijoje, Hamersdorf vietovėje [Gaerte W., 1929, pav. 218]. Ji labai puošni: auksinė ir inkrustuota brangakmeniais.

Iš archeologinėje literatūroje paskelbtų segių Plinkaigalyje rastajai artimiausia yra segė iš Diulavario (Vengrija). Tokios pat formos abiejų kojelių, panašios ir viršutinės plokštelės bei šoninės buoželės. Skiriasi tik viršutinės plokštelės vidurinė buoželė — stilizuota gyvulio galvutė, nevienodos ir pakraščių ornamentuotos juostelės. Diulavario segės dekoratyvinių plokštelėlių raštas sudėtingesnis, panašus į Taurapilio kunigaikščio kape rastų sagčių ir kalavijo makštų galo apkalo ornamentą [Tautavičius A., 1981, pav. 8, 12; Werner J., 1977, pav. 3 : 3, 4 : 1—2]. Plinkaigalio segės raštas paprastesnis, ją primena Smolino (buv. Čekijos ir Slovakijos Federacinė Respublika) [Tejral J., 1973, pav. 4 : 3] ir Tisaleko (Vengrija) segės [Kazakevičius V., 1983, pav. 22, 23]: panašios formos kojelių, viršutinė plokštelė ir šoninės buoželės. Skiriasi tik ornamentas ir kai kurie kiti dekoratyviniai elementai. Antai Smolino segės viršutinė plokštelė ir kojelių puošta palmetėmis, Tisaleko segės dekoratyviniai lapeliai yra trikampiai. Be to, ornamentuoti ir lankelio kraštai. Abiejų segių viršutinių plokštelėlių vidurinė buoželė yra stilizuotos gyvulio galvutės formos.

182 pav. Segė su plokštelėmis galuose in situ

Diulavario, Kosino, Tisaleko tipo segių Vengrijoje randama V a. antrosios pusės turtingų moterų kapuose. Plinkaigalio segė aptikta vyro kape. Mirusysis ją nešiojo, matyt, dėl didumo. Moterų kapuose tokių didelių segių nepasitaikė. Kape Nr. 144 rastoji turėtų būti patekusi iš Dunojaus vidurpio lygumos, kur jas gamino.

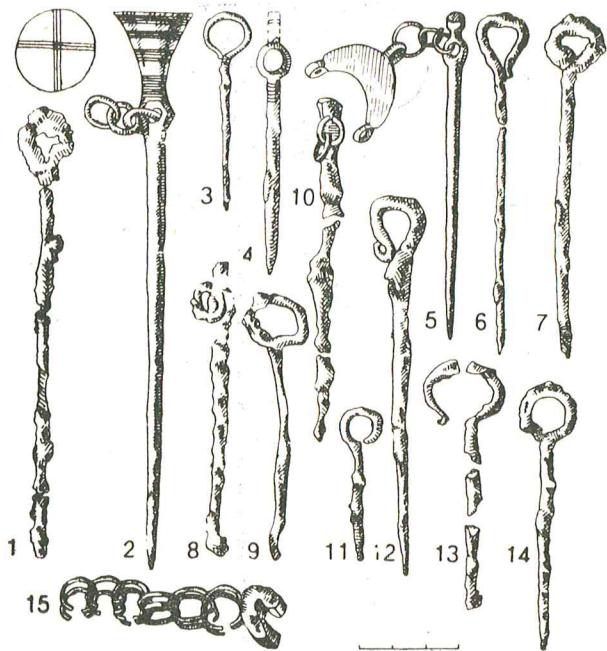
Lietuvoje rastą segę datuoti V a. antrąja pusė vargu ar galima. Nuo jos pagaminimo iki to laiko, kol ji pateko į Lietuvą ir buvo įdėta į kapą, galėjo praeiti bent kelios dešimtys metų. Be to, segė pagaminta iš pigesnių medžiagų; o tai būdinga vėlyvosios šio tipo segėms. Todėl Plinkaigalio segę reikėtų skirti jau V a. pabaigai ar VI a. pradžiai. Tipologiškai ji yra tarpinė tarp Smolino, Diulavario ir Tisaleko segių.

Smeigtukai. Plinkaigalio kapinyne jų daug, bet neįvairūs (pav. 183). 107 kapuose rasti 109 smeigtukai, dar 5 aptikti atsitiktinai. 114 kapinyne rastų smeigtukų galima suskirstyti į 4 tipus: tai žiedinis, lazdeliniai, nuokamieniai ir kryžinis smeigtukai. 6 smeigtukai yra žalvariniai, 1 iš jų dar puoštas sidabru, kiti — geležiniai. Daugiausia jų buvo vaikų kapuose — 64, 4 rasti paauglių, 21 vyro ir 22 moterų kapuose. Dar 2 smeigtukai aptikti degintiniuose kapuose.

Žiedinis smeigtukas rastas labai apardytame 30—35 m. vyro kape Nr. 266. Išliko 7 cm ilgio žalvarinė adata su 0,7 cm skersmens žiedeliu. Adata prie žiedelio ornamentuota skersinių įkartelių grupe. Kilpelės virš žiedelio nėra. Nors šis kapas ir apardytas, tačiau pagal žalvarinės kūginės antkaklės dalį bei įmoninį kirvį datuotinas III a. pabaiga—IV a. (pav. 184).

Žiediniais žalvariniais, rečiau geležiniais smeigtukais Lietuvoje pradėta puošti III a., nešiojo juos dar ir V a. [Michelbertas M., 1986, p. 130]. Jų nelabai daug. Dabar turimais duomenimis, 12-oje vietų aptikta 18 smeigtukų [LAA, 1978, p. 74]. Kiek daugiau jų žinoma iš vidurio Lietuvos kapinynų, pvz., 4 rasti Veršvų kapinyne kapuose Nr. 22, 54, 232 ir 233 [LLM, 1958, pav. 209, 210, 213; LAB, 1961, pav. 141], 2 buvo Upytės kapinyne kapuose Nr. 16 ir 44 [Puzinas J., 1938, pav. 37 : 2], atsitiktinai aptikta Ančiškyje, Graužiuose, Kėdainių raj. [LAA, 1978, p. 75]. Žiedinių smeigtukų pasitaikė Žemaitijos ir šiaurės Lietuvos pilkapiuose, pvz., Noruišiuose ir Paprūdžiuose, Kelmės raj., Šapnagiuose, Šiaulių raj., Šiauduvoje, Šilalės raj., ir kitur [LLM, 1958, pav. 216]. Geležinis rastas Paplėnijos gyvenvietėje, Telšių raj. [Michelbertas M., 1986, p. 130].

Žiediniai smeigtukai tuo pačiu metu buvo paplitę ir Latvijoje [Moora H., 1938, p. 211; LA, 1974, p. 118, lent. 28 : 6], Estijoje [Moora H., 1938, p. 211—212], vakarų baltų teritorijoje [Okulicz J., 1973, pav. 148 : j].

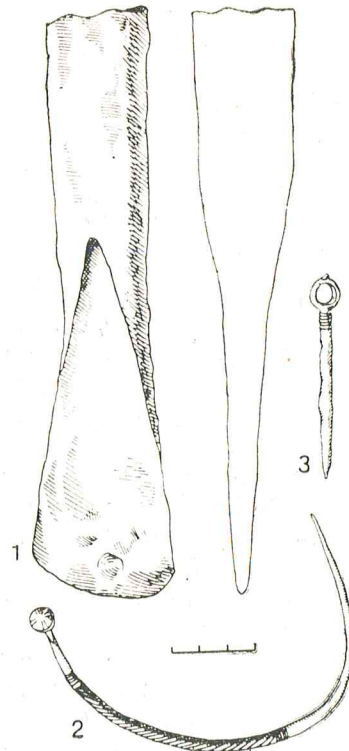
183 pav. Smeigtukai: 1, 3, 6, 7, 9, 11–14 — lazdeliniai, 2, 5, 8, 10 — nuokamieniai, 4 — žiedinis, 15 — smeigtuko galvutės dalis (1 — k. Nr. 247, 2 — k. Nr. 93, 3 — k. Nr. 291, 4 — k. Nr. 266, 5 — k. Nr. 63, 6 — k. Nr. 38, 7 — atsitikt. rastas, 8 — k. Nr. 339, 9 — k. Nr. 259, 10 — k. Nr. 195, 11 — k. Nr. 312, 12 — k. Nr. 94, 13 — k. Nr. 306, 14 — k. Nr. 359, 15 — k. Nr. 76)

Lazdeliniai smeigtukai. Plinkaigalyje jų gausiausia. 98 kapuose rasta 100 smeigtukų, dar 5 atsitiktiniai. Absoliuti dauguma įdėta į kūdikių ir vaikų kapus (63 kapuose), dar 3 aptikti 16–18 m. paauglių kapuose. 20-yje vyrų nuo 20 iki 55 m. kapų rasta 20 smeigtukų, 16-oje moterų nuo 20 iki 55 m. kapų buvo 18 smeigtukų. Iš jų dvigubame moterų kape Nr. 237 aptikta po lazdelinį smeigtuką. 35–40 m. moters kape Nr. 247 ant krūtinės rasti net 2 geležiniai lazdeliniai smeigtukai, kaip ir degintiniuose VII a. kapuose Nr. A ir H.

103 smeigtukai nukalti iš geležies. Jie blogai išlikę; iki 13 cm ilgio, galvutė iki 2,3 cm skersmens. Kai kurių smeigtukų vielutės galas prie galvutės atriastas ir susuktas į nedidelę sraigelę, kitų tiesiog remiasi į adatą. Moters kape Nr. 196 sudėtingam krūtinės papuošalui priklausė ir žalvarinis lazdelinis smeigtukas. Jis 6,18 cm ilgio, su maža — 0,6 cm — skersmens galvute. Antrą papuošalo dalį sudarė žalvarinė lankinė segė trikampėje kojеле ir 70 cm ilgio žalvarinė grandinė, atrodo, sujungta su smeigtuku ir sege (pav. 161 : 1). Kapuose Nr. 76 ir 310 prie smeigtukų buvo prikabinotos žalvarinės grandinės. Jų išliko tik fragmentų, todėl negalima pasakyti, kas buvo prikabinata prie kitų galų: kabučiai ar smeigtukai.

Plinkaigalyje lazdelinių smeigtukų aptikta nuo IV–V a. (k. Nr. 195, 256, 263, 274, 311, 339) iki VII a. kapų (k. Nr. A, H). Lietuvoje jų atsirado jau I–II a. [Michelbertas M., 1986, p. 132]. Dažniau ar rečiau juos vartojo iki XII a. visoje Lietuvoje, išskyrus rytinę dalį [LAA, 1978, p. 75–77, žem. 44 : 1, 2].

Geležiniai ir žalvariniai lazdeliniai smeigtukai buvo labai paplitę Rytų Pabaltijyje visą I tūkstantmetį ir II pradžioje (Šnore R., 1930, p. 40–43, 58–63; Moora H., 1938, p. 168; Сецов B. B., 1967). I tūkstantmečio pr. Kristų antroje pusėje — pirmaisiais m. e. amžiais juos plačiai vartojo baltų gyventuose plotuose į rytus nuo dabartinės Lietuvos: Pripetės, Dniepro ir Dauguvos aukštupių baseinuose [Сецов B. B., 1967, c. 140]. Latvijoje dažniau jų aptinkama Žiemgaloje [LA, 1974, p. 148, lent. 41 : 8], rečiau — Latgaloje [Šnore E., 1987, p. 26]. Baltarusijoje I tūkstantmečio vidurio ir antrosios pusės paminkluose lazdelinių smeigtukų pasitaikė rečiau [Митрофанов А. Г., 1978, c. 111, рис. 57 : 8]. Negausu jų ir Estijos paskutinių amžių pr. Kristų — m. e. pirmosios pusės paminkluose [EE, 1982, p. 186, 229–230, pav. 123 : 5,6, 153 : 9, 155 : 3, 157 : 5–8]. Neturime duomenų apie šių smeigtukų vartojimą vakarų baltų teritorijoje.

184 pav. Kapo Nr. 266 inventorius: 1 — įmovinis kirvis, 2 — žalv. antkaklės kūginiais galais dalis, 3 — žalv. žiedinis smeigtukas

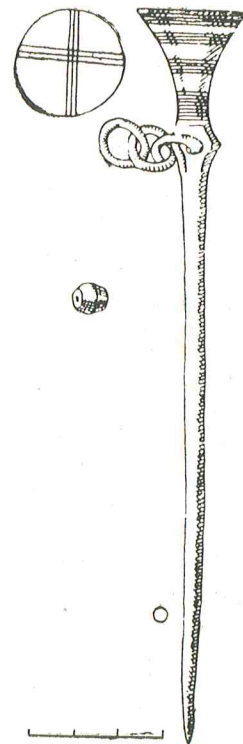
Nuokamieniai smeigtukai. Plinkaigalio kapinyne rasti 7. Jų buvo kapuose Nr. 56, 63, 93, 195, 239, 251, 339. 3 iš jų žalvariniai (k. Nr. 56, 63, 93), kiti — geležiniai.

Smeigtukai nuo 9 iki 16,5 cm ilgio, trimito pavidalo galvute, kurios skersmuo viršuje 0,6—2,4 cm. Jų įdėta į 5—5,5 m. vaiko kapą Nr. 93, 18—20 m. paauglio kapą Nr. 239 ir 5 — į 35—55 m. moterų kapus Nr. 56, 63, 195, 251, 339.

Klasikinis nuokamienio smeigtuko pavyzdys yra iš kapo Nr. 93. Jis 16,5 cm ilgio ir 2,4 cm skersmens galvute. Ji ornamentuota šonuose aplink įrėztų brūkšnelių grupėmis, o viršuje — trigubų brūkšnelių kryžiumi. Be smeigtuko, kape buvo tik gintaro karolis (pav. 185). Kapas datuotinas V amžiumi. Kitas tipiškas nuokamienis smeigtukas rastas kape Nr. 63. Jis 9,4 cm ilgio, 0,6 cm skersmens galvute ir su įkabintu pusmėnulio pavidalo kabučiu. Kitas įkapes sudarė 4 alavo, 1 mėlyno stiklo bei 2 gintaro karolių vėrinys, žalvarinė žieduotoji segė, 2 žalvarinės storagalės apyrankės, įvijinis žiedelis ir įvija. Kapas VI amžiaus. Dar vienas 10,3 cm ilgio žalvarinis nuokamienis smeigtukas iš kapo Nr. 56 priklausė krūtinės papuošalui. Smeigtukas grandinėle su 2 stačiakampiais kabučiais sujungtas su žalvarine lankine sege trikampe kojele (pav. 162 : 5). Datuotinas V amžiumi. Geležiniai nuokamieniai Plinkaigalio smeigtukai išlikę blogai.

Žalvarinių ir geležinių nuokamienų smeigtukų Lietuvoje aptinkama nuo V amžiaus. Dažniausiai jų randama vidurio Žemaitijoje ir šiaurės Lietuvoje, t. y. žemaičių ir žiemgalių gyventuose plotuose. Rečiau pasitaiko vidurio Lietuvos kapinyuose [LAA, 1978, p. 78, žem. 45 : 1]. Daugiausia nuokamienų smeigtukų — 24 — aptikta V—VI a. Sauginių kapinyne [Merkevičius A., 1984, p. 56, pav. 6 : 3, 7 : 4, 8 : 1,2, 10 : 2, 19 : 1—8]. Iš 26 Jauneikių nuokamienų smeigtukų 5 buvo analogiški Plinkaigalio kapinyne kape Nr. 93 rastajam [Vaškevičiūtė I., 1987, p. 30, pav. 4 : 3]. Kituose V—VI a. kapinyuose jų aptikta mažiau. Antai iš Maudžiorų žinomi 7 [Valatka V., 1984, p. 19, pav. 13 : 2], Pašūvio kapinyne greta Plinkaigalio rasti 4 [Zaborski A., 1905, lent. VII, VIII; Puzinas J., 1938, p. 262], paskutinais metais tirtame Pagrybio V—VI a. kapinyne — keliolika [Vaitkunskienė L., 1982, p. 51; 1984b, p. 100; LAA, 1978, p. 78; Puzinas J., 1938, pav. 65 : 3].

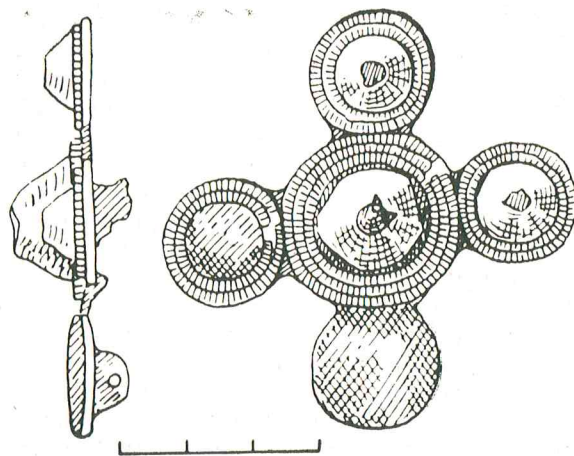
Latvijoje šių smeigtukų daugiausia respublikos pietuose — Žiemgaloje [Snore R., 1930, lent. XXVII : 2; LA, 1974, p. 160, lent. 41 : 19]. Jie ypač būdingi žemaičių ir žiemgalių protėviams. Pavieniai nuokamieniai smeigtukai kitų genčių teritorijose atspindi prekybinius bei kultūrinius ryšius. Plinkaigalio moterų kapuose

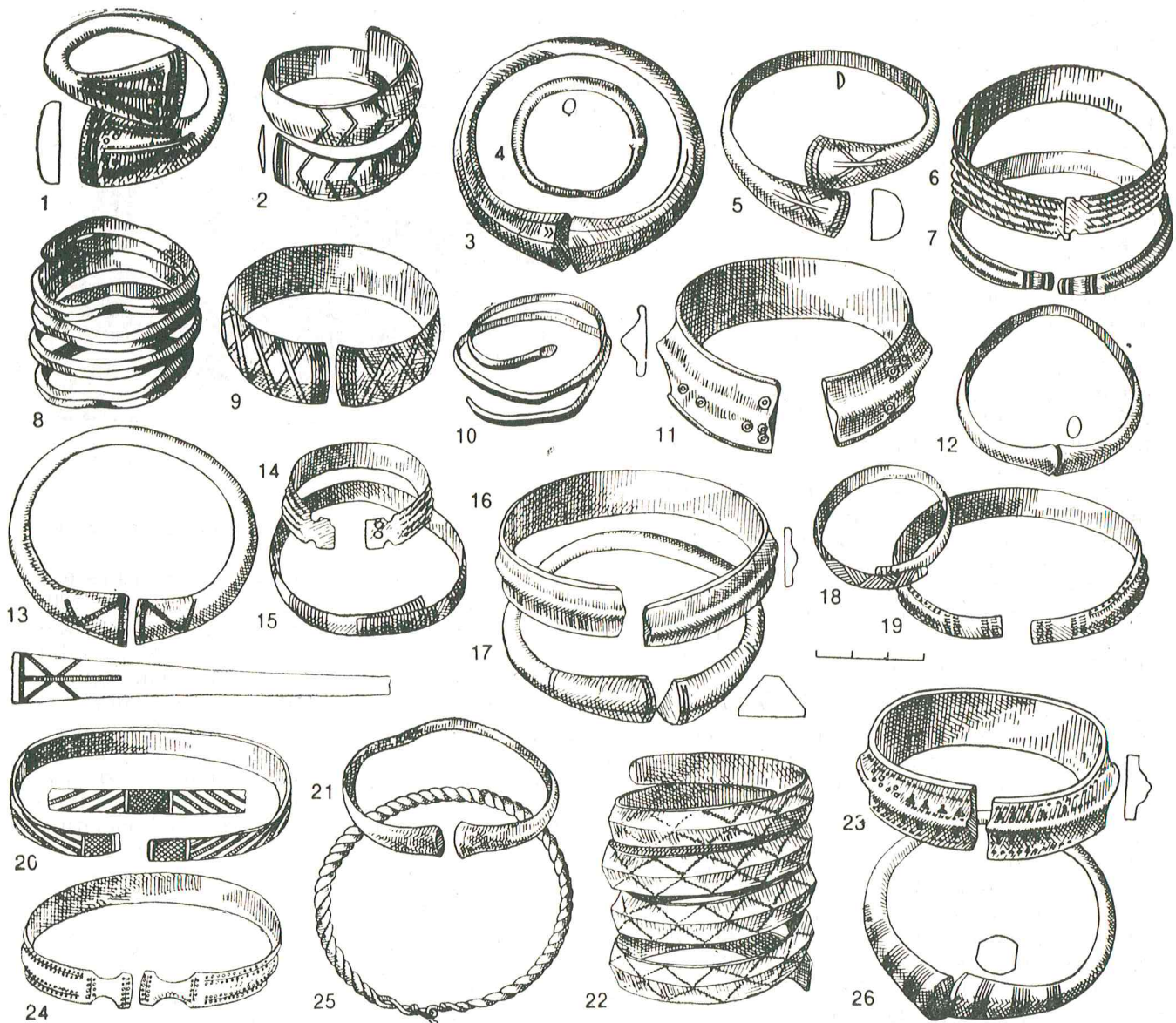
185 pav. Kapo Nr. 93 radiniai: žalv. nuokamienis smeigtukas ir gintaro karolis

rastieji rodo galbūt etninę genčių paribio gyventojų maišymąsi.

Kryžinis smeigtukas rastas 40—45 m. moters kape Nr. 9. Išliko 6,8×6,8 cm dydžio žalvarinė galvutė, puošta sidabriniais kūgeliais; 4 šoniniai kūgeliai apjuosti dviem, vidurinis — 3 sidabrinėmis rantytomis vielutėmis-žiedeliais (pav. 186). Smeigtukas ilgai nešiotas, taisytas: vidurinis kūgelis ir žiedeliai surišti vir-

186 pav. Kryžinio sid. smeigtuko galvutė iš kapo Nr. 9

187 pav. Kapinyne rastos įvairių tipų apyrankės: 1, 2—k. Nr. 118, 3—k. Nr. 3, 4—k. Nr. 130, 5—k. Nr. 70, 6—k. Nr. 52, 7—k. Nr. 287, 8—k. Nr. 43, 9—k. Nr. 114, 10—k. Nr. 40, 11—k. Nr. 128, 12—k. Nr. 44, 13—k. Nr. 224, 14—k. Nr. 41, 15—k. Nr. 268, 16—k. Nr. 122, 17—k. Nr. 176, 18—k. Nr. 263, 19—k. Nr. 256, 20—k. Nr. 323, 21—k. Nr. 163, 22—k. Nr. 19, 23—k. Nr. 121, 24—k. Nr. 311, 25—k. Nr. 37, 26—k. Nr. 18

vute. Geležinė smeigtuko adata sunykusi. Vidinėje pusėje yra kilpelė grandinėlei, kabučiuui įverti ar pakabinti. Kapas, kuriame dar buvo pjautuvus atriestu smaigaliu ir 3 gintaro karioliai, datuotinas VI amžiumi.

Kryžinių smeigtukų Lietuvoje nedaug: 8 galvutės rastos Maudžiorų kapinyne [Valatka V., 1984, p. 19, pav. 13 : 7], 2 buvo Jauneikių kappe Nr. 464 drauge su dalimi antkaklės tordiruotais šonais su kilpele ir kabliuku galuose, rąkogaline apyranke, sudėtinu kabučiu ir žiedu platesne vidurine įvija [Vaškevičiūtė I., 1987,

p. 32, pav. 5 : 1]. Dar 2 tokie smeigtukai aptikti tyrinėjant Šarkų kapinyne [Tautavičienė B., 1984, p. 36, pav. 14 : 4,5], po porą rasta Lumpėnuose [Gaerte W., 1929, pav. 176 : c], Veršvuose [LLM, 1958, pav. 272, 273] ir Dargaliuose. Pasukutiniais metais keletas pasitaikė Žvilių kapinyne.

Be Lietuvos, tokių smeigtukų aptikta Grynertų kapinyne, Latvijoje, Žiemgaloje [Šnore E., 1937, p. 84—90, pav. 3 : 2, 3].

Rankų papuošalams skirtinos apyrankės ir žiedai.

Apyrankės — vieni gausiausių papuošalų Plinkaigalio kapinyne (pav. 187). Jas mėgo abiejų lyčių ir įvairaus amžiaus žmonės. 92 kapuose aptiktos 164 apyrankės, dar 17 rasta atsitiktinai. Pagal formą jos skirstomos į 6 tipus: storagalės, juostinės, įvijinės, iškilia trikampe briauna, vytinės, apskritu lankeliu smailėjančiais galais.

Aptiktos 73 storagalės apyrankės (66 iš jų buvo kapuose). Jos nuo 4,9×5,3 iki 7,5×6,3 cm dydžio, apvaliu arba ovaliu lankelio viduriu, daugiakampiais (paprastai šešiakampiais ar aštuonkampiais), rečiau apvaliais, pusiau apvaliais, ovaliais, trapeciniais ir retai beveik plokščiais smarkiai plėtėjančiais galais (pav. 188). Galai nuo 0,7 iki 2,0 cm skersmens, ornamentuoti akyčių, taškučių, įkartelių, trikampių, griovelių eilėmis arba grupėmis, retkarčiais — susikryžiuojančiomis dvigubomis linijomis. Kai kurių apyrančių galai, pvz., iš kapų Nr. 37, 44, 54, 56, 61, 73, 169 ir kt., neornamentuoti. Absoliuti storagalių apyrančių dauguma žalvarinės, tik 4 sidabrinės (iš k. Nr. 50, 79, 279 ir atsitiktinai rasta).

Plinkaigalyje storagalėmis apyrankėmis puošėsi abiejų lyčių ir įvairaus amžiaus žmonės. Bet labiau jas mėgo moterys. Antai 19 kapų (Nr. 18, 55, 56, 63, 82, 91, 115, 122, 126, 139, 140, 163, 186, 196, 224, 225, 227, 345, 353) rasta 40 apyrančių. Dar po 2 puses perlaužtų aptikta irgi moterų kapuose Nr. 123 ir 127. 14 vyrų kapų (Nr. 2, 17, 21, 45, 50, 54, 61, 70, 79, 176, 178, 279, 354, 356) rasta tik 16, 6 vaikų kapuose (Nr. 16, 37, 44, 73, 118, 120) — 8 apyrankės. Moterys jas dėvėjo dažniausiai po dvi (rasta 13 kapų). Kapuose Nr. 54, 163 ir 186 buvo po 3, kape Nr. 115 — 4 žalvarinės storagalės apyrankės. 20 moterų kapų aptikta po apyrančę. Vyrų kapuose dažniausiai pasitaikė 1 storagalė apyrančė, išskyrus kapą Nr. 54, kur ant dešinės rankos buvo užmautos 3 apyrankės.

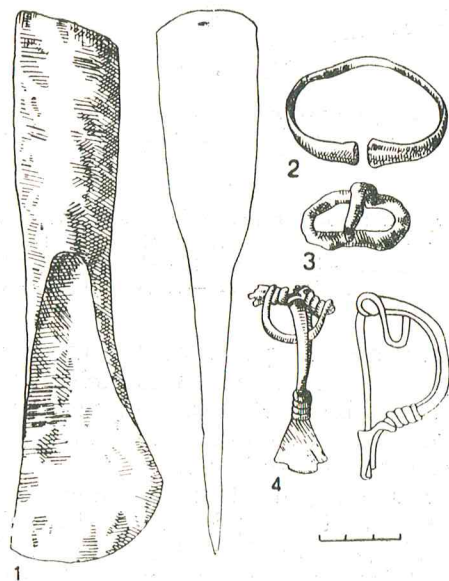
Ankstyvosios Plinkaigalio apyrankės, kurių dalis sidabrinės (k. Nr. 50, 79, 279), yra palyginti storu lankelio viduriu, dar mažai storėjančiais galais. Antai 45—50 m. vyro kape Nr. 279 ant dešinės rankos užmata sidabrinė 5,7 cm skersmens apyrančė nepuoštais ovaliais 0,9×0,8 cm storio galais. Kape dar buvo žalvarinė lankinė segė trikampe kojele, geležinė diržo sagtis ir įmovinis kirvis (pav. 189). Kapas datuojamas V a. antrąja puse. Panašių apyrančių rasta V a. vidurio kapuose Nr. 50, 70 ir 79. Įdomi žalvarinės storagalės apyrankės padėtis 20—25 m. moters kape Nr. 123: ant abiejų riešų uždėta po pusę perlaužtos apyrankės pusapvalio skersinio pjūvio galais. Jie puošti dvigubų griovelių ir akyčių ornamentu. Drauge rasta žalvarinė žieduotoji segė ir įvija. Kitos tokios pat apyrankės 2 pusės aptiktos 45—50 m. moters kape Nr. 127 sampile. Prie griaučių rastas

188 pav. Žalv. apyrankė iš kape Nr. 118

tik molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas.

Dalis storagalių apyrančių yra užkeistais galais. Tokių rasta kapuose Nr. 70, 73, 118, 120. Kape Nr. 70 palaidotas 18—20 m. paauglys, kape Nr. 73 ir 118 rasti 4,5—5 ir 4—4,5 m. vaikų griaučiai, o kape Nr. 120 palaidotas naujagimis. Taigi, atrodo, čia palaidotuosius artimieji papuošė prie mirusiųjų riešų pritaikytais papuošalais: sulenkę apyrankes ir užkeitę jų galus. Į kitas storagales apyrankes labai nepanaši apyrančė iš kape Nr. 118. Ją galima skirti atskiram šių apyrančių variantui. Galai labai išplatinti

189 pav. Kape Nr. 279 inventoriūs: 1 — įmovinis kirvis, 2 — sid. storagalė apyrankė, 3 — gel. diržo sagtis, 4 — žalv. lankinė segė trikampe kojele

ir suploti: 2 cm pločio ir 0,6 cm storio. Lankelis apvalus (pav. 188). Apyrankė rasta kartu su kita juostine-įvijine apyranke, žalvarine ilgakoje sege ir 4 kūgio formos alavo karoliais. Kapas datuotinas VI amžiumi. Dar 1 panaši į šią apyrankę aptikta Greižėnų, Šilutės raj., kapinyno kape Nr. 7. Tačiau jos galai platiškai ir, kaip matyti iš paskelbto piešinio, lankelio vidurys ne apvalus, o pusiau apvalus [Bezenberger A., 1900, p. 142, pav. 56].

Žalvarinių ir sidabrinųjų storagalių apyrančių Lietuvoje aptinkama daug. Dabar turimais duomenimis, 60 vietų rasta apie 200. Dažniausiai jų pasitaiko vidurio Lietuvos ir Žemaitijos V—VI a. kapuose [Puzinas J., 1938, p. 267—268]. Kitur respublikoje, pvz., rytų Lietuvoje [Kuncienė O., 1983, p. 54, pav. 4 : 9; 1971, p. 81], pietų Lietuvoje [Kuncienė O., 1973, p. 115, pav. 5 : 1, 7 : 2], šiaurės Lietuvoje [Vaškevičiūtė I., 1987a, p. 72, pav. 1 : 6], bei gretimose jai teritorijose buvo rečiau [Гуревич Ф. Д., 1952, c. 64, рис. 50 : 2]. Storagalių apyrančių aptinkama ir Latvijoje [Moora H., 1938, p. 430—435, lent. XXVI : 2, 3, 6; 1952, pav. 58 : 4; LA, 1974, p. 161, lent. 40 : 20, 41 : 35, 36, 42 : 26; Stubavs A., 1976, lent. III : 7; Urtāns V., 1962, p. 39, lent. VI : 3—8; Šnore E., 1933, lent. XXV : 1—3; Mugurēvičs E., 1977, p. 103, lent. XLIV : 14, 18], rečiau — vakarų baltų teritorijoje [Gartere W., 1929, p. 288—289, pav. 235 : b, c; Moora H., 1938, p. 431]. Žalvarinių storagalių apyrančių rasta ir Estijoje [EE, 1982, p. 294—295, pav. 187 : 10, 195 : 8,9], taip pat Suomijoje [Kivikoski E., 1973, p. 48, lent. 32 : 256], Švedijoje [Nerman B., 1935, p. 74, lent. 43 : 419], kitur Vakarų Europoje, kur retkarčiais pasitaikė ir aukšinių [Moora H., 1938, p. 430].

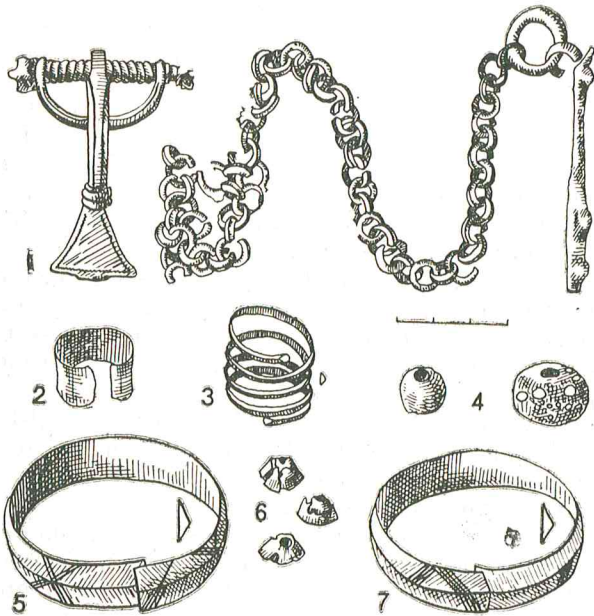
Juostinės apyrankės. Plinkaigalyje aptikta 71. 25 kapuose buvo 64 apyrankės, ir 7 rastos atsitiktinai. Jos nuo 3,8×3,2 iki 7,3×5,3 cm dydžio, pagamintos iš 0,6—1,6 cm pločio pusapvalės, trikampės, rečiau stačiakampės juostelės. Ornamentuotos smulkiu geometriniu raštu: tiesių arba įstrižų brūkšnelių grupėmis, išilginėmis įkartelių eilėmis, besikryžiuojančiais dvigubais brūkšneliais, eglute, akytėmis ir kt.

Juostinėmis apyrankėmis Plinkaigalyje labiau puošėsi moterys. 19 kapų (Nr. 1, 97, 101, 114, 115, 124, 195, 207, 243, 256, 261, 278, 287, 311, 323, 339, 341, 357, deg. k. Nr. H) aptikta 51 apyrankė. 2 vyrų kapuose (Nr. 92 ir 268) rastos 3 apyrankės, o 3 vaikų kapuose (Nr. 41, 162 ir 263) — 9. 1 kape (Nr. 231), kur rasta 2 apyrankės, palaidotojo lytis nenustatyta. Dažniausiai apyrankės dėvėjo po 2 ant kiekvienos rankos, rečiau — po vieną, ant dešinės ar kairės rankos, taip pat po keturias (k. Nr. 278), šešias (k. Nr. 263), aštuonias (k. Nr. 115, 311). Jomis

puošėsi įvairaus amžiaus — nuo 20 iki 50—55 m. — moterys, seni — 50—55 m. — vyrai ir vaikai iki 8,5 metų.

Plinkaigalio juostinės apyrankės pagal puošybos elementus ir iš dalies formą skirtinos į 2 chronologines grupes: apyrankės iš IV—V a. pradžios kapų ir apyrankės iš V—VI a. kapų. I chronologinės grupės apyrankės (k. Nr. 231, 256, 263, 287, 311, 323) pagal Mykolo Michelberto klasifikaciją (1986 m.) skirtinos į pusiau apskrito pjūvio ir trikampo skersinio pjūvio apyrankes [Michelbertas M., 1986, p. 142—146, pav. 55—58]. IV—V a. pusiau apskrito pjūvio apyrančių rasta kapuose Nr. 231, 256, 263, 287. M. Michelberto nuomone, jos yra II grupės [Michelbertas M., 1986, p. 142]. Antai 2—4 m. vaiko kape Nr. 263 iš 6 juostinių apyrančių 2 buvo truputį smailėjančiais galais, 4,2×3,3 ir 4,2×3,2 cm dydžio, padarytos iš 0,6 cm pločio juostelės, pakraščiais ornamentuotos išilginėmis smulkių įkartelių eilėmis, galuose — skersinių įkartelių grupėmis. Kitos 4 apyrankės puoštos viduriniam geležies amžiui būdingu ornamentu — įstrižų brūkšnelių laukeliais. Pagal drauge rastą šaukštinę antkaklę kapas datuotinas V a. pradžia. 30—35 m. moters kape Nr. 323 aptiktos apyrankės yra III grupės [Michelbertas M., 1986, pav. 56]. Trikampio skersinio pjūvio apyrankės iš kapo Nr. 311 ir 2 atsitiktinai rastos priklauso I grupei [Michelbertas M., 1986, pav. 57 : 1, 2].

II chronologinės grupės Plinkaigalio juostinės apyrankės yra 3 tipų: pusiau apskrito, trikampo ir stačiakampio skersinio pjūvio. Pusiau apskrito pjūvio apyrančių aptikta kapuose Nr. 92, 162, 195, 207, 247, 261, 263, 268, 278. Trikampio skersinio pjūvio apyrančių buvo kapuose Nr. 1, 101, 114, 115, 124, 341, 357 ir H. Antai 35—40 m. moters kape Nr. 124 buvo 2 5,5 ir 5,7 cm skersmens ir 1 cm pločio juostelių apyrankės, ornamentuotos besikryžiuojančiomis dvigubomis linijomis ir įstrižų linijų grupėmis, bei kito inventoriaus (pav. 190). Stačiakampio skersinio pjūvio apyrančių rėta. 2 aptiktos 8—8,5 m. vaiko kape Nr. 41 ir 1 vyresnio nei 55 m. vyro kape Nr. 52. Visos 3 ornamentuotos išilginių įkartelių eilėmis, nepuoštais galais, šonuose su pusapvalėmis iškarpomis. Apyrankė iš kapo Nr. 52 padaryta iš 1 cm pločio juostelės, 6×5,2 cm dydžio. Rasta kartu su žalvarine lankine ilgakoje sege lieta užkaba (ant segės įvijos lankelio užmautas juostinis žiedas), žalvariniu pentinu, kovos peiliu-durklu, geležine diržo sagtimi, žalvarine diržo sagtele ir pentino dirželio galo apkalu, 4 įvijiniais žiedais ir kito peilio liekanomis. Kapas VI amžiaus. 6 analogiškos apyrankės rastos Kairėnėlių kapinyno kape Nr. 24 [Stankus J., 1984, p. 75, pav. 7 : 5—10], 1 žinoma iš Pašušvio [Kowalski J. M., 1981, p. 54, lent. 1 : 2].

190 pav. Kapo Nr. 124 inventoriūs: 1 — krūtinės papuošalas iš žalv. lankinės segės trikampėje kojele ir gel. lazdelinio smeigtuko, sujungtų grandinėle, 2 — žalv. juostinis žiedas, 3 — žalv. įvijinis žiedas, 4 — stiklo karoliai, 5, 7 — žalv. juostinės apyrankės, 6 — alavo karoliai

Lietuvoje juostinėmis apyrankėmis puoštasi jau pirmaisiais m. e. amžiais [Michelbertas M., 1986, p. 143, 145—146], jas plačiai nešiojo I tūkstantmečio viduryje. Tai atspindi ir Plinkaigalio kapinyno archeologinė medžiaga. Juostinių apyrankių aptinkama visoje Lietuvoje, taip pat Latvijoje [Moora H., 1938, p. 395—400, 418—430, lent. XXII : 3—6, XXIII : 1, 2, XXV, XXVII : 3; LA, 1974, p. 119, 161, lent. 32 : 15, 41 : 29, 33, 42 : 18], retai jų randama Estijoje, kur laikomos importinėmis, atvežtomis iš baltų teritorijų [EE, 1982, p. 294, pav. 188 : 4—7], žinoma Suomijoje [Kivikoski E., 1973, lent. 32 : 257].

Įvijinės apyrankės. Pagal gausumą jos užima trečią vietą. 19 kapų rastos 28, dar 3 — atsitiktinai. Jos nuo 2 iki 5 apvijų, padarytos iš siauros trikampės, pusiau apvalios, retai — apvalios vielos arba iki 1 cm pločio, 2,3—5,7 cm skersmens trikampio skersinio pjūvio juostelės. Ornamentuotos retai ir nesudėtingai: zigzaginių įkartelių linijomis, įstrižais brūkšneliais.

Didžiąją šių apyrankių dalį mūvėjo vaikai: rasta 16 jų kapų (Nr. 31, 40, 43, 46, 85, 94, 118, 134, 159, 192, 200, 214, 216, 220, 335, 336B), 2 moterų kapuose (Nr. 19 ir 101) bei neaiškios lyties asmens kape (Nr. 222). Įvijines apyrankes nešiojo po 2 arba po vieną.

Įdomių rasta kapuose Nr. 85 ir 118. Pusės metų vaiko kape Nr. 85 aptikta 3 apvijų juos-

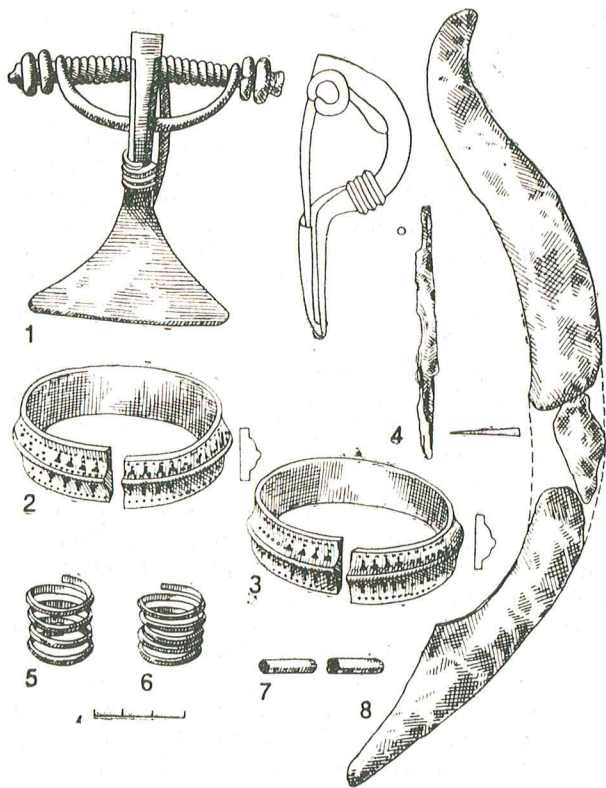
telės apyrankė. Jos vidurys stačiakampio skersinio pjūvio, galai smailėjantys ir apvalūs. Ji labai primena žiedą platesne vidurine įvija. Jei ne 3 cm skersmuo, galima būtų manyti, kad tai ir yra įvijinis žiedas. Kita 2 apvijų 1,2 cm pločio trikampio skersinio pjūvio juostelės apyrankė rasta 4—4,5 m. vaiko kape Nr. 118. Ji padaryta iš sulenktos ir užkeistais galais suaugusiojo juostinės apyrankės, pritaikytos vaikui. Analogiškos 2 tokios apyrankės rastos Kairėnėliuose mergaitės kape Nr. 9 [Stankus J., 1984, p. 75, pav. 8 : 4].

Žalvarinių įvijinių apyrankių Lietuvoje atsirado dar pr. Kristų [Puzinas J., 1938, pav. 21 : 4, 5]. Nuo m. e. pradžios jos laipsniškai plinta Lietuvoje [Michelbertas M., 1986, p. 148] ir nešiojamos visą I tūkstantmetį bei II pradžioje [LAB, 1961, p. 344, 490]. Tokių apyrankių aptinkama ir Latvijoje [Moora H., 1938, p. 445—454, lent. XXVII : 7; LA, 1974, p. 120, 161, lent. 28 : 22, 43 : 11, 48 : 16, 50 : 18, 57 : 25], vakarų baltų teritorijoje [Gaerte W., 1929, pav. 265 : f; Moora H., 1938, p. 448], Estijoje [Moora H., 1938, p. 447—448; EE, 1982, pav. 152], Suomijoje [Moora H., 1938, p. 448; Kivikoski E., 1973, lent. 16 : 121, 59 : 456].

Apyrankės iškilia trikampė briauna. Jų rasta kapuose Nr. 121, 122, 126, 128 ir 1 atsitiktinai. Iš viso kapinyne aptiktos 9. Jos panašios į juostines apyrankes, nes pagamintos iš 1,1—2 cm pločio juostelės. Nuo juostinių skiriasi tuo, kad išilgai lankelio vidurio yra žemesnė ar aukštesnė briauna. Apyrankės ornamentuotos trikampėlių, akycių, smulkųjų įkartelių eilėmis. Jų aptikta 25—45 m. moterų kapuose (Nr. 122, 128) po 1, po 2 (k. Nr. 121) ir po 4 (k. Nr. 126). Antai 25—30 m. moters kape Nr. 121 rastos 2 minėtos apyrankės, segė trikampėje kojele, pjautuvas atriestu smaigaliu, yla, 2 žalvariniai žiedai ir 2 žalvariniai cilindriškai (pav. 191). Kapas datuotinas VI amžiumi.

Apyrankių iškilia trikampė briauna Lietuvoje daugiausia aptinkama Žemaitijoje [Tautavičienė B., 1984, p. 38, pav. 10, 20; Merkevičius A., 1984, p. 58, pav. 8 : 3, 4, 20 : 15; Vaitkunsienė L., 1985, p. 76, pav. 2; Puzinas J., 1938, p. 269; LAA, 1978, p. 91—92], taip pat ir Žiemgaloje [Tarvydas B., 1934, p. 166, pav. 8, 9; Vaškevičiūtė I., 1987a, p. 71—72, pav. 1 : 4; Puzinas J., 1938, p. 269; LAA, 1978, p. 91—92]. Kitose Lietuvos dalyse, pvz., Grauziuose, Migonyse, Kaišiadorių raj., jų pasitaikė tik viena kita.

Žalvarinių apyrankių iškilia trikampė briauna randama ir Latvijoje, daugiau Žiemgaloje [Moora H., 1938, p. 440—444; LA, 1974, p. 161, lent. 41 : 28, 32, 34, 37; Urtāns V., 1977, pav. 52 : 3—6; Stubavs A., 1976, lent. III : 8; Šnore E., 1982, p. 123, pav. 19 : 10; Аггазис М. К., 1980, с. 93,

191 pav. Kapo Nr. 121 radiniai: 1 — žalv. lankinė segė trikampe kojele, 2, 3 — žalv. apyrankės iškilia trikampe briauna, 4 — ylos dalis, 5, 6 — žalv. įvijiniai žiedai, 7 — žalv. tūtelės, 8 — pjautuvus atriestu smaigaliu

94, рис. 2: 3, 4], pasitaiko Estijoje [Moora H., 1938, p. 444; EE, 1982, p. 286, pav. 192, lent. XVI], Suomijoje [Moora H., 1938, p. 444; Kivikoski E., 1973, lent. 50: 454; Cleve N., 1943, p. 94, 95, lent. 12: 73, 19: 112, 113, 26: 124a, 124b]. Tačiau į ugrų-suomių teritoriją jos pateko greičiausiai iš baltų žemių ir vargu ar buvo nešiojamos, todėl dažniausiai randamos lobiuose, pvz., VI a. Kardlos lobyje [EE, 1982, lent. XVI].

Tai, kad Plinkaigalyje šių apyrankių rėta ir jų aptikta vien moterų kapuose, galbūt rodo žemaitiško ar žiemgališko etninio (feministinio) elemento infiltraciją į Plinkaigalio bendruomenę.

Vytinės apyrankės. Jų rasta kape Nr. 37. Apyrankės vytos iš 5 žalvarinių vielų, baigiasi kilpele ir kabliuku, 7×6,3 cm dydžio. Jų aptikta 8—8,5 m. berniuko kape. Vaikas buvo papuoštas sidabrine antkakle tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku, žalvarinėmis segėmis ilga ir trikampe kojele, 2 storagalėmis ir 2 vytinėmis apyrankėmis, 4 įvijiniais žiedais bei ant kepuraitės prisiūtais 2 žalvariniais cilindriškais ir įvijėlėmis bei grandelėmis. Iš darbo įran-

kių kape rastas siauraašmenis pentinis kirvis, 2 peilių liekanų, taip pat kalavijo makšties galo žalvarinis apkalas (pav. 109). Kapas VI amžiaus.

Tokių apyrankių Lietuvos vidurinio geležies amžiaus kapuose daugiau nerasta. Neaptikta jų ir to paties laikotarpio Latvijos kapuose, buv. Rytų Prūsijoje.

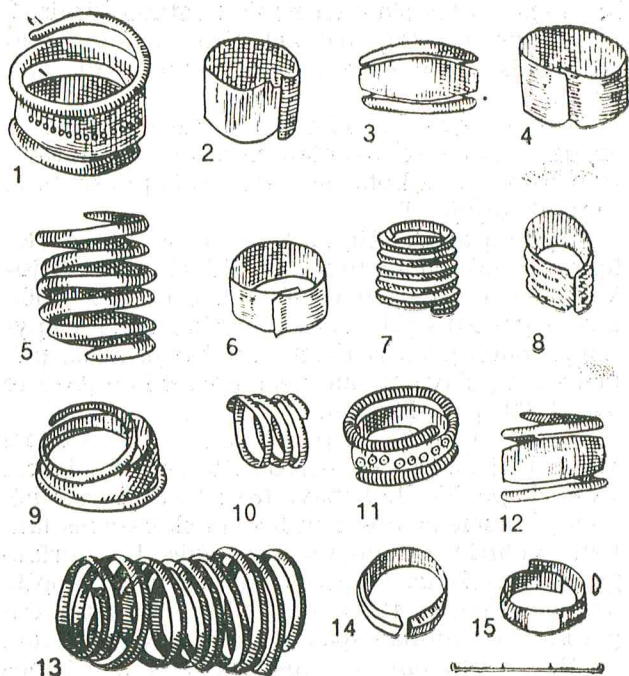
Vytinių apyrankių iš 3, rečiau iš 2 ar 4 vielų rasta vakarų Lietuvos ir vidurio Žemaitijos VIII—XI a. kapuose [LAA, 1978, p. 105—106]. Buv. Rytų Prūsijoje aptikta vytinė uždara apyrankė, datuojama II tūkstantmečio pradžia, priimena rytų slavams būdingas apyrankes [Gaerte W., 1929, pav. 236: e].

Apyrankė apskritu lankeliu smailėjančiais galais buvo 3,5—4,5 m. vaiko kape Nr. 130 (pav. 187: 4). Ji žalvarinė, 3 cm skersmens, apskritu 0,4 cm skersmens lankelio viduriu, smailėjančiais galais. Į vidurinio geležies amžiaus Lietuvos apyrankių tipologiją neįeina, daugiau tokių apyrankių neaptikta. Pagal kitus dirbinius kapas datuotinas VI amžiumi.

Dar 2 apyrankės, pagamintos iš žalvarinės antkaklės su kabliuku ir apskrita skylute plokštelėje, rastos trigubame kape Nr. 322. Jame aptikti 45—50 m. moters ir 2 vaikų—2,5—3 ir 6,5—7,5 m. — griaučiai. Prie moters palaikų įkapių nerasta. Jaunesniajam vaikui ant kaklo uždėtas 3 gintaro karolių ir 3 žalvarinių įvijų vėrinys, vyresniojo rankas puošė žalvarinis juostinis žiedas ir 2 apyrankės, padarytos iš perlaužtos antkaklės (pav. 55).

Panašių atvejų, kai iš kitos paskirties papuošalų daromi nauji (senus sulaužius), Lietuvoje yra žinoma. Antai Maudžioruose VIII a. vaikų kapuose Nr. 153 ir 162 rastos apyrankės buvo perdirbtos iš antkaklės tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku. Dar 1 antkaklė susukta į įviją [Valatka V., 1984, p. 22, pav. 15: 8].

Žiedai. Plinkaigalyje jų taip pat gausu: 68 kapuose rasti 96, ir dar 11 aptikta atsitiktinai. Tad kapinyne buvo 107 žiedai. Juos mėgo abiejų lyčių įvairaus amžiaus suaugę žmonės ir vaikai. Žiedai 3 tipų: įvijiniai, platesne vidurine įvija ir juostiniai (pav. 192). Viename kape būta nuo 1 iki 6. Antai vyresnės nei 55 m. moters kape Nr. 55 aptikti 2 įvijiniai ir 4 juostiniai žiedai. Kape Nr. 52 palaidotam 55 m. vyrui ant abiejų rankų pirštų užmauti 4 žalvariniai įvijiniai žiedai. Tokie pat 4 žiedai rasti ir 20—25 m. moters kape Nr. 115. Kartais jų aptinkama užvertų ant papuošalų, pvz., segių (k. Nr. 52), antkaklių (k. Nr. 94, 224). Visi 3 tipų žiedai žalvariniai, truputį ornamentuoti. Smulkiomis skersinėmis įkartėlėmis papuoštas 3 apvijų 2 cm skersmens įvijinis žiedas iš 55 m. vyro kapo Nr. 65, akelėmis — rasti kapuose Nr. 19, 20, 126, 180, zigzagine linija — kape Nr. 212. Visi

192 pav. Žiedai: 1—k. Nr. 180, 2—k. Nr. 163, 3—k. Nr. 228, 4—k. Nr. 129, 5—k. Nr. 139, 6—k. Nr. 278, 7—k. Nr. 44, 8—k. Nr. 339, 9—k. Nr. 99, 10—k. Nr. 27, 11—k. Nr. 126, 12—k. Nr. 212, 13—k. Nr. 52, 14—k. Nr. 358, 15—k. Nr. 94

Jie yra platesne vidurine įvija. Juostinis žiedas iš kapo Nr. 339 ornamentuotas 3 iškilėmis linijomis.

Įvijiniai žiedai. Jų rasta 63:37 kapuose aptikti 56 ir dar 7 atsitiktinai. Jie nuo 3 iki 9 apvijų, nuo 1,3 iki 2,5 cm skersmens, padaryti iš siauros trikampės, rečiau apskritos, pusapvalės vielos arba plokščios 0,4 cm pločio juostelės (k. Nr. 326). Kai kurių žiedų įvijų galai išploti (k. Nr. 339, 355, 357), susukti į sraigelę (k. Nr. 311) arba smailėjantys. Bet dažniausiai tik nukirsti ir neapdailinti. Antai 20—25 m. moters kape Nr. 8 aptiktas 3 apvijų, 2,3 cm skersmens ir 1,6 cm ilgio žiedas, padarytas iš 0,2 cm storio apskritos žalvarinės vielos. Kape Nr. 4, kur buvo palaidota 40—45 m. moteris, rastas 4 apvijų, 2,3 cm skersmens ir 1,4 cm ilgio žiedas, padarytas taip pat iš apskritos 0,2 cm skersmens vielos.

Įvijiniais žiedais Lietuvoje puošiasi nuo m. e. pradžios [Michelbertas M., 1986, p. 151]; daugiau ar mažiau jų nešiojo visą I tūkstantmečių bei II pradžioje [LAB, 1961, p. 346, 498], randama kapuose iki XIII—XIV amžiaus. Labai retai pasitaiko įvijinių sidabrinių žiedų. Dabar žinomi tik keturi. Vienas aptiktas Pleškučių, Klaipėdos raj., kape Nr. 2, datuojamame III—IV a. [Bezenberger A., 1914, p. 156], antras —

Taurapilio pilkapyje Nr. 5, skiriamame V a. pabaigai—VI a. pradžia [Tautavičius A., 1981, p. 29, pav. 30], du — Kalniškių, Raseinių raj., kape Nr. 35. Be Lietuvos, įvijiniai žiedai plačiai paplitę ir kaimyninėse baltų teritorijose [Moora H., 1938, p. 458—462, lent. XXVIII : 1, 2; LA, 1974, p. 162, lent. 41 : 10; Gaerte W., 1929, p. 248], ugrų-suomių gyventuose plotuose rytinėse ir vakarinėse Baltijos jūros pakrantėse [EE, 1982, p. 295, pav. 169 : 1, 178 : 7; Kivikoski E., 1973, lent. 51 : 463, 464, 86 : 753], kitur Europoje.

Atskiram tipui reikia skirti žiedus platesne vidurine įvija. Jų rasta kapuose Nr. 19, 20, 81, 126, 180, 212, 228, F ir 2 atsitiktinai. Kapuose Nr. 180 ir 228 buvo po 2 tokius žiedus, kituose — po 1. Taigi Plinkaigalyje rasta 12 šio tipo žiedų. Tai gausiausia vieno IV—VI a. Lietuvos kapinyno kolekcija. Žiedai 3 apvijų, 1,8—2,5 cm skersmens, platesne vidurine įvija, kuri paprastai ornamentuota akytėmis, duobutėmis, įkartėlėmis, zigzaginėmis linijomis. Vienas gražesnių Plinkaigalio žiedų, rastas 40—45 m. moters kape Nr. 126, buvo užmautas ant kairės rankos didžiojo piršto. Jis 2 cm skersmens ir 1,2 cm pločio. 2 kraštinės apvijos ornamentuotos skersiniais grioveliais, vidurinė — platesnė — akyčių eile. Pagal kitus daiktus kapas skirtinas VI a. pirmajai pusei. Apdegęs ir deformuotas šio tipo žiedas aptiktas VII a. degintiniame kape Nr. F kartu su 2 peiliais, 2 ietigaliais rombo formos plunksna ir geležine diržo sagtimi.

Žiedų platesne vidurine įvija Lietuvoje daug mažiau nei įvijinių. Aptinkama jų V—VI a. kapuose įvairiose Lietuvos dalyse: pvz., Labūnavos kapuose Nr. 2, 3 [Černiauskas M., 1982, p. 48], Žviliuose [Vaitkunskienė L., 1984, p. 103], Rūdaičių kape Nr. 34 [Michelbertas M., 1968, p. 92, 105], Reketės kape Nr. 27 [Navickaitė-Kuncienė O., 1968, p. 174, pav. 24 : 7, 8], Tūbaisių kapuose Nr. 45 ir 75 [Rimantienė R., 1968, pav. 10 : 6], Kyburiuose, Pasvalio raj. [Markelevičius J., 1972, p. 60, pav. 11 : 2], Karmaziuose, Vilniaus raj. [Cehak-Hoľubowiczowa H., 1955, p. 322, pav. 10 : 5], ir kitur.

Nedaug pasitaikė jų Latvijoje [Šnore E., 1987, p. 25, lent. XI : 15, 18; LA, 1974, lent. 57 : 15, pav. 145 : 2; Urtāns V., 1977, pav. 86 : 4], vakarų baltų teritorijoje, pvz., Mozūrijoje [Okulicz J., 1973, p. 476, pav. 243 : h], ir kitur [Okulicz J., 1973, pav. 223 : f, g]. Apskritai žiedai platesne vidurine įvija buvo paplitę I tūkstantmečio viduryje — antrojoje pusėje nuo prūsų genčių gyventų vietų pietuose iki ugrų-suomių genčių teritorijos šiaurėje [Moora H., 1938, p. 462].

Juostiniai žiedai. Jų rasta 29. 23 kapuose aptikti 27 žiedai ir 2 atsitiktinai. Jie

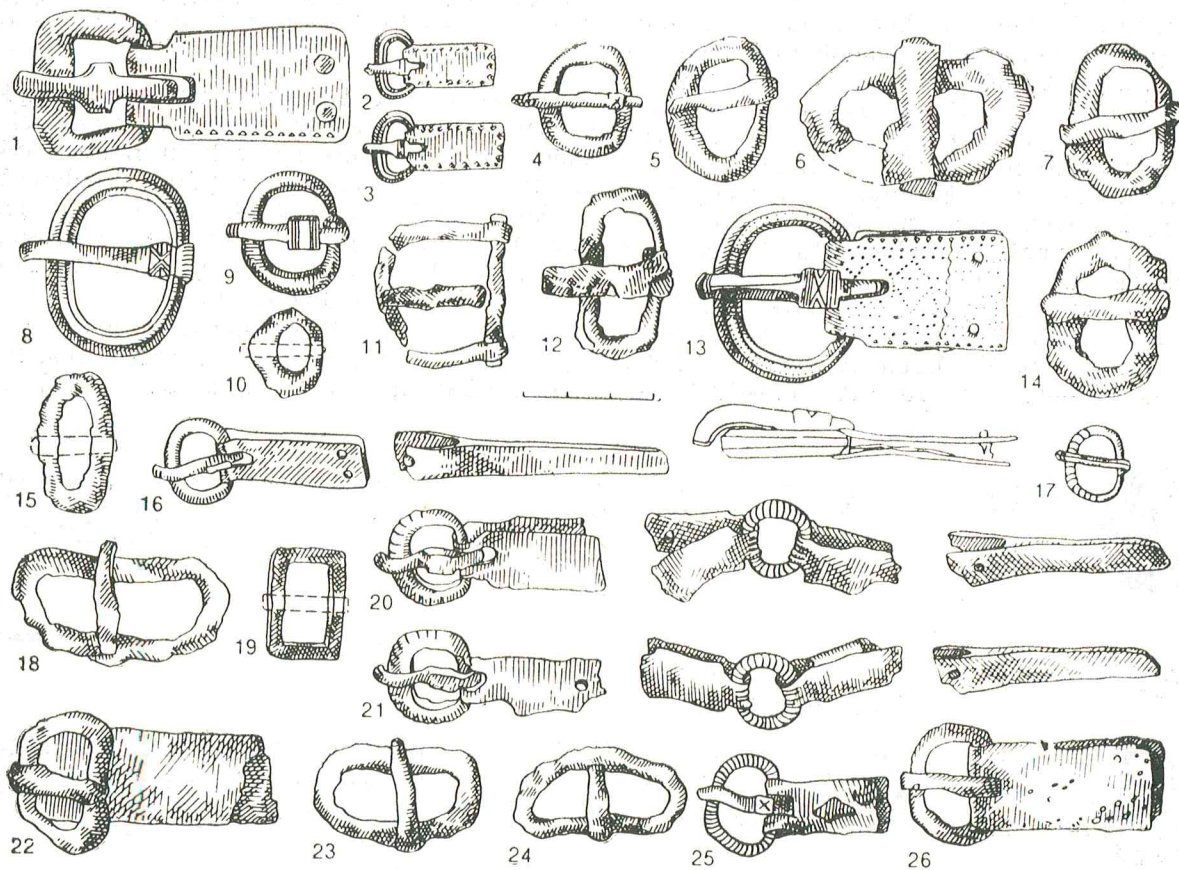
padaryti iš plokščios 0,53—1,58 cm pločio žalvarinės juostelės, 1,2—2,5 cm skersmens. Kape Nr. 246 rastasis buvo iš pusapvalės siauros vielos, 2,3 cm skersmens. Kape aptikta nuo 1 iki 4 žiedų. Po 2 rasta kapuose Nr. 44 ir 358, kape Nr. 55 aptikti 4 juostiniai žiedai. Kitiems ant kairės arba dešinės rankos užmautas 1 toks žiedas. Juostiniai žiedai neornamentuoti, išskyrus vieną iš kapo Nr. 339, kuriame palaidota 35—40 m. moteris. Žiedas 1,3 cm pločio ir 1,2 cm skersmens, puoštas 3 iškilėmis linijomis.

Juostinių žiedų, kaip ir platesne vidurine įvija, rėta. Lietuvoje jų atsirado I tūkstantmečio viduryje, ir juos nešiojo viduriniame geležies amžiuje. Pvz., iš 66 Maudžiorų kapinyno IV—VI a. kapuose aptiktų žiedų juostiniai buvo tik 2 — kapuose Nr. 65 ir 101 [Valatka V., 1984, p. 22—23, pav. 15 : 6]. Kairėnėliuose aptiktas 1 juostinis žiedas [Stankus J., 1984, p. 75, pav. 8 : 2], Rūdaičių I kapinyne — 2 [Michelbertas M., 1968, p. 93, pav. 10 : 9]. Po 2 juostinius žiedus rasta Eigulių II kapinyno V a. kape Nr. 11

[Puzinas J., 1938, pav. 51 : 5, 6], Pašušvyje [Zaborski A., 1905, lent. VI]. Tik 1 toks žiedas pataikė tarp Obelių, Ukmergės raj., kapinyno 96 V—VI a. kapų inventoriaus [Urbanavičius V., Urbanavičienė S., 1988, p. 19, pav. 18 : 7].

Duomenų apie jų nešiojimą kitur baltų žemėse neturime. Buitinės ir apeiginės paskirties reikmenims priklauso diržų sagtys ir apkalai, apavas, geriamieji ragai.

Diržų sagtys ir apkalai. 75 Plinkaigalio kapinyno kapuose rasta 90 sagčių, 1 aptikta atsitiktinai. Jos įvairaus dydžio — nuo 1,1×1,0 iki 5,2×4,0 cm, padarytos iš geležies, žalvario ir sidabro (pav. 193). Daugiausia geležinių sagčių: 55 kapuose buvo 58, dar 1 rasta atsitiktinai. 19 kapų aptikta 31 žalvarinė sagtis, kape Nr. 50 buvo vienintelė sidabrinė. Sagčių dydis priklauso nuo paskirties: juosmens diržams skirtos yra didesnės, pentinų ar batų aulams suveržti — mažesnės. Absoliuti sagčių dauguma rasta vyrų kapuose. Tai suprantama, nes jas dėvėjo vyrai. Tik dviejuose kapuose, Nr. 99

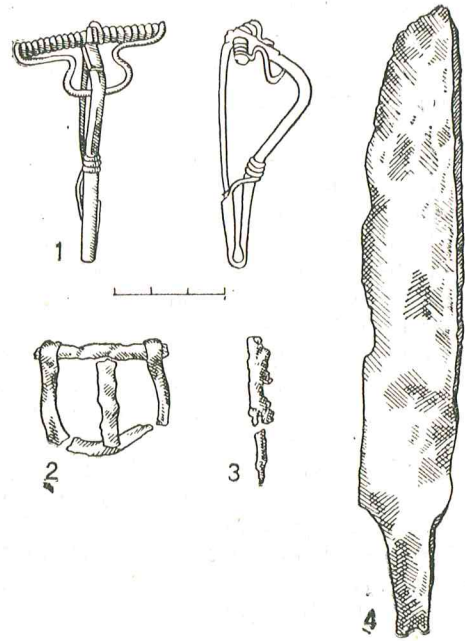
193 pav. Diržų sagtys ir apkalai: 1 — k. Nr. 148, 2, 3 — k. Nr. 152, 4 — k. Nr. 164, 5 — k. Nr. 349, 6 — k. Nr. 146, 7 — k. Nr. 52, 8 — k. Nr. 327, 9 — k. Nr. 88, 10 — k. Nr. 194, 11 — k. Nr. 258, 12 — k. Nr. 245, 13 — k. Nr. 152, 14 — k. Nr. 194, 15 — k. Nr. 144, 16 — k. Nr. 52, 17 — k. Nr. 129, 18 — k. Nr. 215, 19 — k. Nr. 29, 20, 21 — k. Nr. 180, 22 — k. Nr. 354, 23 — k. Nr. 201, 24 — k. Nr. 326, 25 — k. Nr. 21, 26 — k. Nr. 215

ir 190, kur aptikti 10—10,5 m. mergaitės ir daugiau kaip 55 m. moters griaučiai, buvo geležinių tarsi sagčių liekanų.

Didžioji sagčių dalis yra ovalo formos. Iš jų galima skirti sagtis storėjančiu priekiu (k. Nr. 2, 50, 246, 280, 324, 331, 332, 336) ir profiliuotu priekiu (k. Nr. 59, 146, 154, 180, 201, 279, 356, atsitiktinai rasta). Kitos ovalios sagtys yra vienodo storio apskritu, rečiau daugiakampiu ar stačiakampiu skersinio pjūvio rėmeliu. Retai Plinkaigalyje pasitaikė ir vadinamųjų D raidės pavidalo sagčių. Tokia aptikta 18—20 m. vyro kape Nr. 258, kuris pagal kitus daiktus datuojamas III a. pabaiga—IV a. (pav. 194 : 2). Taip pat mąža ir stačiakampių sagčių. Jų būta smarkiai apardytame kape Nr. 29 ir 45—50 vyro kape Nr. 148.

Sagčių kapuose randama atskirai ir kartu su stačiakampiais apkalais prie jų ir dirželių galų apkalais arba dar ir su dirželių apkalėliais bei skirstikliais. Su apkalais dažniau pasitaikė žalvarinių sagčių. Jų rasta kapuose Nr. 2, 21, 37, 45, 50, 52, 54, 61, 65, 148, 152, 215, 332. Geležinių buvo kapuose Nr. 154 ir 354.

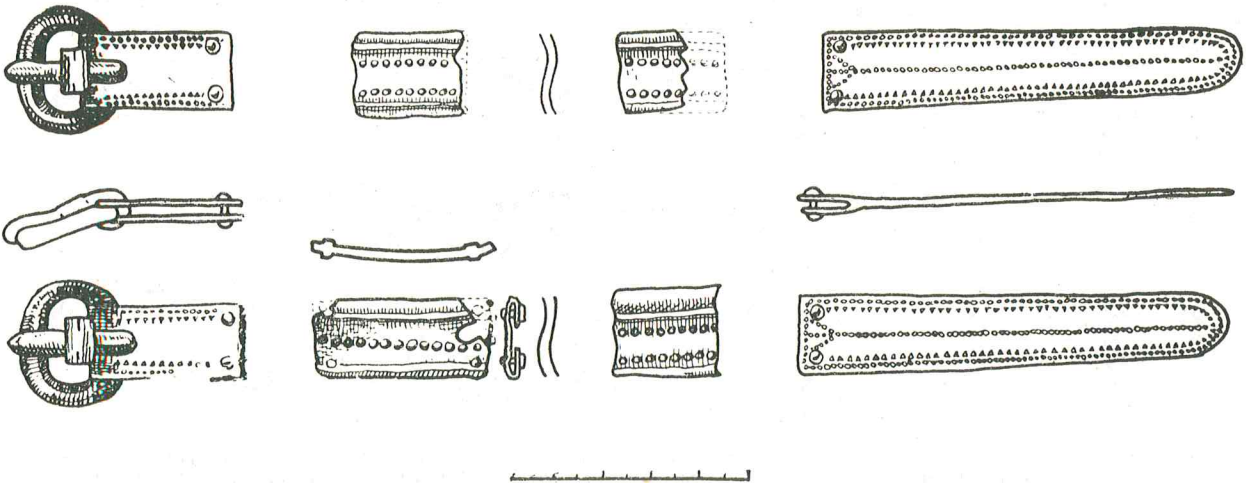
Diržų sagčių bei diržų liekanų Lietuvoje randama įvairių laikotarpių archeologijos paminkluose. Diržus pradėta nešioti m. e. pradžioje [Michelbertas M., 1986, p. 179—181], dažniau — nuo V—VI amžiaus. Įvairesnių formų yra ir to laikotarpio diržų sagtys [LAB, 1961, p. 350, pav. 256]. IX—XII a. kapinynų tiek vyrų, tiek ir žirgų kapuose aptinkama daugiau diržų liekanų, ypač puošniai apkaustyti žalvariniais apkalėliais [LAB, 1961, p. 435—440, pav. 305—310; LLM, 1958, pav. 552—554]. Išdabintų diržų pasitaikė dar ir XIII—XVI a. kapinynuose [Urbanavičius V., Urbanavičienė S., 1988, p. 27, 34, 57—59, pav. 100 : 10, 101—103].

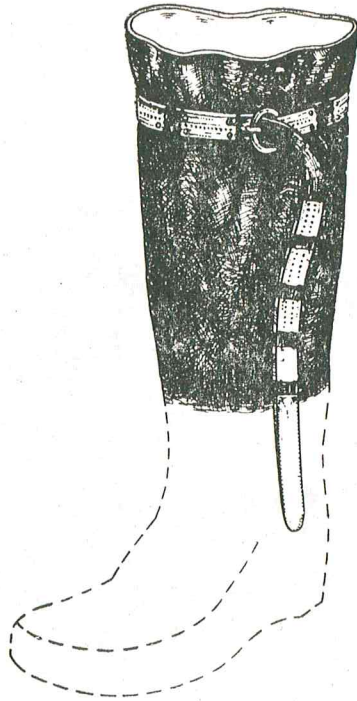
194 pav. Kape Nr. 258 dirbiniai: 1 — žalv. lankinė ilgakojė segė lenkta užkaba, 2 — gel. diržo sagtis, 3 — smeigtuko dalis, 4 — peilis

Labai puošnių diržų su įvairių formų apkalais ne tik prie sagties, bet ir ant diržo bei jo galo apkalais aptinkama vakarų baltų I tūkstantmečio pirmosios pusės kapuose [Madyda-Legutko R., 1983 (1987)]. Apskritai diržus su įvairiausių formų sagtimis bei apkalais I tūkstantmetyje ir II pradžioje naudojo įvairios Europos ir Azijos gentys bei tautos.

Apavas — retai aptinkama ir mažai žinoma priešistorinio žmogaus aprangos dalis. Plinkaigalyje kapuose Nr. 2, 44, 45, 54, 61, 117, 180

195 pav. Kape Nr. 2 aptikto apavo užsegimo dirželių apkalai ir žalv. sagtelės

196 pav. Rekonstruotas apavas pagal kapo Nr. 2 radinius
(atkūrė E. Jovaiša)

pastebėta jo liekanų: dirželių ir sagtelių. Apavas odinis, aukštais, iki kelių, aulais, kuriuos suverždavo dirželiais su apkaliukais ir susegdavo žalvarinėmis arba geležinėmis sagtelėmis. Ypač gerai išlikę batų aulai iš kapo Nr. 2 leido atkurti viršutinę aulų dalį [Jovaiša E., 1978, pav. 2: 9]. 20—25 m. vyro kape Nr. 2 ant blaudikaulių pastebėta organinės medžiagos liekanų. Jos ryškiai apibrėžė blaudikaulių viršutinę dalį ir tęsėsi pėdų link. Ant organinės medžiagos, kurios tyrimai parodė, jog tai oda, 4 cm žemiau viršutinio krašto, išliko žalvarinių dirželių sagčių, apkalų ir dirželių galų apkalų (pav. 195). Prie pėdų oda sunyko, todėl batų padai neišliko. Nežinome, ar jie buvo su kietais padais, kokios formos ir kt. (pav. 196). Kituose, anksčiau minėtuose, kapuose ryškesnių odinių aulų pėdsakų nepastebėta, bet žemiau kelių, ant blaudikaulių ir po jais, rastos žalvarinės ir geležinės sagtelės, apkaliukai ir dirželių galų apkalai rodo, kad šie mirusieji taip pat buvo palaidoti su ilgaauliais batais (pav. 197). Antai 6,5—7 m. vaiko kape Nr. 44 žemiau kelių iš vidinės pusės blaudikaulių aptiktos 2 žalvarinės įvijos. Jos turėjo puošti batų aulus, kurie galėjo būti suveržti odiniu dirželiu, surištu priekyje arba šone. 12—14 m. berniuko kape Nr. 117 ties keliu rastos 2 geležinės apavo užsegimo sagtelės. Kape Nr. 180 palaidotas 30—35 m. vyras buvo apautas ilgaauliais ba-

tais. Aulų galai suveržti odiniais dirželiais su sagtelėmis, dvinariais skirstikliais ir galų apkalais (pav. 198).

Analogijų Plinkaigalio apavui nėra. Kai kurių menkų jo dalių — papuošimų — rasta VIII a. Linksmučių, Pakruojo raj., kapinyno vyrų kapuose Nr. 20 ir 21. Čia prie kairės pėdos aptiktos 4 eilės žalvarinių spurgelių, o kape Nr. 20 — dar ir žalvarinė sagtelė [Volkaitė-Kulikauskienė R., 1951, p. 290, 299—300, pav. 6]. Tam tikrų apavo detalių pastebėta tyrinėtuose VIII—XIII a. Palangos, IV—XII a. Žvilių kapinyuose. Iš kitų baltų genčių teritorijų duomenų apie apavą nėra.

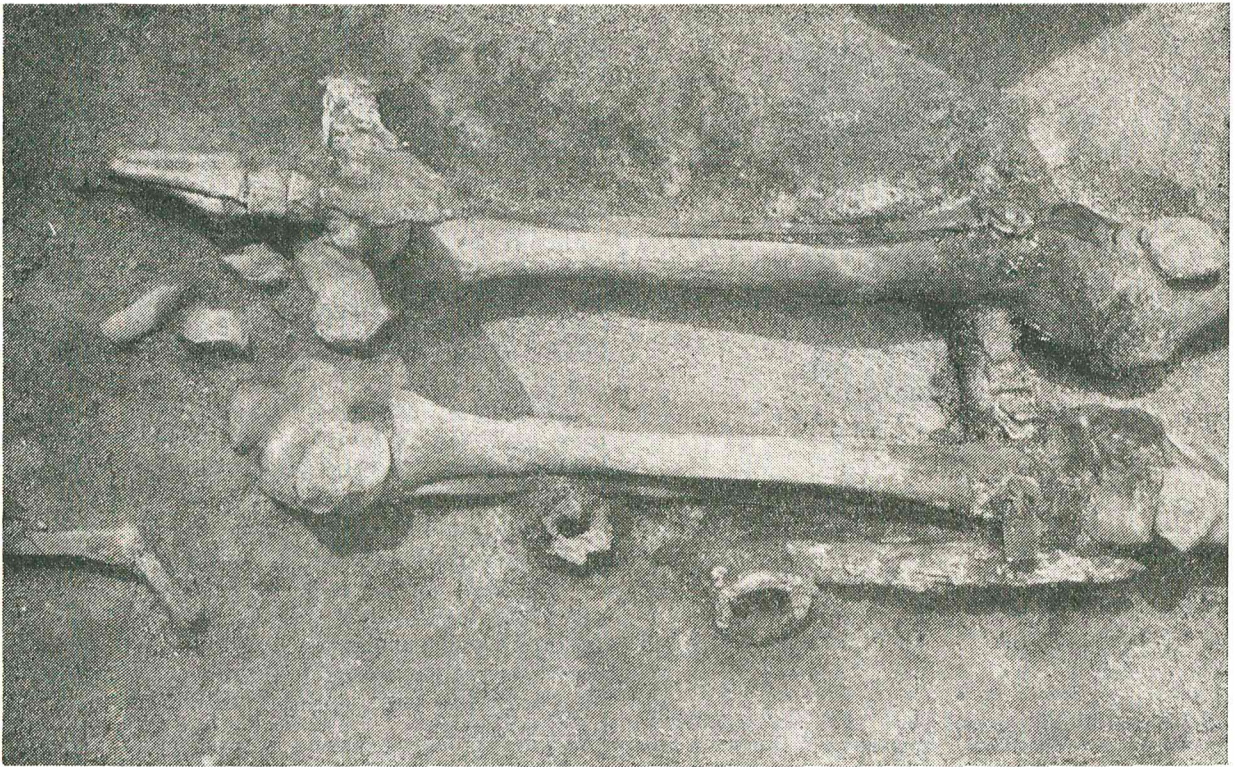
Geriamieji ragai. Tai saviti baltų materialinės kultūros dirbiniai, apkaustyti metaliniais apkalais. Juos vartojo I tūkstantmetyje — II pradžioje praktiniams ir apeiginiams tikslams.

Plinkaigalio kapinyno kapuose Nr. 2, 50, 54, 59, 61, 64, 80 ir 332 aptikti geriamieji ragai buvo papuošti žalvariniais ir sidabriniais apkalais. Apkalai iš kapų Nr. 59, 61, 80 ir 332 yra turtingai ornamentuoti, unikalūs Lietuvos vidurinio geležies amžiaus dirbiniai. Kadangi tokie geriamųjų ragų apkalai yra reti, verta juos plačiau aptarti.

Kapas Nr. 2 rastas vakarinėje kapinyno dalyje. Jame palaidotas 25—30 m. vyras galva į pietvakarius, ant krūtinės ir juosmens sudėtomis rankomis, ištiestomis kojomis. Ant kaklo uždėta sidabrinė antkaklė ruplėtais užkeistais galais, ant kairės rankos — žalvarinė storagalė apyrankė. Drabužis ant krūtinės susegtas žalvarine sege trikampe kojole. Kairėje pušėje, kojūgalyje, rastas siauraasmenis pentinis kirvis, prie šlaunikaulio — skobtas, gulėjęs ant geriamojo rago sidabrinio apkalo. Prie dubens

197 pav. Rekonstruotas apavas pagal kapų Nr. 54 ir 61 radinius

198 pav. Apavo liekanos ant mirusiojo kojų kape Nr. 180

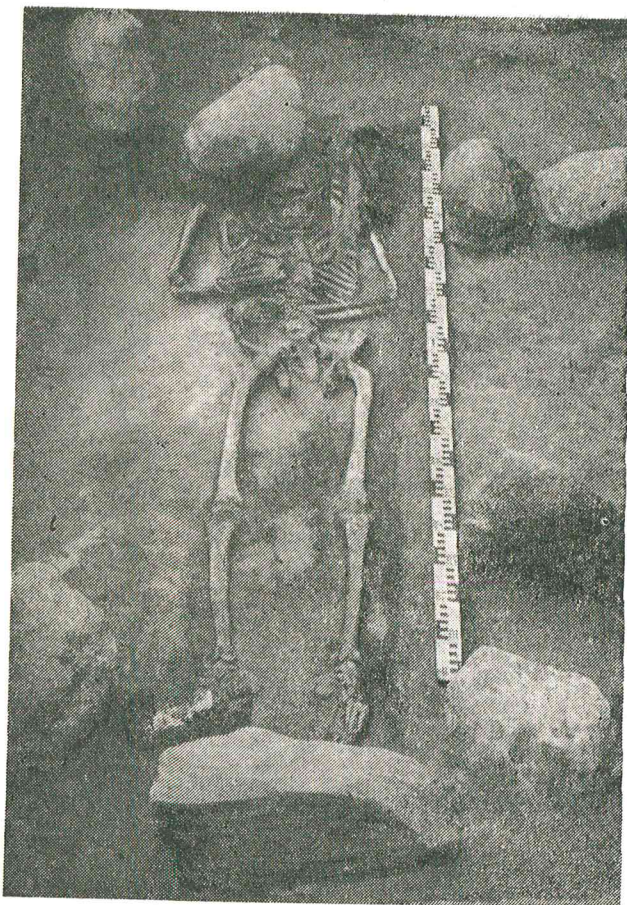
aptiktas kovos peilis, prie kairio kelio — neiškytos paskirties kaulo dirbinio pusė. Mirusysis apautas ilgaauliais batais. Pagal įkapės kapas skirtinas VI a. pirmajai pusei (pav. 125).

Kapas Nr. 50 buvo kapinyno vakaruose. 120 cm gylio duobėje, 208 cm ilgio ir 44 cm pločio lentų karste aptikti 45–50 m. vyro griaučiai. Mirusysis palaidotas galva į vakarus, ant krūtinės ir juosmens sudėtomis rankomis (pav. 199). Gausios įkapės leidžia šį kapą datuoti V a. viduriu (pav. 137). Geriamasis ragas aptiktas kairėje galvos pusėje. Jo apkalas nuo kitų skiriasi tuo, kad uždėtas ne ant rago angos, o ant žemutinės dalies — ties smaigaliu. Jis 6,9 cm ilgio, plėtėjantis, ornamentuotas išilginėmis akycių ir taškučių eilėmis. Išliko 2 profiliuoti rago angos apkalėliai.

Kapas Nr. 54 irgi aptiktas vakarinėje kapinyno dalyje. 20–25 m. vyras palaidotas 250×115 cm dydžio ir 40 cm gylio duobėje, su 190 cm ilgio ir 50 bei 35 cm pločio galais karsu, galva į šiaurę. Rankos sudėtos ant krūtinės, kojos ištiestos. Karsto dešinėje rasti 5 akmenys nuo 20×19×10 iki 44×29×15 cm dydžio. Ant kaklo uždėta sidabrinė antkaklė išplotais ornamentuotais galais su skylute ir kabliuku, tordiruotu lankeliu. Prie kaklo aptikti 6 gintaro karoliai. Juosmens dešinėje rastos 2 segės: sidabrinė lankinė trikampe kojele ir žalvarinė

lankinė ilgakojė lenkta užkaba. Ant dešinio dilbio uždėtos 3 žalvarinės storagalės apyrankės, ant piršto — žalvarinis įvijinis žiedas. Ant kairės rankos piršto užmautas antras toks žiedas. Prie dešinio šlaunikaulio rastas pentinis kirvis su 45 cm ilgio kirvakočio liekana. Jis gulėjo ant peilio, o ant įkotės ir prie kirvio buvo geriamojo rago smaigalio apkalas. Angos apkalas gulėjo per 27 cm tiesia linija ant dešinio kelio. Matyt, pakabinti skirtos juostos geležinė grandis rasta tarp šių 2 apkalų. Mirusysis palaidotas su batais; išliko užsegimo dirželių sagtelių ir galų apkaliukų (pav. 197 : a).

Kapas Nr. 59 buvo kapinyno vakaruose. Apie 250×82 cm dydžio ir 75 cm gylio duobėje aptikti iki pusės suardyti senesnio nei 55 m. vyro griaučiai. Mirusysis palaidotas galva į šiaurę aukštiekninkas. Nepaliestoje kapo duobės dalyje: — kojūgalyje, duobės pakraščiais abipus, griaučių išliko 12 vidutinio dydžio — nuo 14×12×10 iki 25×14×15 cm — akmenų. Ant dešinės kojos, ties dubeniu buvo uždėtas peilis, skobtas ir greičiausiai diržas su geležine sagtimi ir diržo galo apkalu. Prie tos pačios kojos pėdos kairėje aptiktas įmovinis kirvis, padėtas ašmenimis aukštyn. Prie kairio šlaunikaulio gulėjo 2 geležiniai pentiniai, o ant jų — 32 cm ilgio kovos peilis. Sidabrinis geriamojo rago apkalas rastas ant kairės pėdos kaulų. Su-

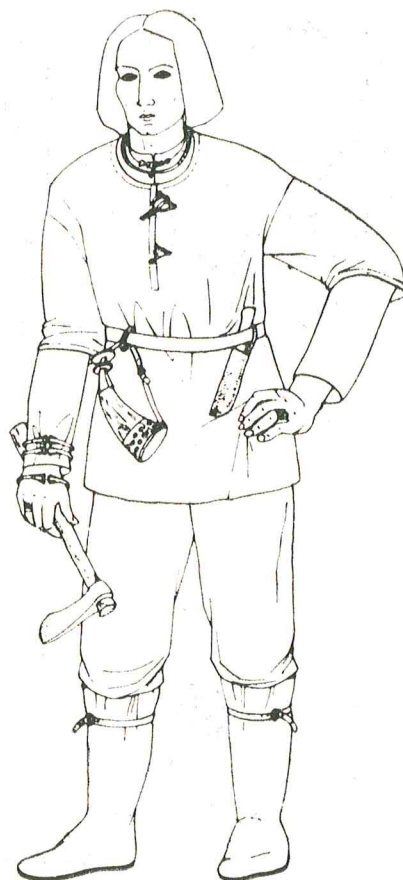

199 pav. 45—50 m. vyro griaučiai kape Nr. 50 in situ

nykusio rago 27 cm ilgio pėdsakas pastebėtas prie kojos.

Kapas Nr. 61 yra per 110 cm į rytus nuo kapo Nr. 59. Jis įdomus ne tik dėl įkapių, bet ir dėl laidosenos. Kapo vietoje žemės paviršiuje buvo matyti keletu vidutinių akmenų viršūnės. 15 cm gilyje aptikta 235×55 cm dydžio akmenų grindinys: jį sudarė 17 nuo 16×5×15 iki 32×35×25 cm dydžio akmenų. Jie greičiausiai buvo padėti ant kapo arba įmesti į duobę atliekant kažkokias mums nežinomas apeigas. 58 cm gilyje, 255×85 cm dydžio duobėje rasti 25—30 m. vyro griaučiai. Mirusysis palaidotas su lentų karstu, galva į šiaurės rytus (30°) aukštiekninkas. Rankos sudėtos ant krūtinės ir juosmens. Abipus griaučių galvūgalyje buvo 3 25×18×10, 32×17×24, 27×14×18 cm dydžio akmenys, ketvirtasis, 28×25×10 cm dydžio, — ant kaukolės. Penktas akmuo, 23×17×19 cm, gulėjo ties kairiu keliu.

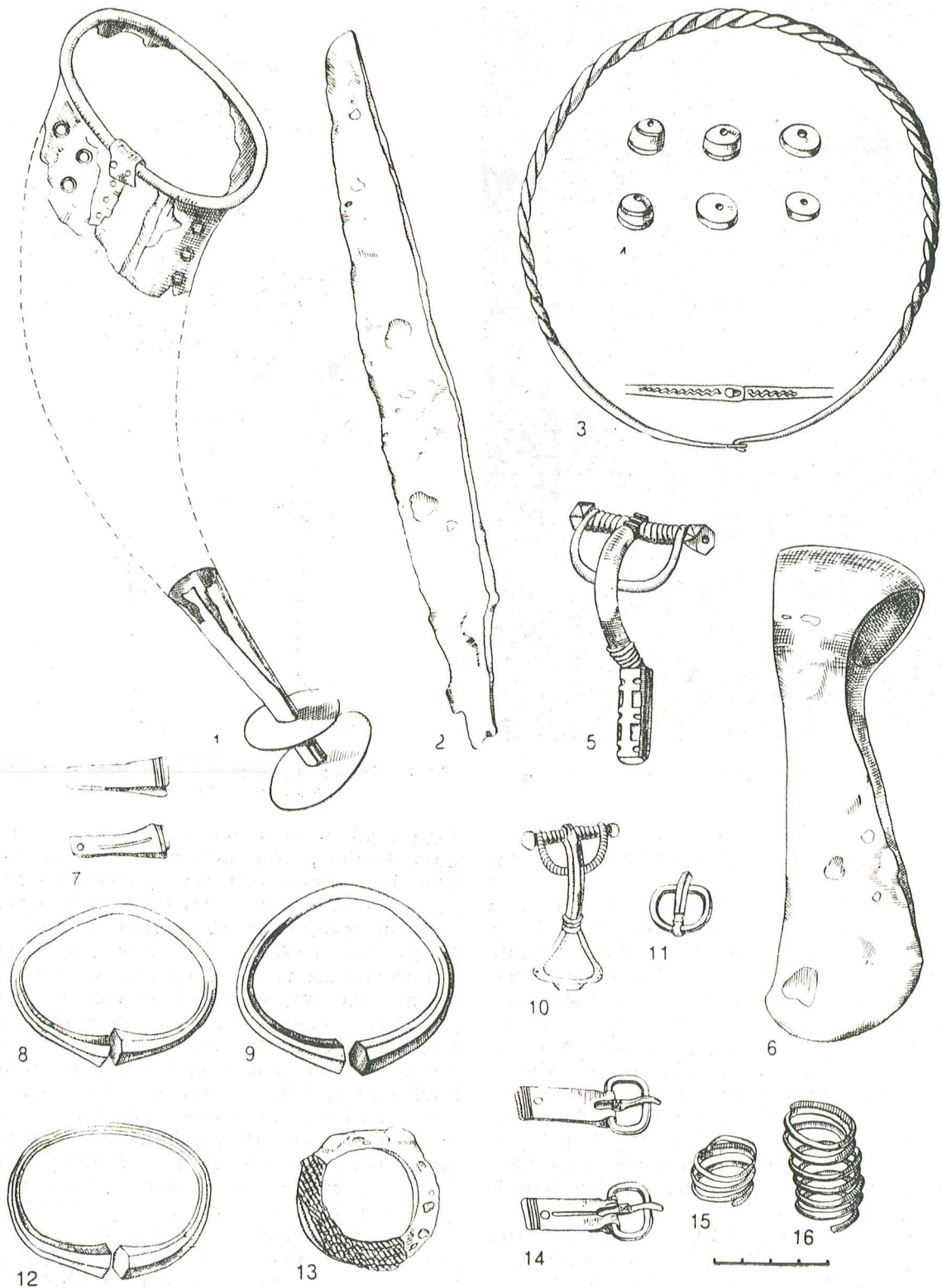
Įkapsės ne itin gausios: ant kairio dilbio rasti 2 peiliai, ant riešo — žalvarinė storagalė apyrankė. Juosmens srityje aptikta sidabrinė lan-

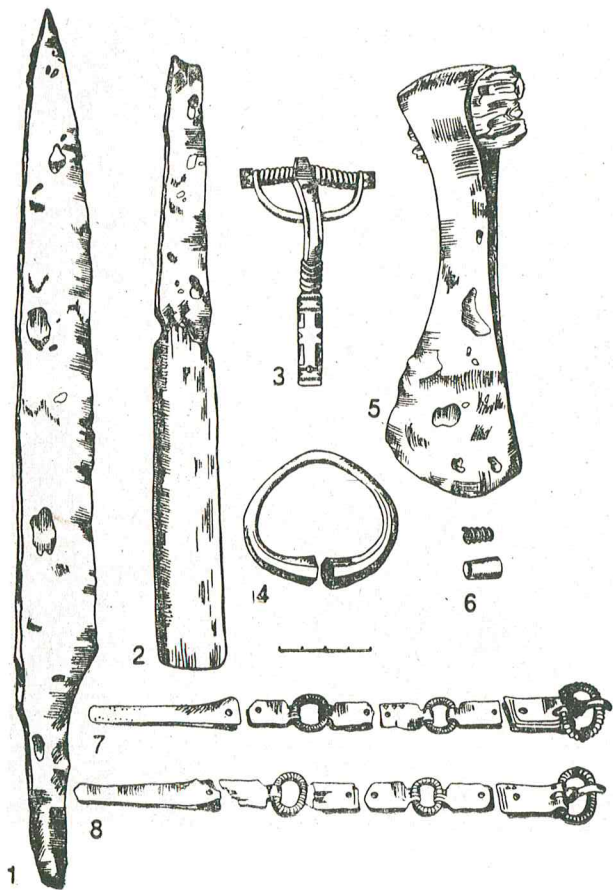
200 pav. Papuošalų nešiosena ir darbo įrankiai (rekonstruota pagal kapo Nr. 54 radinius)

kinė ilgakojė segė lenkta kojele. Ant dešinio dubenkaulio gulėjo pentinis kirvis su medinio koto liekanomis. Ant abiejų blauzdikaulių buvo apavo aulams suveržti skirtų žalvarinių sagtelių su apkaliukais, skirstikliais ir dirželių galų apkalais (pav. 202: 7,8). Ant dešinio šlaunkaulio aptiktas žirgo dantis su maža žandikaulio dalimi. Didžiausia ir reikšmingiausia įkapė — geriamasis ragas (pav. 203). Angos apkalas gulėjo ant dešinio blauzdikaulio, o smaigalis — ant kairio dubenkaulio apatinės dalies ir šlaunkaulio (pav. 204). Vadinasi, geriamasis ragas turėjo būti apie 40—45 cm ilgio. Padarytas greičiausiai iš tauro (*Bos primigenius* Boj.) rago, apie 1,6 litro talpos. Įžymus lietuvių zoologas Tadas Ivanauskas, aprašydamas taurus ir jų ragus, pastebėjo, kad suaugusių individų ragai būna iki 198 cm ilgio, pamatas iki 38 cm apimties. Retais atvejais didelių taurų ragų apimtis buvo 60—65 cm, t. y. jų ragai maždaug 21 cm skersmens. Į taurę, padarytą iš tokio rago, tilpo iki 4 litrų skysčio [Ivanauskas T., 1973, p. 278].

Kapas Nr. 80 aptiktas maždaug 70 cm į va-

201 pav. Vyro kape Nr. 54 aptikti dirbiniai: 1 — geriamojo rago žalv. apkalai, 2 — peilis, 3 — sid. antkaklė tordiruotu lankeliu išplotais galais su skylute plokštelėje ir kabliuku, 4 — gintaro karoliai, 5 — žalv. lankinė segė lenkta užkaba, 6 — siauraašmenis pentinis kirvis, 7, 11, 14 — žalv. sagtelės ir dirželių galų apkalai, 8, 9, 12 — žalv. storagalės apyrankės, 10 — sid. lankinė segė trikampe kojele, 13 — gel. grandis, 15, 16 — žalv. įvijiniai žiedai

202 pav. Kapo Nr. 61 inventorius: 1, 2 — kovos ir darbo peiliai, 3 — sid. lankinė ilgakoję segė lenkta kojėle, 4 — žalv. storagalė apyrankė, 5 — siauraašmenis pentinis kirvis, 6 — žalv. įvija ir tūtelė, 7, 8 — žalv. dirželių sagtelės ir apkalai

203 pav. Geriamojo rago sid. angos ir žalv. galo apkalai iš kapo Nr. 61

204 pav. Geriamasis ragas kape Nr. 61 in situ

karus nuo kapo Nr. 59. Jis taip pat iki pusės suardytas. Išliko kaukolės dalių ir kairės rankos kaulų. Kojų sritis nepaliesta. Griaučių liekanų aptikta 25 cm gylyje. Mirusysis palaidotas vakarų kryptimi aukštiekninkas.

Įkapes sudarė ant kairės rankos piršto užmautas žalvarinis įvijinis žiedas, juosmens srityje aptikta žalvarinė lankinė ilgakojė segė, ant dešinio dubenkaulio rastas pentinis kirvis. Prie kaukolės liekanų išliko geležinės diržos sagties dalis. Sidabrinis geriamojo rago apkalas aptiktas ant dešinio šlaunikaulio ties dubeniu (pav. 205).

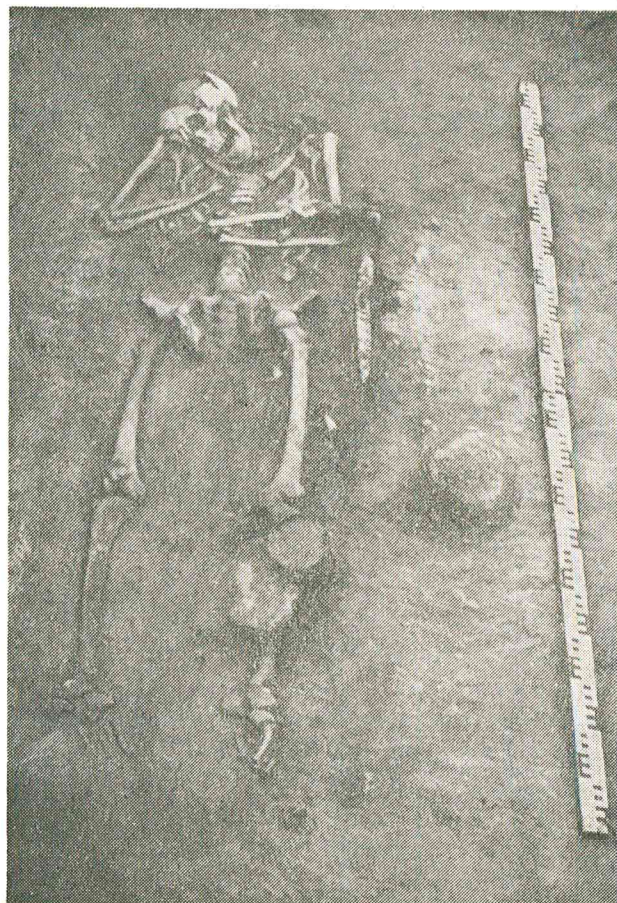
Kapas Nr. 332 buvo rytinėje kapinyno dalyje. 260×110 cm dydžio ir 85 cm gylio duobėje išryškėjo 220×70 cm dydžio stačiakampio lentų karsto kontūrai. 100 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus aptikti 35–40 m. vyro griaučiai. Mirusysis palaidotas galva į šiaurės vakarus (340°) aukštiekninkas. Rankos sudėtos ant krūtinės ir juosmens (pav. 206). Kapo duobės dugne aptikti 3 13×15×15, 13×12×6 ir 13×9×11 cm dydžio akmenys. Įkaps gausios ir turtingos. Ant kaklo uždėta sidabrinė antkaklė tordiruotu lankeliu išplotais dvigubais galais, kurie baigiasi kilpele ir kabliuku.

Pasmakrėje rastas gintaro karolis-amuletas, krūtinės dešinėje — sidabrinė lankinė ilgakojė segė. Ant kairės alkūnės gulėjo pentinis kirvis, o prie šono — 40 cm ilgio kovos peilis. Po juo aptiktas kitas darbo peilis kauline rankena, 2 žalvariniai pentinai su dirželių sagtelėmis, skirstikliais ir neaiškios paskirties žalvarinis apkaliukas, raudono aleurito galastuvas su geležine kilpele viename gale (pav. 207). Ant kairio blauzdikaulio ir šlaunikaulio rasti geriamojo rago apkalai (pav. 208). Sidabrinis angos apkalas gulėjo ant blauzdikaulio ties jo viduriu, žalvarinis smaigalio apkalas — išorinėje šlaunikaulio pusėje. Atstumas tarp apkalų 28 cm. Prie kairės pėdos rasta dar 1 geležinė sagtelė. Pagal įkapes kapą galima skirti V a. pabaigai—VI amžiui.

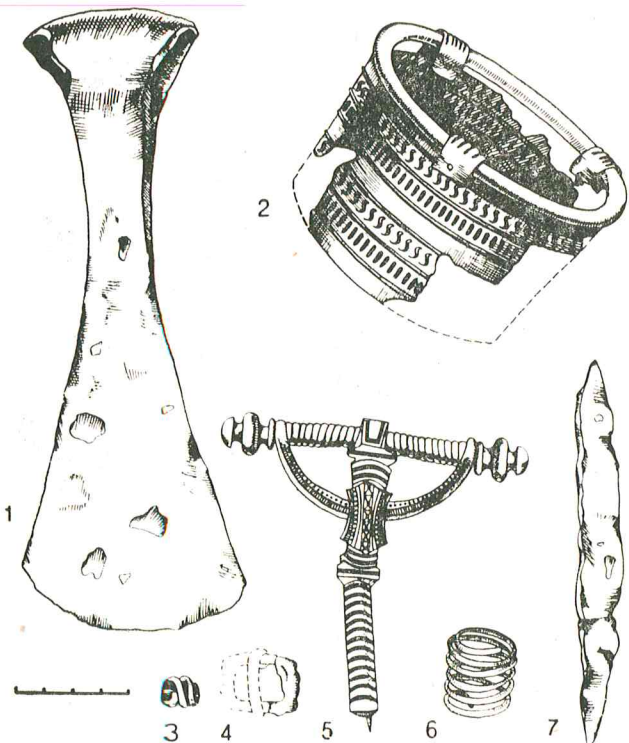
Dėmesį patraukia geriamųjų ragų apkalai ir jų ornamentas dėl aukšto meninio lygio ir ypač dėl zoomorfinio rašto, kuris I tūkstantmečio vidurio ir antrosios pusės baltams apskritai nebūdingas ir dirbinių puošyboje retai pasitaikantis. Geometriniai motyvai bei apkalų ornamento kompozicija taip pat unikalūs.

Kape Nr. 2 aptiktas geriamojo rago apkalas yra vienas iš paprasčiausių. Jis žalvarinis,

sidabruotas, apie 6,5 cm skersmens, neornamentuotas ir labai blogai išlikęs (pav. 125 : 8). Apkalas iš kapo Nr. 50 yra žalvarinis, 6,94 cm ilgio, platišantis, buvo prikaltas žalvarinėmis vinutėmis. Puoštas išilgai einančių akyčių ir taškučių eilėmis. Apkalas iš kapo Nr. 54 žalvarinis, anga ovali, 8,74×7,15 cm dydžio. Žalvarinė 4,15 cm pločio skardelė ornamentuota akytėmis. Ant rago smaigalio taip pat buvo uždėtas žalvarinis taurelės pavidalo apkalas. Jis 7,69 cm ilgio, į apačią smailėjantis ir besibaigiantis 2 apskritomis plokštelėmis: 3,72 ir 4,54 cm skersmens. Apatinė ornamentuota pakraščiu išpausta vingiuota linija. Kape Nr. 59 aptiktas apkalas, pagamintas iš 4,49 cm pločio sidabrinės skardos juostos, kuri iškilėmis linijomis suskirstyta į vienodo pločio laukelius. I ir IV laukelyje išpausti vertikalūs stulpeliai su skersiniais brūkšneliais. III laukelyje pavaizduotos stilizuotos antelės, VI — ornamentas — eilė x raidės pavidalo raštų. Apkalo anga 6,9 cm skersmens. Ant jos viršaus uždėtas rago krašto apkalas, gaubiantis ir prilaikantis sidabrinę plokštelę (pav. 209). Rago smaigalys be apkalo. Didesni, sudėtingesnio ornamento bei kompozicijos yra rago apkalai iš kapo Nr. 61. Tai ne tik Lietuvoje, bet ir visame Pabaltijyje di-

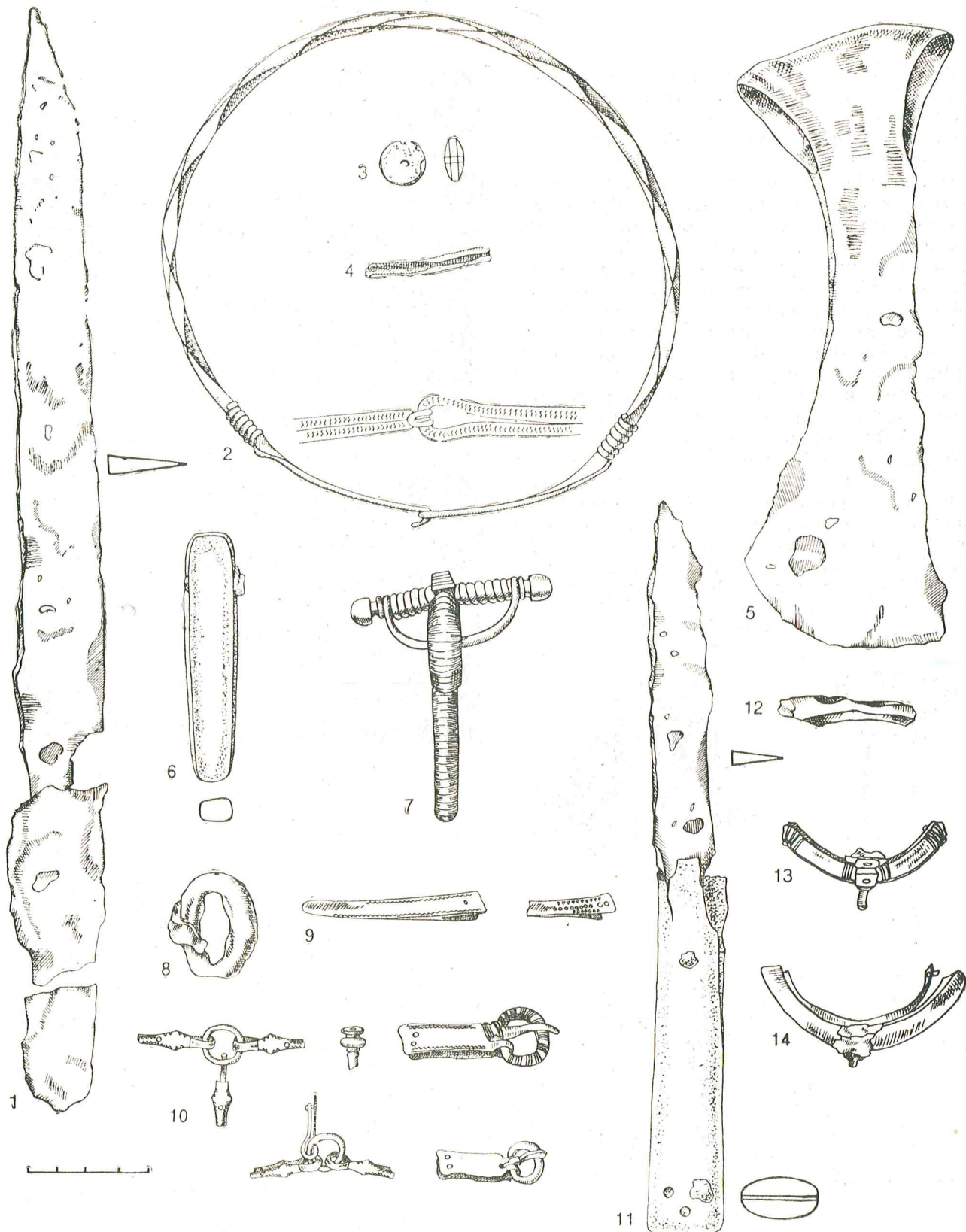

206 pav. Mirusiojo griaučiai kape Nr. 332 in situ

205 pav. Kapo Nr. 80 įkapės: 1 — siauraašmenis pentinis kirvis, 2 — sid. rago angos apkalas, 3 — žalv. įvija, 4 — gel. diržo sagtis, 5 — žalv. lankinė ilgakojė segė lieta užkaba, 6 — žalv. įvijinis žiedas, 7 — peilis

džiausi iki šiol žinomi apkalai. Viršutinis padarytas iš 10,9 cm pločio žalvarinės skardos juostos, kuri dengė rago viršutinę dalį iš išorės ir vidaus. Prie angos krašto skardą gaubė žalvarinė juostelė, prilaikanti šoninės skardos išorėje esančią metaloplastiniu būdu ornamentuotą sidabrinę plokštelę. Ji suskirstyta net į 13 vienodo pločio laukelių, atidalytų iškilėmis linijomis, panašiai kaip apkalo iš kapo Nr. 59. Kas ketvirtas laukelis, t. y. I, V, IX ir XIII, neornamentuotas. Tarp jų — 3 grupės po 3 laukelius su ornamentu. II laukelis papuoštas dviem mažų iškilų kvadratėlių eilėmis. III laukelyje išpausti tokie pat vertikalūs stulpeliai su skersinėmis įkartėlėmis, kaip ir rago iš kapo Nr. 59 II ir V laukelyje. IV laukelyje yra 37 realistiškai pavaizduoti šuoliuojantys elniukai. VI ir VIII laukelyje — x raidės pavidalo figūrėlių eilė. Tarp jų VII laukelyje pavaizduotos 46 antelės. Jos realistiškesnės nei apkalo iš kapo Nr. 59 antelės. X ir XII laukelis puoštas kaip ir III — stulpeliais su skersinėmis įkartėlėmis. XI laukelyje išpaustas atvirkščios S raidės pavidalo ornamentas (pav. 210). Sidabrinė

207 pav. Kapo Nr. 332 inventorių: 1 — kovos peilis, 2 — sid. antkakie facetuotu lankeliu viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, 3 — gintaro karolis, 4 — žalv. tūtelė, 5 — įauraašmenis pentinis kirvis, 6 — galastuvas, 7 — žalv. lankinė ilgakojė segė lieta užkaba, 8 — gel. diržo sagtis, 9 — žalv. dirželių galų apkalai, 10 — žalv. sagtelės ir skirstikliai, 11 — darbo peilis raginėmis kriaunomis, 12 — gel. dirbinio dalis, 13, 14 — žalv. pentinai

208 pav. Geriamojo rago sid. apkalai kape Nr. 332 in situ

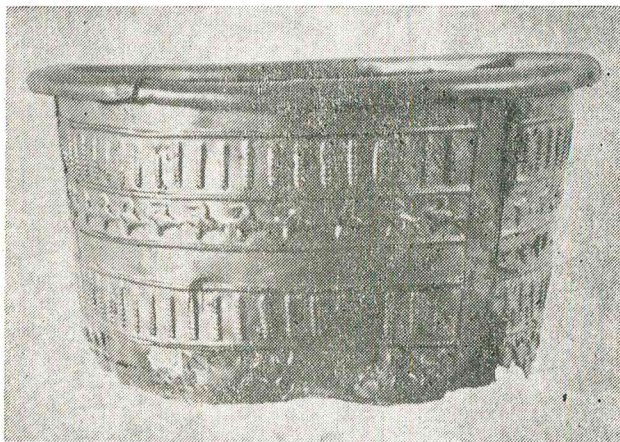
plokštelė sujungta rago apkalo šone. Sujungimo vieta papuošta 2 vertikaliomis juostelėmis, kuriose yra po 2 mažų iškilų kvadratėlių eiles. Prie smaigalio kniede pritvirtintas 9,6 cm ilgio žalvarinis profiliuotas taurelės pavidalo apkalas, kuris baigiasi 2 apskritomis 4,62 ir 4,8 cm skersmens plokštelėmis. Apatinės plokštelės dugno pakraštys ornamentuotas imuštų taškučių ir netaisyklingų trikampių eile. Viduryje yra keli koncentriniai apskritimai su trikampiais aplinkui.

Kape Nr. 64 aptiktas rago smaigalio apkalas — tūtelė. Ji padaryta iš žalvarinės 7,09 cm pločio skardos, plėtėjanti. Platesnis galas 1,87 cm skersmens, perkaltas vinute.

Geriamojo rago apkalas iš kape Nr. 80 neturi realistinių zoomorfinio ornamento motyvų. Jame — geometriniai motyvai, analogiškai kitų Plinkaigalio geriamųjų ragų apkalų geometriniais motyvams, ir taip pat išdėstyti. Apkalo sidabrinė plokštelė 5,65 cm pločio ir pritvirtinta tiesiai prie rago. 8,0 cm skersmens angos kraštas apgaubtas siaura sidabrine skardele ir prie šoninės plokštelės pritvirtintas apka-

lėliais. Šoninė plokštelė padalyta į 7 laukelius. I, IV ir VII laukelis neornamentuotas. II ir V — išpaustas S raidės motyvas. III ir VI laukelyje yra eilės vertikalių stulpelių su įkartelėmis. Apkalo ant rago smaigalio nebuvo.

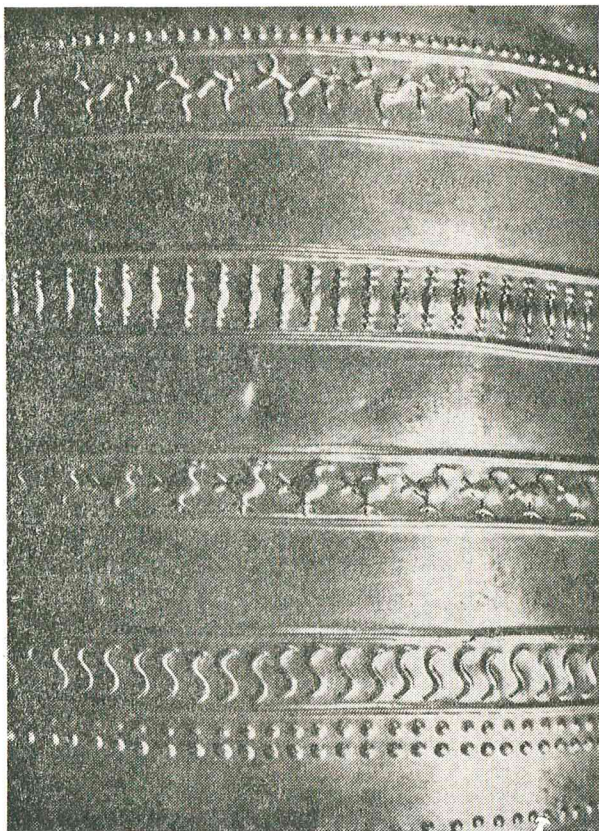
Apkalas iš kape Nr. 332 padarytas iš 9,0 cm pločio sidabrinės plokštelės. Jo anga 9,6 cm skersmens. Ornamentas labai panašus į rago

209 pav. Sid. geriamojo rago apkalas iš kape Nr. 59

210 pav. Geriamojo rago iš kape Nr. 61 ornamento detalės

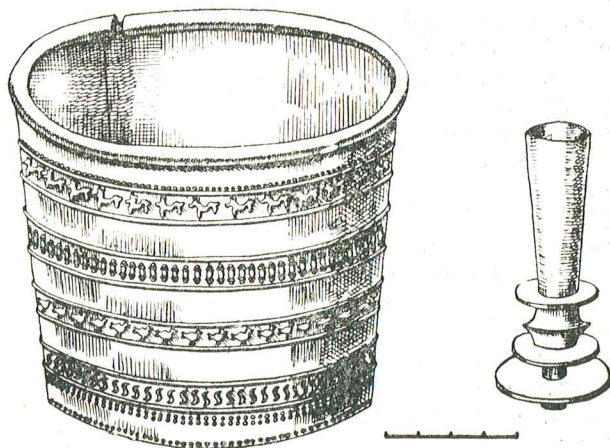
211 pav. Geriamojo rago iš kapo Nr. 332 ornamento detalės

apkalos iš kapo Nr. 61 ornamentą. Skiriasi tik kompozicija, ir iverptas vienas naujas motyvas. Sidabrinė plokštelė suskirstyta į 9 laukelius, atidalytus iškilėmis linijomis. Iš jų 3, t. y. III, V ir VII, yra neornamentuoti. I laukelio apačioje įmušta iškilų taškučių eilė. II — įspaus-tos tokios, kaip ir kapo Nr. 61. 35 elniukų figūrėlės. IV laukelyje pavaizduoti figūriniai stulpeliai. VI — 53 antelių figūrėlės galvutėmis į priešingą nei elniukai pusę. VIII laukelyje įspaus-ta S raidės pavidalo ornamento eilė. IX laukelyje yra 3 taškučių eilės: 2 viršuje ir 1 — apačioje (pav. 211). Ant rago smaigalio buvo užmautas ir prikaltas žalvarinis 7,56 cm ilgio profiliuotos taurelės pavidalo apkalas su 3 apskritomis neornamentuotomis plokštelėmis (pav. 212).

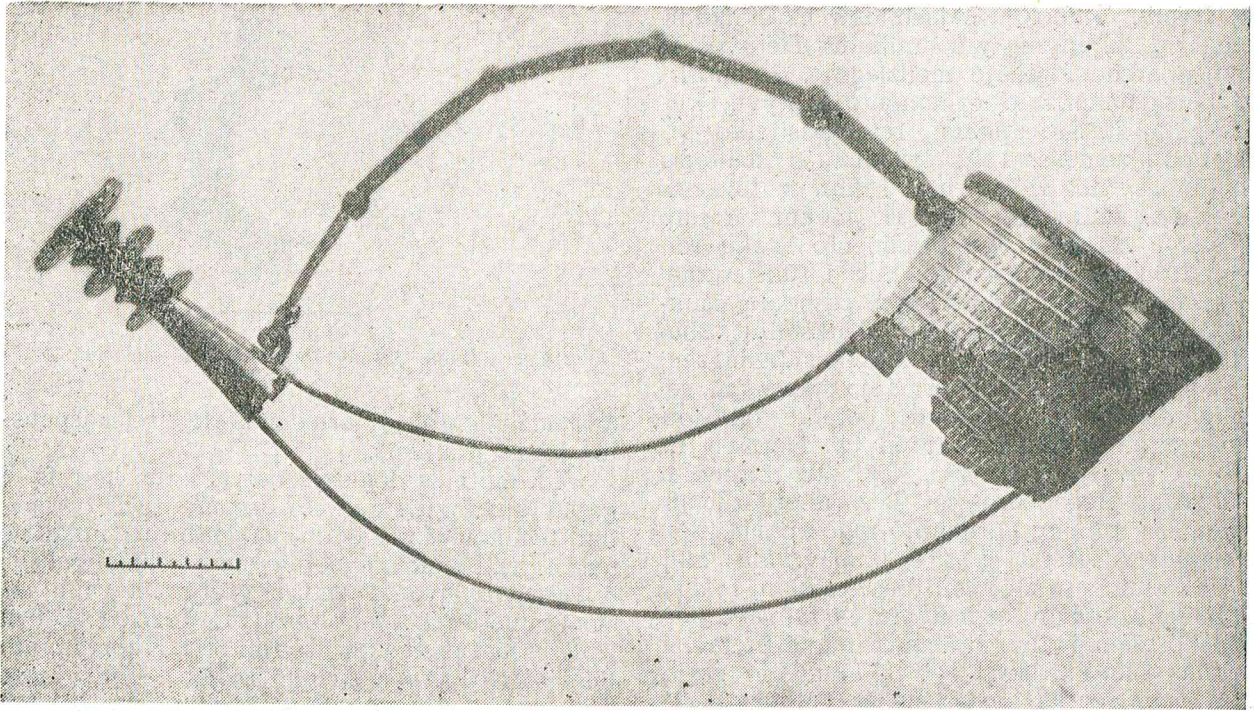
Paprotys į kapus dėti metalu apkaltus geriamuosius ragus Lietuvoje, pirmiausia vakari-nėje dalyje, paplito III amžiuje. IV a. pabaigos—VII a. kapuose jų randama jau visoje Lie-tuvoje. Tuo metu dalis geriamųjų ragų apkaus-toma ir prie angos puošiama plačia žalvarine arba sidabrine juosta. Apkalus ornamentavo baltų genčių itin mėgstamu geometriniu orna-mentu. Labai retai aptinkamas ir zoomorfinio

ornamento motyvas. Rago smaigalį kai kada apkaustydavo taurelės pavidalo apkalu. Labai retai abu apkalus jungė iš metalinių strypelių, vamzdelių padarytos juostos-rankenos. 4 iš jų puoštos emaliu [Michelbertas M., 1968a]. Nuo VIII a. Lietuvos pajūryje vis labiau įsigali pa-protys į kapą dėti ne 1, o 2 geriamuosius ragus. Tačiau tada absoliuti geriamųjų ragų apkalų dauguma labai supaprastėja, netenka puošybos elementų ir išlaiko tik praktinę paskirtį. Apka-lai daromi iš siauros žalvarinės juostelės, gau-biančios rago angos pakraštį iš išorės ir vidaus. Tik labai retais atvejais rago išorėje pritvirtina ma figūrinė žalvarinė ornamentuota plokš-telė. Smailusis rago galas nepuošiamas. Kada geriamuosius ragus nustota dėti į kapus, duo-menų neturime. Vėliausi yra XIII a. vakarų Lietuvos kapinynų radiniai.

Geriamųjų ragų apkalų, artimų ornamento motyvais ir gamybos būdu aprašytiems, ypač sidabrinų iš kapų Nr. 59, 61, 80 ir 332, Lietuvoje tėra keletas. Pirmiausia minėtinas sidab-rinis angos ir žalvarinis rago smaigalio apkalas iš Pašūsvio. Jis padarytas taip pat, skiriasi tik ornamentas, be to, turi šarnyrinę rankeną. Šio apkalo visi ornamento motyvai geometriniai, sunkiai aprašomi, kartojasi kas 2 laukeliai: tai „krinantys lašai“, arba „šauktukai“, ir figūrinių stulpelių eilės (pav. 213). Panašiai padaryti, su zoomorfinio ir geometrinio ornamento detalė-mis yra geriamųjų ragų apkalai iš Pašilių, Pa-nevėžio raj., ir Rubokų [Bezenberger A., 1909, pav. 141]. Ant labai nedidelių išlikusių Pašilių apkalo fragmentelių įspaus-tos paukščiukų figūrėlės. Jos labiau stilizuotos, be kojelių, mažesnės ir daugiau primena paukščius giesminin-kus. Šio apkalo liekanose yra apskritimų, „šauk-tukų“ su pusrėnuliu viršuje motyvų. Be išlikusios didesnės apkalo dalies sunku įsivaiz-

212 pav. Geriamojo rago iš kapo Nr. 332 apkalai

213 pav. Geriamojo rago apkalai iš Pašuvio

duoti šių motyvų sudaromą kompozicinę visumą. Apkalo liekanų rasta V—VI a. kape [Markelvičius J., 1977, p. 105]. „Krintantys lašai“ buvo išpausti Rubokų geriamojo rago apkale. Be to, žemiau pavaizduoti šuoliuojantys elniukai. Zomorfinio ornamento motyvų yra dar ant kelių įvairių Lietuvos vietovių dirbinių, rastų I tūkstantmečio vidurio ir antrosios pusės kapuose. Štai antelės pavaizduotos ant žalvarinio geriamojo rago apkalo iš Kukių, Mažeikių raj., V—VI a. lobio [Vaškevičiūtė I., 1978, pav. 4], žąselių — irėžtos Jauneikiuose kape Nr. 464 rastame kabutyje, dengtame sidabrine plokštele. Dirbinys datuojamas VI—VII a. [Vaškevičiūtė I., 1978, p. 29].

Latvijoje, Lejasbitenų kapinyne rasti geriamojo rago apkalai papuošti tokiu pat motyvu, kaip ir Plinkaigalio geriamieji ragai — vertikalių stulpelių su įkartėlėmis eilėmis. Taip pat yra apskritimų su mėlyno stiklo akutėmis viduryje, taškučių eilių, atskirtų iškilėmis linijomis. Ragas buvo su metaline šarnyrine rankena [Balodis F., 1938, p. 131; Salmo H., 1938, p. 230—231, pav. 58; Moora H., 1952, pav. 69]. Latvų archeologas Francis Baluodis (Balodis) (1882—1947) šio atsitiktinai rasto rago nedatuoja. Suomių archeologas H. Salmo skiria jį VIII a. [Salmo H., 1938, p. 231]. Tačiau toks datavimas kelia abejonių, nes iliustracijoje ir aprašyme pateikti skirtingo laikotarpio dirbiniai.

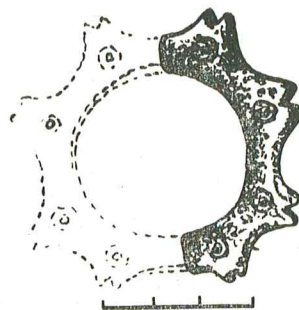
Antai storagalė apyrankė datuota V a. viduriu, lankinė ilgakojė segė aguoninėmis galvutėmis yra VII—VIII a., 2 ietigaliai — Merovingų laikotarpio pabaigos ginklai. Diržo sagtis su apkalais skiriama VI—VIII amžiui. Siauraašmenis pentinis kirvis pagal latvių archeologo Mario Atgazio (Atgāzis) klasifikaciją yra VIII—IX a. [Atgāzis M., 1964, p. 108, pav. 1]. Įvijinius žiedus vartojo visą I tūkstantmetį ir II pradžioje. Įžymus estų archeologas, baltų archeologijos žinovas Haris Mora (Harri Moora) (1900—1968) šį ragą tiksliau datuoti taip pat vengė, laikė jį vidurinio geležies amžiaus dirbiniu, pagal Latvijoje tuo metu priimtą periodizaciją skyrė V—IX a. [Moora H., 1952, p. 106]. Dar vienas sidabrine plokštele dengtas geriamojo rago apkalas paskutiniais metais aptiktas Čunkani-Drengerių kapinyne prie Bauskės [Bebre V., 1984, p. 20]. Archeologė Viktorija Bebrė (Bebre) mačiau informavo, kad šio apkalo ornamentas panašus į Lejasbitenų rago, apkalas rastas VIII a. kape.

Dar keletas ornamento motyvų, panašių į Plinkaigalio ragų apkalų, yra ant V a. datuojamos sidabrinės plokštelės iš Warnikam vietovės kapo Nr. 1 buv. Rytų Prūsijoje [Tischler O., 1902, lent. XII: 4]. Atvirksčios S raidės ornamentu papuošta dėžutė aptikta Babienten, buv. Rytų Prūsijoje [Peiser F., 1921, pav. 1].

Apkalai iš Plinkaigalio, taip pat iš Pašuvio

vio, Pašilių, Rubokų, Lejasbitenų ir Čunkani-Drengerių kapinynų yra unikalūs Lietuvos ir Latvijos archeologinėje medžiagoje. Zoomorfinio bei geometrinio ornamento motyvų, kuriais papuošti šie apkalai, retai pasitaiko visoje baltų žemėse. Toks ornamentas baltams nebūdingas, neturi istorinių šaknų ir tolesnės raidos. Jis atsiranda staiga iš „niekur“ ir taip pat staiga išnyksta. Šio ornamento ištakų reikia ieškoti Skandinavijoje, kur I tūkstantmečio pirmojoje pusėje atsirado S pavidalo, šauktukų, arba lasų, apskritimų, paukštelių ornamento motyvų. Oskaras Almgrenas (Almgren) ir Bürgeris Nermanas (Nerman), aptardami senąjį geležies amžių Gotlande, pateikė tokio ornamento pavyzdžių [Almgren O., Nerman B., 1923, p. 82, lent. 31 : 455, 456]. Jų nurodė ir Adalbertas Beczenbergeris (Bezzenberger), aprašydamas Rubokų geriamojo rago apkalą [Bezzenberger A., 1909, p. 85—90, pav. 148, 149]. Ar šie ornamento motyvai turi tiesioginį ryšį su Plinkaigalio apkalų ornamentu, ar tai sava germaniško zoomorfinio ornamento interpretacija, nežinia. Viena aišku, kad Plinkaigalio geriamųjų ragų apkalai puošti ne be baltams svetimam ornamentui įtakos, galbūt sekant juo.

Plinkaigalyje rasti sidabriniai geriamųjų ragų apkalai skiriasi ne tik ornamento motyvais, bet ir atlikimo kruopštumu. Net plika akimi palyginus visus 4 apkalus, matyti, kad iš kapų Nr. 61 ir 332 yra labai kruopščiai, tiesiog idealiai padaryti. O kapuose Nr. 59 ir 80 rastųjų ornamentas ne toks darnus. Be to, paprastesnė ir kompozicija. Susidaro išpūdis, jog pirmuosius 2 apkalus gamino tas pats meistras, o kiti 2 darėti kiek vėliau, tarsi sekant pirmaisiais. Lietuvos teisingumo ministerijos Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo instituto specialistai padarė apkalų iš kapų Nr. 61 ir 332 spektrinę metalo ir trasologinę kai kurių ornamento motyvų analizę. Buvo nustatyta, kad abiejų dirbinių metalas vienodos sudėties: Ag su priemaišomis ir užteršta Cu, Au, Bi, Sn, Mg, Pl, Si. Gamybos technologija taip pat vienoda — metaloplastika, spausta puansonais. Trasologinei analizei pasirinktos ant abiejų apkalų esančios antelių ir briedžiukų figūrėlės. Antelės atgręžtos į priešingas puses, todėl akivaizdu, kad jos išpaustos skirtingais įrankiais. Briedžiukų figūrėlės vienos krypties. Vizualiai jos vienodos. Tačiau išmatavus paaiškėjo, kad apkalas iš kapo Nr. 61 figūrėlės yra 5,6 mm, o iš kapo Nr. 332 — 5,2 mm. Taip pat skiriasi ir mikroreljefo detalės. Visa

214 pav. Kaulo dirbinys — amuletas iš kapo Nr. 2

tai leidžia teigti, jog briedžiukų figūrėlės išpaustos kitais įrankiais.

Atkreiptinas dėmesys dar ir į tai, kad iš 7 geriamųjų ragų su savitu ornamentu ir tuo pačiu technologiniu būdu pagamintais apkalais net 4 rasti viename kapinyne — Plinkaigalyje, o Pašušvio apkalai aptikti gretimame, nutolusiame nuo Plinkaigalio maždaug per 200—300 m į pietus bei pietvakarius. Tad 5 iš 7 apkalų, galime sakyti, yra iš „vieno kiemo“. Labai tikėtina, kad juos ir pagamino Plinkaigalio bei Pašušvio apylinkėse. Plinkaigalio geriamieji ragai rasti kapuose su daug įkapių: darbo įrankiais, ginklais, kario raitelio aprangos reikmenimis, buitinais daiktais ir papuošalais. Tiesa, kai kurie kapai, pvz., Nr. 59 ir 80, apardyti. Tačiau ir juose išliko pakankamai daiktų, leidžiančių gana tiksliai datuoti šiuos kapus. Taigi Plinkaigalio kapinyno kapus Nr. 59, 61, 80, 332 su geriamaisiais ragais chronologiškai galima skirti į 2 grupes. Pagal įkapių kompleksus kapai Nr. 61 ir 332 datuoti V a. antrąja puse, kapų Nr. 59 ir 80 daiktai leidžia juos skirti laikotarpiui apie 500 metus. Kiti geriamųjų ragų apkalai — sidabrinis iš kapo Nr. 2 ir žalvariniai iš kapų Nr. 50, 54 — datuoti V a. viduriu — VI amžiumi.

Kaulo dirbinys-amuletas. Jis aptiktas kape Nr. 2 prie kairio kelio. Apskritimo formos, 5,1 cm skersmens. Pagamintas iš 0,5 cm storio kaulinės plokštelės. Išlikusi tik pusė šio saulės diską primenančio apskritimo. Išorinė jo pusė profiliuota ir ornamentuota akelėmis (pav. 214).

Šio dirbinio analogijų nei Lietuvoje, nei kitose baltų genčių žemėse nerasta. Jis greičiausiai maginės paskirties. Galėjo būti nešiojamas perversas virvute ir pakabintas ant kaklo arba kabėti patalpoje.